

جلوات ربّانی

در شناخت دوازده امام به مقام نورانیّت

تألیف و تصنیف:

حکیم ربّانی و عارف صمدانی

حضرت آیت الله محمدرضا ربّانی

تهران ۱۳۷۹

فهرست مطالب

مقدمه.....	۵
خطبه عرشیه عرفانیه در نعت حضرت ولیّ الله اعظم علیّ بن ابیطالب علیه الصلوة والسلام.....	۱۰
للعلمة الربّانی الشیخ محمدحسین الاصفهانی المشتہر بالکمپانی قدّس سرّه.....	۱۰
هو علیّ فی اسمه.....	۱۲
بیان اول اسم مختار حق تعالی در نظام اسمائی.....	۱۷
عناية الهیّه و افاضة ربّانیه.....	۱۸
تحقیق نیر عرشى محور شئون حضرت علیّ مرتضی علیه السلام.....	۱۹
هو علیّ فی صفاته.....	۲۴
مظهریت علیّ مرتضی علیه السلام برای مقام صمدیت الهیه.....	۲۶
هو علیّ فی جامعیتہ.....	۲۶
هو علیّ فی مظهریه اسمائه تعالی شأنه.....	۳۰
هو علیّ فی آدمیتہ و انسانیتہ.....	۳۳
هو علیّ فی ولایتہ.....	۳۳
هو علیّ فی امامتہ.....	۳۵
هو علیّ فی مقام خلافتہ.....	۳۷
هو علیّ فی عرفانه و معرفتہ.....	۴۱
هو علیّ فی علمه و حکمتہ.....	۴۵

۴۶	اشرف العلوم و اعلى المعارف.....
۴۷	معرفت الله اعلى المعارف.....
۵۱	هو على في علمه و حكمته.....
۶۰	هو على في ايمانه و ايقانه.....
۶۲	هو على في قسطه و عدالته.....
۶۲	هو على في اخلاصه و عبادته.....
۶۳	هو على في تقواه و عصمته.....
۶۵	هو على في قوته و قدرته.....
۶۶	هو على في فتوته و مروته.....
۶۷	هو على في جهاده و شجاعته.....
۷۰	هو على في ميزانه.....
۷۳	هو على في ايثاره و اعطائه.....
۷۴	هو على في روحانيته و نفسانيته و احاطته.....
۷۸	هو على في وجوده و شرافته.....
۷۸	هو على في نورانيته و خلاقية.....
۷۹	هو على في علو همته و مناعته.....
۸۳	هو على في فصاحته و بلاغته.....
۸۶	هو على في حلمه و عفوه.....

- ۸۷.....هو علیّ فی غزواته و محاربتہ.....
- ۸۸.....هو علیّ فی اعجازہ و کرامتہ.....
- ۹۴.....هو علیّ فی صلواته و تہجدہ.....
- ۹۵.....هو علیّ فی جودہ و سخاوتہ.....
- ۹۶.....علی علیہ السلام و حادثہ شب نوزدہم ماہ رمضان.....
- ۱۰۰.....وضع حال امیرالمومنین علی علیہ السلام در شب بیستم شهر رمضان.....
- ۱۰۱.....و هو علیّ فی وصیّتہ.....
- ۱۰۹.....هو علیّ فی تشییعہ و مشایعتہ.....
- ۱۱۲.....متمّم (اشراق اول) از کتاب جلوات ربّانی.....
- ۱۱۵.....مدح و ستایش امیر اہل ایمان.....

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَلَا فِي تَوْحُّدِهِ وَ دَنَا فِي تَفَرُّدِهِ وَ جَلَّ فِي سُلْطَانِهِ وَ عَظَمَ فِي أَرْكَانِهِ، وَأَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا وَ هُوَ فِي مَكَانِهِ وَ قَهَرَ جَمِيعَ الْخَلْقِ بِقُدْرَتِهِ وَ بُرْهَانِهِ، مَجِيدًا لَمْ يَزَلْ، وَ مَحْمُودًا لَا يَزَالُ، بَارِئُ الْمَسْمُوكَاتِ وَ دَاحِي الْمُدْحُوتَاتِ ، وَالصَّلَاةِ وَالسَّلَامِ عَلَيَّ أَوَّلِ الْإِوَانِلِ فِي الْبِدَايَاتِ وَ آخِرِ الْإِوَاخِرِ فِي النِّهَايَاتِ، مَطَّلَعِ الْكَمَالَاتِ وَ مَجْمَعِ السَّعَادَاتِ، نَجْمِ الشَّرْفِ وَالْعِظَمَةِ، وَ شَمْسِ الْفَلَكَ الرَّسَالَةِ وَ الْحِكْمَةِ، خَاتَمِ الْمُرْسَلِينَ وَ سُلْطَانَ الْمُسْلِمِينَ وَ إِمَامِ الْمُؤْمِنِينَ، صَاحِبِ الْمَفَاخِرِ وَ الْمَكَارِمِ، سَيِّدِنَا أَبِي الْقَاسِمِ مُحَمَّدَ وَ عَلِيَّ وَصِيَّهِ وَ خَلِيفَتَهُ وَ وَارِثَ عِلْمِهِ وَ مَخْزَنَ أَسْرَارِهِ وَ مَطَّلَعِ أَنْوَارِهِ، الْمَنْصُوصِ بِنَصِّ مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَهَذَا عَلِيٌّ مَوْلَاهُ، الْمَخْصُوصِ بِتَشْرِيفِ أَنَا مَدِينَةَ الْعِلْمِ وَ عَلِيٌّ بَابَهَا، أَسَدَ اللَّهِ الْغَالِبِ، أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيَّ بْنَ أَبِيطَالِبٍ، وَ عَلِيَّ السَّيِّدَةِ الْجَلِيلَةِ الْكَرِيمَةِ الصَّدِيقَةِ الطَّاهِرَةِ الْمُطَهَّرَةِ، قُطْبِ فَلَكَ الْعِصْمَةِ، وَ مَرْكَزِ سَمَاءِ الْعِقَّةِ، الْقَمَرِ الْقُمْرَاءِ، وَ الدَّرَةِ الْبِيضَاءِ، وَ اللَّمْعَةِ اللَّمْعَاءِ، الْإِنْسِيَّةِ الْحُورَاءِ، فَاطِمَةَ الزَّهْرَاءِ، وَ عَلِيَّ الْأَمَامِينَ الْهُمَامِينَ النَّوْرِينَ النَّوْرَيْنِ، الشَّمْسَيْنِ الْقَمْرَيْنِ أَبِي مُحَمَّدَ الْحَسَنَ وَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْحُسَيْنِ، وَ عَلِيَّ إِمَامِ الْمُتَّقِينَ وَ شَمْسِ نَهَارِ الْمُسْتَغْفِرِينَ، وَ قَمَرِ لَيْلَةِ الْمُتَهَجِّدِينَ، وَ فخرِ السَّاجِدِينَ زَيْنِ الْعَارِفِينَ وَ الْعَابِدِينَ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ، وَ عَلِيَّ الْبَحْرِ الزَّآخِرِ، وَ النَّوْرِ الْبَاهِرِ، وَ الْعِلْمِ الطَّاهِرِ، وَارِثِ عُلُومِ الْأَنْبِيَاءِ وَ الْمُرْسَلِينَ، وَ بَاقِرِ عُلُومِ الْأَوَّلِينَ وَ الْآخِرِينَ مُحَمَّدِينَ عَلِيَّ الْبَاقِرِ، وَ عَلِيَّ الْعَالِمِ بِأَسْرَارِ النَّاسُوتِ، مَعْلَمِ الْمَلِكِ وَ الْمَلَكُوتِ، كَشَافِ حَقَائِقِ الْجَبْرُوتِ، الْعَارِجِ إِلَى زُرُوقِ اللَّاهُوتِ، الْإِمَامِ بِالْحَقِّ النَّاطِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ الصَّادِقِ، وَ عَلِيَّ الْحُجَّةِ اللَّامِعَةِ، وَ الْآيَةِ السَّاطِعَةِ، صَاحِبِ الْمَفَاخِرِ وَ الْكِرَامَاتِ، الْإِمَامِ أَبِي إِبْرَاهِيمَ مُوسَى بْنِ جَعْفَرِ الْكَاسِمِ، وَ عَلِيَّ الْبُرْهَانَ الْقَاطِعِ، وَ النَّوْرِ السَّاطِعِ، الْمُبْطِلِ لِأَوْهَامِ الْمُتَحَرِّفِينَ، وَ أَهْلِ الْأَهْوَاءِ بِدَعَائِمِ الْعِلْمِ وَ الْيَقِينِ، مَوْلَانَا أَبِي الْحَسَنِ عَلِيَّ بْنَ مُوسَى الرَّضَا، وَ عَلِيَّ الْحَجَّتَيْنِ الْأَعْظَمَيْنِ، وَ قِبْلَتِي الْمَشْرِقَيْنِ، النَّوْرَيْنِ الْبَاهِرَيْنِ، مُحَمَّدِينَ عَلِيَّ الْجَوَادِ التَّقِيِّ، وَ عَلِيَّ بْنَ مُحَمَّدِ النَّقِيِّ، وَ عَلِيَّ حَامِلِ سِرِّ اللَّهِ الْمَكْنُونِ فِي خَزَائِنِ عِلْمِهِ، وَ مُسْتَوْدِعِ وَدِيعَتِهِ، الْإِمَامِ الطَّاهِرِ الزَّكِيِّ الصَّفِيِّ، الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْعَسْكَرِيِّ، وَ عَلِيَّ نَوْرِ الْأَنْوَارِ، وَ سِرِّ الْأَسْرَارِ، الْغَائِبِ عَنِ الْإِبْصَارِ، وَ الظَّاهِرِ الْمُتَجَلِّيِّ فِي قُلُوبِ الْإِلَهِيِّينَ وَ الْإِبْرَارِ، سَيَّاحِ فَيَافِي الْعِلْمِ وَ الْعِرْفَانِ، سَبَّاحِ بَحَارِ مَعَانِي الْقُرْآنِ، نَوْرِ اللَّهِ فِي عَرْشِهِ، وَ سِرَاجِ اللَّهِ فِي فَرْشِهِ، مَوْلَانَا الْحُجَّةِ الْخَلْفِ الصَّالِحِ الْمُنْتَظَرِ الْمَهْدِيِّ عَجَّلَ اللَّهُ سَبْحَانَهُ فَرَجَهُ وَ أَقَرَّ عَيُونَ الْمُؤْمِنِينَ بِنُورِ جَمَالِهِ.

چون موج زن شد در ازل دریای ذات ذوالکرم

شده چارده گوهر عیان ز آن بحر هر یک عین یم

می خواست شاه ذو صفت ظاهر کمال سلطنت

آن بحر ژرف از مکرمت در جنبش آمد لاجرم

آن در بحر اصطفی یعنی نبیّ مصطفی (ص)
هشت از حجاب اختفا در محفل خلوت قدم
سلطان ذات اقدسش بهر وجود و مقدمش
فرمود آن دم در دمش خلق آنچه هست از بیش و کم
این آفرینش موبه موبه باشد زکات حسن او
یعنی تصدّق کرد هو بر وی دو عالم را اتم
از حق بیان «طا» و «ها» دارد به موی مصطفی (ص)
وز رب حدیث «و الضّحی» یعنی به روی او قسم
حسنش ز حق مرآت حق ذاتش دلیل ذات حق
نازل بر او آیات حق در وصف شاه محتشم
شاهنشاه جان آفرین آن پیشوای مؤمنین
ختم رسل را جانشین فخر بشر را ابن عم
زهرای اطهر جان هو جان علی جانان هو
آب رخ مردان هو بنت نبی فخر امم
سال حیات جسم وی شد هم عدد با اسم «حی»
احیا ز جودش کلّ شیء هم از اخص هم از اعم
آن مجتبیای پاک تن مسموم اهل کین حسن
مرآت ذات ذوالمنن ثابت ز ذاتش تام و تم
محبوب اهل دل حسین آن مصطفی را نور عین
مولای خلق عالمین شاهنشاه عالی همم
زین العباد آن شیر حق منت کش زنجیر حق
حق پیر او او میر حق با حق وجودش جمله ضمّ
آن باقر علم لدن، نخل بقا را بیخ و بن
حرفی ز علمش قول «کن» رشحی ز جودش هفت یم

جعفر شه صادق لقب مجموعه علم و ادب
 کاندل رواج دین ربّ آمد به حق ثابت قدم
 موسی بن جعفر بحر هو آن خسرو فرخنده خو
 کاندل پی تعظیم او پشت فلک گردیده خم
 فرزند موسی شاه دین شمس ولایت ماه دین
 روشن ز رایش راه دین هشتم امام پاک دم
 شاه جواد آن جان دلداری جانان جان
 در ملک دل سلطان جان بحر سخا کان کرم
 سلطان دریا دل نقی میزان مسعود و شقی
 حبّش دلیل متقی فخر عرب میر عجم
 آن عسکری شاه اجل علم غیب لم یزل
 کز وصف نامش در ازل بشکافت از هیبت قلم
 مهدی شه قیوم حیّ دین دیموم حیّ
 قطب زمان معصوم حیّ آن خالق نور و ظلم

***

قال الله تعالی فی کتابه الحکیم: والسّماء ذات البروج^۱:

در تفسیر برهان تألیف علامه ثقه محدث خبیر و ناقد بصیر سیدهاشم حسینی بحرانی رضوان الله تعالی علیه که از تفاسیر معتبره است و مهمترین حسنش این است که تمام آیات قرآن مجید را مطابق اخبار و احادیث معتبره صادره از مقام عصمت و معادن حکمت علیهم السلام تفسیر می کند در ذیل آیه مبارکه فوق الذکر آمده است:

المفید فی الاختصاص عن محمد بن علی بن بابویه قال: حدّثنا محمد بن موسی بن المتوکل عن محمد بن ابی عبد الله الكوفی عن موسی بن عمران عن عمّه الحسین بن یزید عن علی بن سالم عن ابیه عن سالم بن دینار عن سعد بن طریف عن الاصبغ بن نباته، قال سمعت ابن عباس یقول: قال رسول الله صلّی الله علیه و آله: ذکر الله عزّوجلّ عبادةً و

۱- آیه ۱ سوره البروج

ذكري عبادةً و ذكر عليّ عليه السّلام عبادةً و ذكر الائمة من ولده عبادةً، و الذي بعثني بالنبوة و جعلني خير البرية انّ وصيّي لأفضل الاوصياء و أنّه لحجّة الله علي عباده و خليفته علي خلقه و من ولده الائمة الهداة بعدي، بهم يحبس العذاب عن اهل الارض و بهم يمسخ السّماء انّ تقع علي الارض الا باذنه و بهم يمسخ الجبال انّ تميد بهم و بهم يسقي خلقه الغيث و بهم يخرج النّبات، اولئك اولياء الله حقًا و خلفانه صدقا، عدّتهم عدّة الشهور و هي اثني عشر شهراً و عدّتهم عدّة نقباء موسي بن عمران، ثمّ تلا هذه الآية "والسّماء ذات البروج"، ثمّ قال(ص): اتزعم يابن عباس انّ الله يقسم بالسّماء ذات البروج و يعني به السّماء و بروجها، قلّت يا رسول الله فما ذاك، قال (ص): فاما السّماء فأتانا و أما البروج فالائمة بعدي، اولهم عليّ و آخرهم المهدي صلوات الله عليهم اجمعين^٢

مستفاد از اين حديث شريف نورانی اين است که ذکرالله عبادت است، بلکه ذکر خاتم انبياء و سرور اصفياء و اوصياء قديسين آن حضرت نیز عبادت محسوب می شود. و مستفاد از اين حديث شريف نورانی اينکه حضرت ختمی مرتبت خيرالبريه و اشرف مخلوقات است و نیز به گواهی آن حضرت اوصياء او افضل الاوصياء و اشرف الاولياء می باشند.

و نکته ديگر آنکه پيغمبر خاتم که دائره نبوت به آن حضرت ختم گرديد علی مرتضی را حجّة الله و خليفة الله بعد از خود معرفی می فرماید و ساير ائمه طاهرين و هداة مهديين سلام الله عليهم اجمعين همه از نسل علی و ولد آن حضرتند، و عدد بروج نيّره امامت و ولايت را دوازده نفر مطابق عدد شهور اثني عشر تعيين و اول آنان را علی و آخر ايشان را مهدي معرفی فرموده است، و نکته مهمّه ديگر اينکه قوام سماوات و عوالم عاليه و عوالم سافله ای ار ضيّه و مجموعهی عالم امکان و ابسته به وجود ايشان است و به لحاظ وجود ايشان که رحمت برای تمام جهانيانند همانا برکات از صقع ربوبي نازل می گردد و ايشانند که مایه امن و امان در ارض عالم امکان می باشند.

٢ - تفسير البرهان لمؤلفه العلامة التّقه، السيّد هاشم البحراني: المجلد الرابع في صفحة ٢٤٥

اشراق اوّل

در بیان معرفت اوّلین نیر برج امامت و ولایت

حضرت امام علی بن ابیطالب

علیه الصلوة والسلام به مقام نورانیّت

خطبه عرشيه عرفانيه در نعت حضرت ولي الله اعظم علي بن ابيطالب عليه الصلوة والسلام

بسم الله الرحمن الرحيم

الْحَمْدُ لِلَّهِ الْمُتَجَلِّي بِنُورِ جَمَالِهِ عَلَي الْمَلِكِ وَالْمَلَكُوتِ، الْمُحْتَجِبِ فِي عِزِّ جَلَالِهِ بِشَعْشَعَةِ الْآلِهَاتِ عَنْ سُكَّانِ الْجَبَرُوتِ
فَضلاً عَنْ قُطَّانِ النَّاسُوتِ، وَ الصَّلَوةِ وَ السَّلَامِ عَلَي الْمَجَلِّي الْأَتَمِّ وَ الْمَظْهَرِ الْأَعْظَمِ وَ نَبِيِّهِ الْخَاتَمِ مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ، مَعَادِنِ
الْعُلُومِ وَ الْحِكْمِ، سَيِّمًا عَلَي سِرِّ الْأَسْرَارِ وَ مَشْرِقِ الْأَنْوَارِ، الْمُهَنْدِسِ فِي الْغُيُوبِ الْآلِهَوْتِيَّةِ، السِّيَّاحِ فِي الْفِيَّافِي الْجَبَرُوتِيَّةِ،
الْمُصَوِّرِ لِلْهَيُولَى الْمَلَكُوتِيَّةِ، الْوَالِي لِلْوَالِيَةِ النَّاسُوتِيَّةِ، أَنْمُودَجِ الْوَاقِعِ، وَ شَخْصِ الْإِطْلَاقِ الْمُنْطَبِعِ فِي مَرَايَا الْأَنْفُسِ وَ
الْآفَاقِ، سِرِّ الْأَنْبِيَاءِ وَ الْمُرْسَلِينَ، سَيِّدِ الْأَوْصِيَاءِ وَ الصَّدِيقِينَ، صُورَةِ الْأَمَانَةِ الْإِلَهِيَّةِ، مَادَّةِ الْعُلُومِ الْغَيْرِ الْمُتَنَاهِيَّةِ، الظَّاهِرِ
بِالْبُرْهَانِ، الْبَاطِنِ بِالْقُدْرِ، بِسَمَلَةِ كِتَابِ الْمَوْجُودِ، فَاتِحَةِ مُصْحَفِ الْوُجُودِ، حَقِيقَةِ النُّقْطَةِ الْبَانِيَّةِ، الْمُتَحَقِّقِ بِالْمَرَاتِبِ
الْإِنْسَانِيَّةِ، حَيْدَرِ آجَامِ الْإِبْدَاعِ، الْكَرَّارِ فِي مَعَارِكِ الْإِخْتِرَاعِ، السِّرِّ الْجَلِيِّ وَ النَّجْمِ الثَّاقِبِ، عَلَي بِنِ أَبِي طَالِبِ، عَلَيْهِ الصَّلَوةُ
وَ السَّلَامُ.

للعلامة الربّاني الشيخ محمد حسين الاصفهاني المشتهر بالكمپاني قدس سره

فَأَلْمَرْتَضِي الْعَلِي قَدْرًا وَ سِمَهُ	مَوْلَاهُمْ بِكُلِّ مَعْنَى الْكَلِمَةِ
مَصْبَاحُ نُورِ الْأَحَدِيِّ الدَّاتِ	مَعْلَمُ الْأَسْمَاءِ وَ الصِّفَاتِ
أَمَّ الْكِتَابِ وَ أَبِو الْأَنْمَمِهِ	وَأَلْقَمَ الْأَعْلَى وَ لَوْحِ الْحِكْمَةِ
بَلْ هُوَ أَصْلُ الْكُتُبِ الْمُنَزَّلَةِ	فَإِنَّهُ نَقْطَةُ بَاءِ الْبِسْمَلَةِ
وَ هُوَ مَدَارُ الْغَيْبِ وَ الشُّهُودِ	وَ الْقَطْبِ فِي دَائِرَةِ الْوُجُودِ
فِي كَفِّهِ الْكَافِي مَفَاتِيحُ الظَّفَرِ	لَا بَلَّ مَقَالِيدِ الْقَضَاءِ وَ الْقَدَرِ
فِي يَدِهِ زِمَامُ فَيْضِ الْأَزْلِ	أَذْيَدُهُ الْعُنْيَا يَذُلُّهُ الْعُلَى
وَ نَشْأَةُ التَّكْوِينِ وَ الْإِبْدَاعِ	مَنْقَادَةٌ لِأَمْرِهِ الْمَطْطَاعِ
كَيْفِ وَ هُوَ فَالِقُ الْإِصْبَاحِ	فِي أَفْقِ الْأَرْوَاحِ وَ الْأَشْبَاحِ
لِرُوحِهِ الْمَقْدَسِ الْمُنِيْعِ	وَالْيَايَةِ التَّكْوِينِ وَ التَّشْرِيْعِ

و هو وليّ الامر بالنصّ الجلي
 فيه تجلّت لأولي الكمال
 و انتّه لكعبة التّوحيد
 و فيه من جوامع الحكمة ما
 و فيه من لطائف اللّباب
 و كيف و هو عند اهل المعرفة
 سمّاه باسمه العليّ الاعلي
 اسمّ سما في عالم الاسماء
 و قامت السّبغ الغلا بلاعمد
 اسمّ به استدارت الافلاك
 اسمّ منير لرواق العظّمه
 اسمّ به آدم نال الصّفوّه
 و باسمه نوح نجى من الغرق
 و باسمه نال الخليل الخائّه
 و نال منه البرد و السّلامه
 و باسمه موسي غداً كليماً
 بيؤمنه افراق لّمّا صعّقا
 و باسمه سمّا المسيح ذوالعلا
 و باسمه استغاث سيّد الوري
 و باسمه كلّ نبّي و وليّ
 و سيفه المبيد للكفار
 سّل خندقاً و خيبراً و بدرأ
 سّل أهدأ ففيه بالنصّ الجلي
 و عنده علم الكتاب المنزل
 مراتب الجمال و الجلال
 قبلة كلّ عارف و حديد
 تقاصرت عنه عقول الحُكّما
 ما لا يناله اولوالالباب
 يعرب عن اعظم اسم و صفة
 تگرّمأ منه له و فضلا
 كالشمس في كواكب السّماء
 باسم عليّ فهو خير معتمد
 اسمّ به استجارت الاملاك
 به سرادقاتها منتظمه
 من ربّه و نال منه عفوه
 و فلنكه جري علي خير نسق
 شرفه الّله بتلك الخائّه
 بل نال منه منصب الامامه
 و نال منه منزلاً كريماً
 من التجلي حين حاول اللّقا
 الي السّماء آمناً من البلا
 حين الّذي جري عليه ماجري
 نجى من الشرّ الّذي به ابتلي
 آيه قهر الواحد القهار
 فانّها بما اقول ادري
 نادي الامين لافتي إلا علي

لئله ذرّ ضربتة افضل من
و مكرماته بحيث لا تعد
ابوالعقول و النفوس الكامله
عبادة الجميع من انس و جن
و هل لظلّ الاحد الواحد حدّ
و المثل الاعلى لمن لامثل له

هو علىّ في اسمه

او بلند مرتبه است در نام

مطابق روایات و اسناد معتبره اسم مبارک علی علیه السلام از صقع ربوبی تعیین شده و بعد از ولادت با سعادت آن حضرت در بیت الله، خانه کعبه معظمه، به وسیله هاتف غیبی و یا لوح سماوی به مادر و پدر بزرگوار آن نوزاد با عظمت اعلام گردیده است.

جریان قضیه در کیفیت ولادت آن حضرت و نام گذاری او به نقل محدث قمی در کتاب منتهی الآمال اختصاراً این است: علیا مکرمه فاطمه بنت اسد که مادر امیرالمؤمنین است مشغول طواف کعبه بود که او را درد زاییدن گرفت، سر به سوی آسمان بلند نموده و به صاحب خانه که خداست پناه برد، گفت: پروردگارا من ایمان آورده ام به تو و به هر پیغمبر و رسولی که فرستاده ای و به هر کتابی که از سماء الوهی خود نازل گردانیده ای، و تصدیق کرده ام به گفته های جدّم حضرت ابراهیم خلیل علیه السلام که بنیان گذار خانه کعبه است، از ذات مقدّس تو مسئلت دارم که به حقّ احترام و عظمت این خانه که اضافه تشریفیه به تو دارد، و به حقّ آن کسی که به فرمان تو این خانه را بنا کرده است، و به حقّ این فرزندی که در شکم من است و با من سخن می گوید و به سخن گفتن خود مونس من گردیده است، و یقین دارم که او یکی از آیات جلال و عظمت تو است، که آسان کنی بر من ولادت او را، عباس بن عبدالمطلب و یزید بن قعب و جمعی دیگر که ناظر این جریان بودند گفتند که به محض این دعا و التجاء جناب فاطمه بنت اسد دیدیم دفعتاً که دیوار عقب خانه شکافته شد و این بانوی مکرمه از آن رخنه داخل خانه شد و از دیده ها پنهان گردید، پس شکاف دیوار بهم پیوست به اذن خدا و ما چون خواستیم در خانه را بگشاییم چندان که سعی کردیم در گشوده نشد، دانستیم که این امر از جانب خدای متعال واقع شده و این علیا مکرمه سه روز در اندرون کعبه ماند.

این قضیه در سرا سر مکه منتشر و اهل مکه در کوچه ها و بازارها این قصّه را نقل کردند، و زن ها در خانه ها همه جا این

حکایت را یاد می‌کردند و تعجب می‌نمودند، تا روز چهارم رسید.

آنگاه همان موضع از دیوار کعبه که شکافته شده بود دیگر باره شکافته شد، و آن بانوی معظمه محترمه یعنی فاطمه بنت اسد بیرون آمد در حالی که فرزند خود اسدالله الغالب علی بن ابیطالب را در دست خویش داشت و می‌گفت: ای گروه مردم به درستی که حق تعالی برگزید مرا از میان خلق خود، و فضیلت داد مرا بر زنان برگزیده که پیش از من بوده‌اند، زیرا که من فرزندی آورده‌ام در میان خانه برگزیده او، و سه روز در آن خانه محترم ماندم و از میوه‌ها و طعام‌های بهشت تناول کردم و چون خواستم که بیرون آیم در هنگامی که فرزند برگزیده من بر روی دست من بود، هاتفی از غیب مرا ندا کرد که ای فاطمه این فرزند بزرگوار را (علی) نام کن، به درستی که منم خداوند علی اعلی و او را آفریده‌ام از قدرت و عزت و جلال خود، و بهره کامل از عدالت خویش به او بخشیده‌ام و نام او را از نام قدس خود اشتقاق نموده‌ام.

و در روایت دیگر آمده که چون امیر اهل ایمان متولد شد، ابوطالب او را بر سینه خود گرفت و دست فاطمه بنت اسد را گرفته به سوی ابطح آمدند و ندا کرد به این اشعار:

يَا رَبِّ يَا ذَا لِمَغْسِقِ النَّجِيِّ وَالْقَمَرِ الْمَبْتَلِجِ الْمُضِيِّ
بَيْنَ لَنَا مِنْ حَكْمِكَ الْمَقْضِيِّ مَاذَا تَرِي فِي اسْمِ ذَا الصَّبِيِّ

ای پروردگاری که شب تار و ماه روشن و روشنی دهنده را آفریده‌ای، بیان کن از برای ما که این کودک را چه نام گذاریم، ناگاه مانند ابر چیزی از روی زمین پیدا شد، نزدیک ابوطالب آمد؛ ابوطالب او را گرفت و با علی به سینه خود چسبانید و به خانه برگشت، چون صبح شد دید که لوح سبزی است در آن نوشته شده است:

خَصَّمْتَا بِالْوَلَدِ الزَّكِيِّ وَالطَّاهِرِ الْمُنْتَجِبِ الرَّضِيِّ
فَاسْمُهُ مِنْ شَامِخِ عَلِيٍّ عَلِيٌّ اشْتَقَّ مِنَ الْعَلِيِّ

یعنی مخصوص گردیدید شما ای ابوطالب و فاطمه به فرزند طاهر پاکیزه پسندیده، پس نام بزرگوار او (علی) علیه‌السلام است و خداوند علی اعلی نام او را از نام خود اشتقاق کرده است.

این فضیلت از خصایص آن حضرتست، چه اشرف بقاع حرم مکه است، و اشرف مواضع حرم مسجد است، و اشرف مواضع آن کعبه است، و احدی غیر از امیرالمؤمنین علی علیه‌السلام در چنین مکانی متولد نشده، و نیز متولد نشده مولودی در سید ایام که روز جمعه باشد، در شهر حرام که ماه رجب باشد، در بیت الحرام سوای امیرالمؤمنین علی علیه‌السلام ابوالائمۃ الکرام علیه و

هذه من غلاه احدي المعالي و علي هذه فقس ماسواها

***

علی است صاحب عزّ و جلال و رفعت و شأن
 علی است بحر معارف، علی است کوه وقار
 دلیـل رفـعت شأن عـلی اگر خـواهـی
 بدین کلام دمی گوش خویشتن می‌دار
 چو خواست مادرش از بهر زادنش جائی
 درون خانه خاصش بداد جا جبار
 ز بهر مـدخـل آن پیشـوای خـیـل زنـان
 شکافت حضرت ستار کعبه را دیوار
 پس آن مطهره با احـتـرام داخـل شـد
 در آن مکان مقدّس بزاد مریـم وار
 برون چو خواست که آید پس از چهارم روز
 ندا شنید که رو نام او علی بگذار
 فدای نام چنین زاده‌ای بـود جـانـم
 چنین امام گزینید یا اولی الابصار
 در پس پرده آنچه بود آمد
 اسـدالله در وجـود آمد

***

در این مقام ترجیع بند متحدالقوافی در مولود مسعود مولى الموالى و تجلی علی مرتضی علیه آلاف التّحيّة و الثّناء از صدرالادباء دانشمند معظّم جناب آقای حاج حسین صدر تویسرکانی دام مجده العالی به این حقیر به عنوان یادگار داده شده که مناسب است اشعار دربار آن بزرگوار را عیناً بیاورم:

اسـدالله در وجـود آمد در پس پرده آنچه بود آمد

مطلع اشعار این است:

عالم م ممکنات احیا شد - د
 رمز خلقت ظهور مطلق کرد
 خانه زاد خدا علی از غیب
 اس - - دالّله در وج - - د
 جمله ذرات در سجود آمد
 غرض خ - - - لایق ودود آمد - د
 پرده برداشت در شهود آمد
 در پس پرده آنچه بود آمد

***

پرده س - - رّ غیب بالا رفت
 رحمت حق به عالم هستی
 ماسوی الله از قیام علی
 اس - - دالّله در وج - - د
 ع لّت غ - - ائی وج - - د آمد - د
 در چنین مظهری فرود آمد
 بهر تعظیم در قعود آمد
 در پس پرده آنچه بود آمد

***

س - - رّ لاریب آش - - کارا شد - د
 ک - - ارگ - - اه ق - - وام هس - - تی را
 عقده از مشکلات دین حل شد
 اس - - دالّله در وج - - د
 کنت کنزاً ل قعد یفود آمد - د
 هستیش نقش و تار و پود آمد
 م قدمش دافع الع قود آمد - د
 در پس پرده آنچه بود آمد

***

از ی - - دالّله ف - - وق ای دیدیم
 حق علی و علی مع الحق دان
 هل اتی شد بشأن او نازل
 اس - - دالّله در وج - - د
 معدن علم و کان جود آمد
 بر علی از حق این درود آمد
 قول من یشریش ورود آمد
 در پس پرده آنچه بود آمد

***

ذات او با صفات حق توام
 عاری از شرط و هم قیود آمد

ممکن است او و مظهر واجب
عقل از درک ذات او عاجز
کرد معراج مر به دوش نبی
اسـ -- دالّله در وجـ ـود آمـ ـد

***

لمحبّیه جنّت عـ --- دن
حبّ او کیمیای جان جهان
خادم درگهش ز رفعت و قدر
عـ هـ ـد آدم بذمّتش گـر مـانـد
اسـ -- دالّله در وجـ ـود آمـ ـد

***

اصل لولاک و نفس انفسنا
باب علم نبی و منطق حق
گفتـهـ زینـوا مجـ ـالسـ ـکم
ولـ ـی الـلّـه در وجـ ـود آمـ ـد
اسـ -- دالّله در وجـ ـود آمـ ـد

***

حدّ کس نیست مدحت ذاتی
عجز الواصفون عن صفته
اندر این آستانه شاهان را
(صدر) در ذیل پایه قدرش
اسـ -- دالّله در وجـ ـود آمـ ـد

***

بیان اوّل اسم مختار حق تعالی در نظام اسمائی

حق در مقام هو هویت مطلقه و احدیت ذاتیه غیبیه، لا سم له و لار سم له و لاو صف له و لانعت له، در این موطن که مقام غیب مطلق است و بر آن مقام لاتعیّن له اطلاق می شود، اسماء و صفات الهیه اعم از جمالیّه و جلالیه همه مستکن و مستجن در غیب هویت حقّند و هیچ ظهور و اظهاری ندارند، بلکه موطن ظهور و تجلی اسماء مقام احدیت است، که از آن تعبیر به حضرت اسمائیه شده است، در این مقام که موطن تجلی اسمائی الوهی است اسماء الهیه همه ظهور دارند.

در این موطن است که الله است، رحمان است، رحیم است، در این موطن است که جواد است، کریم است، در این موطن است که ربّ است، غفار است، قهار است، بالجمله اسماء حق تعالی و مبدء اعلی اعم از جمالیّه و جلالیه و اعم از اسماء لطیفه و قهریه همه در این مقام ظهور دارند. و چون حق صمد است و خزانه پُر است، بایست مقتضیات هر یک از اسماء ظاهر و آشکار شود، بنابراین هر اسم از اسماء الوهی تقاضای مظهری دارد.

مظهر مانند آئینه است که حکم آن اسم را در خود ظاهر و هویدا می سازد و نظام وجود را از عوالم غیب و شهود و آنچه در آن است نظام اسمائی ربّانی تشکیل داده است.

فَالكَلِّ مِنْ نِظَامِهِ الْكِيَانِي يُنشَاء مِنْ نِظَامِهِ الرَّبَّانِي

و آنچه در این اشراق بیانش منظور است این است که حق را در نظام اسمائی خود مختارات و منتخباتی است، و مختار پروردگار از میان کلّ اسماء خود، اسم مبارک (علی) است، چنانکه این معنی یعنی این اختیار و انتخاب که اسم (علی) باشد و اولین اسم مختار و منتخب خداست برای خود مستفاد از حدیث شریف نورانی صادر از لسان مبارک حضرت سلطان سریر ارتضاء مولانا علی بن موسی الرضا علیه آلاف التّحیّة و الثّناء هشتمین نیر برج امامت و ولایت مورد استفاده واقع شده است و مدرک آن کتاب قیّم اصول کافی کلینی باب حدوث اسماء است.

لقوله عليه السلام: فَأَوْلُ مَا اخْتَارَ لِنَفْسِهِ الْعَلِيَّ الْعَظِيمَ لِأَنَّهُ أَعْلَى الْأَشْيَاءِ كُلِّهَا فَمَعْنَاهُ (الله) وَ اسْمُهُ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ وَ هُوَ

أَوَّلُ اسْمَائِهِ عَلَا عَلِيَّ كَلِّشْنِي ٣ .

پس مفهوم این حدیث شریف ناظر است به اینکه اسم (علی) مختار و منتخب الوهی است برای خودش در صقع سرمدی، و البته این اولیت زمانی نیست، بلکه اولیت سرمدی است در موطن ذات قدوسی جهات حق تعالی، یعنی مدلول علی که حاکی از علو مرتبه‌ی شامخه‌ی ذات علیّ اعلا است در تمام شئون ذاتی و صفاتی و افعالی و آثاری حق تعالی و مبدء اعلی بالذات و بالاصاله منحصرأ مختصّ ذات احدی صمدی الوهی است، و دیاری را در دار وجود این علو ذاتی و این رفعت مقام و مرتبه نیست، بلکه این مرتبه‌ی اعلی و ارفع اختصاص به حق تعالی و مبدء اعلی دارد و بس، و اگر کسی نائل به علو مقام و رفعت شأنی از شئون کمالیه‌ی وجودیه در نظام هستی شده است آن بافاضه و اعطاء ذات علیّ اعلی و از ناحیه‌ی حضرت رفیع الدرجات ذوالعرش به او افاضه گردیده است، آنهم به عنوان ظلّیت و مظهریت، نه بالذات و بالاصاله، زیرا چنانچه اشاره شد علو ذاتی را منحصرأ ذات کبریائی احدی صمدی الوهی واجد است در تمام شئون ذاتاً و صفاتاً، فهو العلی الاعلی علی الاطلاق فی جمیع شئونه جلّت عظمته و هو العلیّ العظیم.

فهو علیّ فی اسمه كما هو علیّ فی ذاته، و علیّ فی صفاته، و علیّ فی افعاله، و هو علیّ فی احدیته، و علیّ فی صمدیته، و علیّ فی علمه و قدرته، و علیّ فی ارادته و مشیته، و هو علیّ فی جماله و جلاله، و هو علیّ فی كلّ شئونه و کمالاته.

عناية الهیّه و افاضة ربّانیّه

از عنایات الهیّه و الطاف خاصّه و افاضات ربّانیّه نسبت به اکمل المخلوقات و اشرف الممكنات و افضل الموجودات اولین نیر برج امامت، صاحب مقام ولایت کلیّه مطلقه ولیّ الله اعظم، وصیّ نبیّ خاتم، قطب ارائک توحید، سلطان الموحّدين و رئیس العارفين و امام المتّقين و امیرالمومنین علی علیه السلام آنکه خدای متعال او را مثل اعلاّی ذات و صفات و افعال خود قرار داد، و او را مظهر جمال و جلال خویش گردانیده، و نیز اسم شریف او را از اسم مختار خود که علیّ اعلاست مشتق، و خود نام او را علی گذارد و فيه لطف خاص و مزیداً اختصاص.

ان اسمه من شامخ علیّ   علیّ اشتق من العلیّ

اقتدای ما به شاه اولیاست   اوکه اسمش مشتق از اسم خداست

بلکه آنکه نورش مشتق از نور خداست.

بنابراین هرکس علی مرتضی علیه السلام را به مقام نورانیت بشناسد برای او این معنی ثابت و محرز است که آن حضرت به عنوان مظهریت ذات عدیم المثل علیّ اعلی و مرآتیت برای ذات و صفات و افعال حقتعالی در تمام شئون (علی) است. شبهه‌ای نیست که خدای یکتا را مثلی و کفوی و نظیری نیست، به حکم عقل و برهان و مطابق نصّ صریح قرآن لقوله تعالی: **لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ** ۴.

أما حقتعالی را مثل اعلی هست، **وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَى** ۵.

مثل اعلی یعنی مظهر تام و اتم کبریائی الوهی و آیت کبری و مجلای اکبر ربوبی و مصداق آن عقلاً و نقلاً حضرت مرتضی علی است چنانکه حضرت نبیّ خاتم خطاب به آن ولی الله اعظم فرموده: **وَ أَنْتَ الْمَثَلُ الْأَعْلَى** ۶.

به عالم خواست ذات لایزالی	نماید زآینه‌ی امکان مثالی
علی گردید تمثال جمالش	و زان آئینه پیدا شد مثالش
زلله المثل بشناس وی را	منزه دان زمثل آن شمس و فی را
بر او اش - عراق گردد نور ی - زردان	چو بر ختم رسولان فیض سبحان

پس با شناخت علی مرتضی علیه آلاف التحية و الثناء با کمال ایمان و ایقان و به قوهی برهان درباره آن مظهر تام و اتمّ خدای سبحان می‌توانیم بگوییم که آن مثل اعلای ربّانی یعنی حضرت مولی الموالی علی علیه السلام در تمام شئون کمالیه اعطائیّه الهیه به او علی یعنی در اعلا مرتبه است، چه او مظهر رفیع الدرجات است، علی مرتضی علیه السلام، **هو علیّ فی اسمہ، علیّ فی ذاته، علیّ فی صفاته، علیّ فی افعاله، هو علیّ فی مظهریته**.

تحقیق نیر عرشی محور شئون حضرت علی مرتضی علیه السلام

چون دانستی که اولین اسم الهی در موطن حضرت اسمائیه و عالم لاهوت که عالم اسماء و صفات از آن تعبیر شده اسم مبارک (علی) است که اسم مختار و منتخب حق تعالی است در نظام اسمائی، و این از جهت علو ذات علیّ اعلاست بر کلّ اشیاء و جمیع ماسوا، **لأنه علا علی کلّ شیء**، که ماسوا در حقیقت فی است نه شیء، حافظ قرآن گفته است:

۴ - آیه ۱۱ سوره شوری

۵ - آیه ۶۰ سوره نحل

۶ - عیون أخبار الرضا (ع) - الشیخ الصدوق علیه الرحمه، ج ۱ ص ۹

این همه عکس می و نقش مخالف که نمود یک فروغ رخ ساقی است که در جام افتاد

الْحَمْدُ لِلَّهِ الْمُتَجَلِّي لِخُلُقِهِ بِخُلُقِهِ^۷، پس نظام هستی کلاً تجلی گاه حق است، بلکه عالم یعنی ما سواالله جز جلوه حق چیزی نیست، بنابراین هرچه در نظام وجود است اشراق و تجلی حضرت رفیع الدرجات ذوالعرش است، و او است که تجلی کرده در آفاق و انفس، در عین اینکه خود آفاق و انفس نیز جلوه اوست که گفت:

برون زد خیمه ز اقلیم تقدس   تجلی کرد در آفاق و انفس
به هر آئینه‌ای بنمود روئ - سی   به هر جا خاست از وی گفتگویی

هرحسن و جمال و بهاء و کمال و فضیلتی که در اشیاء و موجودات است جلوه اوست و عکس رخ اوست.

و كلّ ملیح حُسنه من جماله   معار له بل حُسن كلّ ملیحة

الحق حکیم متألّه حاجی مآهادی سبزواری علیه‌الرحمه الرحیمه الباری این غزل را عالی و نیکو سروده است.

ای به ره جستجو نعره زنان دوست دوست

گر به حرم ور به دیر کیست جز او اوست اوست

پرده ندارد جمال غیرصفتات جلال

نیست بر آن رخ نقاب، نیست بر آن مغز پوست

با همه پنهانی‌اش هست در اعیان عیان

با همه بی‌رنگیش در همه زو رنگ و پوست

باز در این انجمن یوسف سیمین بدن

آینه خانه جهان او به همه روبروست

جامه دران گل از آن نعره زنان بلبلان

غنچه بیچد به خود خون به دلش تو به پوست

پرده حجازی بساز یا به عراقی نواز

غیر یکی نیست راز، مختلف ار گفتگوست

دم چو فرو رفت هاست، هوست چو بیرون رود

یعنی از او در همه هر نفسی های و هوست

حال پس از این مقدمه مختصره می‌گوییم بر عارف بصیر این معنی روشن است که هر کس قربش به خدای متعال بیشتر و نزد آن محبوب لایزال محبوب‌تر است عنایت ربّانیّه و الطاف الهیّه نسبت به او افزون‌تر است، و نظر به اینکه اقرب الی الله و محبوب‌ترین خلق در میان مخلوقات، انسان کامل است که مظهر و مجلای کلّ اسماء الهی است بالفعل، در درجه اولی خاتم انبیا حضرت محمد مصطفی و بعد از او حضرت علی مرتضی علیهما آلف التّحیّة و الثّناء است که هر دو نور واحدند و اتحاد معنوی با هم دارند به حکم: **وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ**^۸ در آیه مباحله و علی را خدا جان مصطفی خوانده است.

علی است آنکه خدا جان مصطفی خواندش

جسدا نکرد زهم این دو نفس را جبار

این است که ذات اقدس حق تعالی و مبدء اعلی را مزید عنایتی است به این ولی الله اعظم علی مرتضی، لذا در مقام عنایت اسم مختار خود را که علی است و اولین اسم حق تعالی است در نظام اسمائی اختصاص داد به حضرت علی مرتضی، و اسم مبارک او را (علی) نهاد، و نه تنها او را علی نام نهاد بلکه او را مثل اعلی و مظهر تام و اتم خود گردانید.

پس اگر بگوییم حضرت علی مرتضی مثل اعلای خداست ذاتاً و صفاتاً و افعالاً، در این صورت علی مرتضی (علیه السلام) را به مقام نورانیت شناخته‌ایم و عارف به حق آن بزرگوار شده‌ایم که فرمود: **مَعْرِفَتِي بِالنُّورَانِيَّةِ مَعْرِفَةُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَ مَعْرِفَةُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مَعْرِفَتِي**^۹. بنابراین قل ایها العارف به حق علی مرتضی علیه آلف التّحیّة و الثّناء هو علی فی جمیع شئونه و کمالاته بنحو الظّلیّه و المظهریّه لبالذّات و الاصله.

لذا ما را با شناخت علی مرتضی علیه السلام می‌رسد که بقوه البرهان بل بالشهود و العیان بگوییم:

۸ - فقل تعالوا ندع أبناؤنا وأبنائكم ونساءنا ونساءكم وأنفسنا وأنفسكم ثم نبتهل فنجعل لعنت الله على الكاذبين، سوره آل عمران آیه : ۶۱

۹ - الکافی : ۱۸۱ ج ۴ / بصائر الانوار

هو عليّ في ذاته، هو عليّ في صفاته، هو عليّ في افعاله، هو عليّ في مظهريته، هو عليّ في جامعيته، هو عليّ في ولايته، هو عليّ في امامته، هو عليّ في خلافته، هو عليّ في عرفانه و معرفته، هو عليّ في علمه و حكمته، هو عليّ في ايمانه و ايقانه، هو عليّ في تقواه و عصمته، هو عليّ في قسطه و عدالته، هو عليّ في زهده و عبادته، هو عليّ في قوته و قدرته، هو عليّ في بلاغته و فصاحته، هو عليّ في اعجازه و كرامته، هو عليّ في جهاده و شجاعته، هو عليّ في جوده و سخاوته و بالجملة هو عليّ في جميع شئونه و كمالاته، (تو خود حديث مفصل بخوان از اين مجمل) گرچه شئون و كمالات و فضائل او حدّ و حصر ندارد، چون نامتناهی است قابل احصاء نيست.

چنانچه حضرت نبی اکرم و رسول خاتم صلی الله عليه و آله و سلم درباره فضائل بی نهایت حضرت علی مرتضی عليه آلاف التّحیّة و الثّناء فرموده است:

لَوْ أَنَّ الْغِيَاضَ أَقْلَامَ وَ الْبَحْرَ مِدَادًا وَ الْجَنِّ حُسَابًا وَ الْإِنْسَ كُنَّابًا مَا أَحْصَوْا فَضَائِلَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ (ع)^{۱۰}، یعنی اگر تمام اشجار عالم قلم شوند و تمام دریاها مداد و مرکب شوند و تمام جنیان و پریان حساب کننده شوند و تمام انسیان و آدمیان نویسنده شوند، هر آینه حصر فضائل علی و احصاء کمالات آن حضرت را نتوانند نمود، و این حدیث شریف نبوی مطابق با بیان قرآن است لقلوه سبحانه و تعالی: لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِنًا بِمِثْلِهِ مِدَادًا^{۱۱}، و در آیه دیگر: سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَّا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ^{۱۲}.

گرچه آیه اولیه لَوْ كَانَ الْبَحْرُ الف و لامش استغراقی است و کلّ ابجر را شامل است، مقام عصمت فرموده مراد از کلمات فضائل ماست که استقصاء و احصاء نشود چون بی نهایت است. و لنعم ما قال بعض الشعراء:

کسی که دم زند از فضل بی نهایت او

چو مرغی است که از بحر تر کند منقار

حدیث فضل علی را تمام نتوان کرد

اگر مداد شود ابجر و قلم اشجار

۱۰ - البحار: ج ۴۰ ص ۴۹ ح ۸۵ / مختصر بصائر الدرجات، ص ۱۲۵

۱۱ - آیه ۱۰۹ سوره کهف

۱۲ - آیه ۲۷ سوره لقمان

گمان مکن که در این گفتگو بود اغراق

چنین به ما خبر آمد زاحمد مختار

و دیگری هم نیکو گفته است خطاب به حضرت علی مرتضی علیه الصلوة و السلام:

کتاب فضل تو را آب بحر کافی نیست   که تر کنم سرانگشت و صفحه بشمارم

باری برویم سر مطلب در بیان تحقیق نیر عرشی، محور شئون حضرت علی مرتضی علیه آلاف التحية و الثناء، گفتیم هو علی فی ذاته، نظر به اینکه حضرت مرتضی (علیه السلام) مظهر ذات خداست در واقع مظهر مقام احدیت است، و مثل اعلاى مقام احدی صمدی الوهی است.

پس همان طوری که مقام احدیت مطلقه ذاتیه الهیه در دسترس دیاری نیست و معرفت اکتناهی به کنه ذات الوهی برای احدی میسر نیست چه این موطنی است که عقول ذوی العقول در این مقام صرعی و افهام ذوی الافهام در این مقام حیاری است، که امام باقر علیه السلام فرموده است: **إِلَهُ الْخُلُقِ عَنْ دَرَكِ مَائِيَّتِهِ**^{۱۳}.

و این مقام اشمخ موطنی است که طایر عقل کل از و صول به ذروه اعلاى آن اظهار عجز نموده و به نغمه **ما عَرَفْنَاكَ حَقًّا مَعْرِفَتِكَ**^{۱۴} معترف آمده است، ولنعم ما قیل:

فهم بسی رفت و نبودش طریق	عقل بسی راند و نبودش مجال
لودنت الفكرة من حجبہ	لاحترقنت من سبحات الجلال
کار مگس نیست در این ره پرید	بلکه بسوزد پر عنقا و بال
عزّ کریم احد لم یزل	جلّ قدیم صمد لایزال
ان نطق العارف فی وصفه	يعجز عن درك عديم المثال

همین طور معرفت اکتناهی بکنه ذات علی مرتضی (علیه السلام) نیز برای احدی میسر نیست. زیرا خفای ذات علی و مقام

۱۳ - توحید صدوق

۱۴ - بحار الانوار، علامه مجلسی، ج ۶۸، ص ۲۳

سرآلسرّ علیّ مرتضی در دسترس دیاری نیست.

فِيكَ يَا عَجُوبَةَ الْكَوْنِ عَدَا الْفِكْرُ كَلِيلاً
أَنْتَ حَيَّرْتَ ذَوِي اللَّئِبِ وَ بَلَبَنْتَ الْعُقُولَا
كُلَّمَا قَدِمَ فِكْرِي فِيكَ شَبْرًا فَرَّ مِيلًا
نَاكِصًا يَخْبِطُ فِي عَمِيَاءٍ لَا يَهْدِي سَبِيلَا

***

علی که مظهر کلّ عجا ئب آمده است کسان به معرفت او بسی شتافته‌اند
چنانکه کس نبرد پی بکنه ذات خدا به کنه ذات علی نیز ره نیافته‌اند

***

هو علیّ فی صفاته او بلندمرتبه است در صفاتش

علی مرتضی علیه الصلوة والسلام مظهر مقام واحدیت است، گفتیم مقام واحدیت حضرت لاهوت و عالم اسماء و صفات الوهی است، اسماء و صفات الهیّه اعم از جمالیّه و جلالیّه همه در این موطن ظهور دارند.

علیّ مرتضی به مثابه آینه ایست که نمایان می‌کند تمام اسماء و صفات الوهی را، در واقع مرآت و مجلی و آینه‌دار آن اسماء و صفات است، زیرا علیّ مرتضی (علیه السلام) مظهر علم خداست، مظهر قدرت خداست، مظهر اراده خداست، مظهر مشیّت خداست، مظهر جمال خداست، مظهر جلال خداست. و لنعم ما قیل:

به پرده بود جمال جمیل عزوجلّ به خویش خواست کند جلوه‌ای به صبح ازل
همین که خواست جمال جمیل بنماید علی شد آئینه خیر الکلام قلّ و دلّ

علی علیه‌السلام مثل اعلاّی کبریائی الوهی است، خدای متعال و ذات ذوالجلال منزّه است از مثل و مانند، **لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ**^{۱۵}، ولی خدا را مثل اعلاّی هست، خاتم انبیاء حضرت محمد مصطفی علیه آلاف التّحیّة و الثّناء فرمود به حضرت علیّ مرتضی: **وَ أَنْتَ الْمَثَلُ الْأَعْلَى**^{۱۶}.

۱۵ - آیه ۱۱ سوره شوری

۱۶ - عیون أخبار الرضا (ع) - الشیخ الصدوق علیه الرّحمه، ج ۱ ص ۹

نمايد زائينه امكان مثالي
وز آن آئينه پيدا شد مثالش
منزه دان ز مثل آن شمس و في را
شناسد هر كه شناسد خدا را

به عالم خواست ذات لايزالي
على گردید تمثال جمالش
زلله المثل بشناس وى را
امام اهل ايمان مرتضى را

و لنعم ما قال العارف الكامل ملّا مهر على تبريزى:

ربّه فيه تجلّي و ظهّر
هو والواجب نور و قمر
معه الله كنار و حجر
يا له صاحب سمع و بصر
كان للعالم عين و اثر
من عقول و نفوس و صور
صورة الجاعل يا للمظهر
نوع الانواع الي الحادي عشر
صدف في صدف فيه ذرر
موته موت حمار و بقر
من ابوبكر و من كان عمر
كيف من اشرك دهرأ و كفر
سهمه سهم قضاء و قدر
ما غزا غزوة الآ و ظفر
بغضه مبدء نار و سقر
حمد الله و اثني و شكر
فظلام و دخان و شرر
او كمن كبر في عهد صغر

ها عليّ بشر كيف بشر
هو والمبدء شمس و ضياء
ما هو الله ولكن مثلاً
أذن الله و عين الباري
علة الكون و لولاه لما
و له ابداع ما تعقله
مظهر الواجب يا للممكن
جنس الاجناس عليّ و بنوه
فلك في فلك فيه نجوم
كل من مات و لم يعرفه
هو في الكل امام الكل
ليس من اذنب يوماً بامام
قوسه قوس نزول و عروج
ما رمي رمية الآ و كفي
حبه مبدء خلد و نعيم
خصمه ابغضه الله و لو
و هو النور و اما الشركاء
من يكن هلل في مهد صبي

عنه دیوان علوم و حکم   فیه طومار عظات و عبر
من له صاحبۀ کالزّھراء   او سلیل کثببیر و شبر

***

رو، می نشد از سرّ علی کس آگاه   زیرا که نشد کس آگه از سرّ اله
یک ممکن و این همه صفات واجب   لاحول و لا قوّة الا باللّٰه

مظهریت علی مرتضیٰ علیه السلام برای مقام صمدیت الهیه

الله الصمد. الله مقام کلّ الکلمات الذاتیه و الصفاتیّه است. الصمد مقام کلّ الکلمات الفعلیّه است. بیانش این است که الله مقام جمعیت اسمائیه و تجلی اسمائی و صفاتی است، که در این موطن کمالات فعلیه که مقام ظهور ذات حقتعالی و مبدء اعلیٰ است، مقام فیض مقدّس و فیض منبسط و نفس رحمانی ملحوظ نیست، و چون مقصوداً الیه بودن منوط است به اینکه از برای اشیاء اعتبار وجود بنماییم، یعنی مرتبه فیض مقدّس را لحاظ کنیم تا اینکه توجّه الاشیاء الی حضرت ته تصوّر و تحقّق پیدا کرده و انجام گیرد، پس این مرتبه که توجّه الاشیاء الیه می باشد چون مرتبه فیض مقدّس و نفس رحمانی و فیض منبسط است آن وقت توجّه الاشیاء الیه متحقّق می گردد، و لهذا صمد را بعضی از بزرگان حکما و عرفاء مرتبه‌ی کمال فعلی حق و ظهور فعلی و تجلی ایجادی حق دانسته اند یعنی بسیط الحقیقه و کلّ الکلمات الفعلیّه.

حال گوییم مقام صمدیت که به معنای بسیط الحقیقه و کلّ الکلمات الفعلیّه است دو عنوان دارد: که یکی ا صلی و یکی ظلّی است. اما به عنوان ا صلی، حق مصداق آن است. و اما به عنوان ظلّی، انسان کامل که خلیفه الله است و مصداق اتمّ آن وجود حضرت مولی الموالی علی علیه السلام است و چون دارای ولایت کلیّه مطلقه است تمام اشیاء تحت حکومت و تصرف اویند، پس همه اشیاء از آن حضرت بهره مند و کامیاب می باشند و این است مظهریت آن حضرت برای اسم مبارک الصمد و هو المطلوب.

هو علی فی جامعیتّه

او بلندمرتبه است در مقام جامعیت

وجود مبارک علی مرتضیٰ علیه آلاف التّحیّة و الثّناء در مقام جامعیت علی است، زیرا آن حضرت جامع مجامع جمیع

کمالات تمام انبیاء و اولیاء است و آنچه خوبان همه دارند او تنها داراست، و از همین جهت است که فرموده: هر کس می خواهد آدم (علیه السلام) را ببیند مرا ببیند، هر کس می خواهد نوح (علیه السلام) را ببیند مرا ببیند، هر کس می خواهد ابراهیم (علیه السلام) را ببیند مرا ببیند، هر کس می خواهد موسی (علیه السلام) را ببیند مرا ببیند، هر کس می خواهد عیسی (علیه السلام) را ببیند مرا ببیند، هر کس می خواهد حضرت محمد مصطفی (صلی الله علیه و آله) را ببیند مرا ببیند.

آری علی مرتضی علیه آلاف التحية والثناء واجد مقام جمع الجمعی کمالی است و بجاست که اگر در حق آن بزرگوار بگویند:

مَنْ ارَادَ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى اسْرَافِيلَ فِي رَفْعَتِهِ، وَ إِلَى مِيكَائِيلَ فِي دَرَجَتِهِ، وَ إِلَى جِبْرَائِيلَ فِي عَظَمَتِهِ، وَ إِلَى آدَمَ فِي هَيْبَتِهِ، وَ إِلَى نُوحٍ فِي صَبْرِهِ وَ دَعْوَتِهِ، وَ إِلَى إِبْرَاهِيمَ فِي سَخَاوَتِهِ، وَ إِلَى مُوسَى فِي شَجَاعَتِهِ، وَ إِلَى عِيسَى فِي قِدَاسَتِهِ، وَ إِلَى مُحَمَّدٍ الْمُصْطَفَى فِي شِرَافَتِهِ وَ مَنزَلَتِهِ فَلْيَنْظُرْ إِلَى عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، وَ هَذَا تَنْبِيْهُ وَ رَمَزٌ إِلَى أَنَّهُ الْإِسْمُ الْأَعْظَمُ الْجَارِي فِي كُلِّ شَيْءٍ، وَ أَنَّ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ اللَّهُ فَاتَّهَ عَلَيْهِ مَوْلَاهُ، لِأَنَّهُ النُّورُ الْمُشْرِقُ مِنْ سَمَاءِ الْجُودِ وَ الْوُجُودِ، فَكُلَّ رَفْعَةٍ وَ أَنْ عَلَّتْ فَاتَّهَتْ تَحْتَ دَرَجَتِهِ، وَ كُلَّ مَنزَلَةٍ وَ أَنْ عَلَّتْ فَاتَّهَتْ دُونَ مَنزَلَتِهِ، وَ تَحْتَ رَتْبَتِهِ، وَ نُورِ الْكَوَاكِبِ وَ الْإِقْمَارِ، وَ الشَّمْسِ مِنَ اشْرَاقِ شَمْسِ عَظَمَتِهِ، فَهُوَ عِمَادُ الْأَنْبِيَاءِ، وَ دَعْوَةُ الْأَوْلِيَاءِ، وَ فَرْعَةُ اسْرَافِيلَ، وَ دَرَجَةُ مِيكَائِيلَ، وَ عَظْمَةُ جِبْرَائِيلَ، وَ هَيْبَةُ آدَمَ، وَ دَعْوَةُ نُوحٍ وَ صَبْرُهُ، وَ كَرَمُ الْخَلِيلِ وَ سَخَاوَتُهُ، وَ شَجَاعَةُ مُوسَى وَ قُوَّتُهُ، وَ قِدَاسَةُ عِيسَى وَ عِلْمُهُ، وَ حِكْمَةُ دَاوُدَ وَ تَسَلُّطُهُ، وَ مَلِكُ سَلِيمَانَ وَ وَسْعَتُهُ، ذُرَّةٌ مِنْ فَخْرِهِ، وَ قَطْرَةٌ مِنْ بَحْرِهِ، وَ كَيْفَ لَا وَ هُوَ عَلَّةُ الْمَوْجُودَاتِ، وَ سِرِّ الْمَخْلُوقَاتِ، فَلَوْلَاهُ لَمَّا دَارَ فَلَكٌ، وَ لَمَّا سَبَّحَ اللَّهُ مَلَكٌ، فَالَنْظَرُ إِلَيْهِ عِبَادَةٌ، وَ مَوْلَاتُهُ سَعَادَةٌ، وَ الْمَوْتُ عَلَى حُبِّهِ شَهَادَةٌ.^{۱۷}

پس علی مرتضی (علیه السلام) است که مظهر مقام جمعیت اطلاقیه الهیه است، و علی مرتضی (علیه السلام) است که مظهر بسیط الحقیقه کلّ الاشیاء است بنحو اعلی و اشرف، و علی مرتضی (علیه السلام) است که ولایت کلّیه مطلقه و معیت قیومیّه ظلّیه دارد با تمام اشیاء، ولایات تمام انبیاء و رسل با استثناء ولایت کلّیه مطلقه محمدیه (صلی الله علیه و آله) حضرت ختمی مرتبت که متحد است با ولایت علی مرتضی (علیه السلام)، و هر دو یک نورند لقلوله (صلی الله علیه و آله): **أَنَا وَ عَلِيٌّ مِنْ نُورٍ وَاحِدٍ**^{۱۸}، ولایات بقیه سفراء الهی و اوصیاء آنان همه ولایت مقیده و ولایت جزئیّه است، و آن ولایت کلّیه مطلقه علویّه است که

۱۷ - مناقب ابن المغازلی: ۲۱۲ ح ۲۵۶، و أمالی الشجرى: ۱ / ۱۳۳ و غرر البهائى الضوى: ۲۹۸ و روضة الواعظین: ۱۲۸

۱۸ - بحار الانوار، ج ۳۵، ص ۳۴ / ینابیع المودّه، ص ۸۵.

مقوم ولایت مقیدہ و جزئیہ است.

لذا ولایت علی مرتضیٰ علیہ آلاف التّحیّة و الثّناء معیت با ولایت انبیا و اولیاء دارد، از قبیل بودن مطلق با مقید، و بودن کل با جزء، و دلیل و برهان بر این واقعیت از حیث معیت قول خود آن امام معصوم صاحب مقام ولایت کلیّی مطلقه است. قال علی علیه الصّلوٰة والسّلام:

والله قد كنت مع ابراهيم في النار و انا الذي جعلتها برداً و سلاماً، و كنت مع نوح في السفينة فانجيتته من الغرق، و كنت مع موسى فعلمته التّورات، و انطقت عيسى في المهد و علمته الانجيل، و كنت مع يوسف في الجب فانجيتته من كيد اخوته، و كنت مع سليمان علي البساط و سخّرت له الرّياح، و كنت مع جميع الانبياء سرّاً و مع خاتمهم جهرّاً^{۱۹}.

مناسب آن که این اشعار دربرابر را در ذیل نقل این حدیث نورانی ذکر نماییم و مناسباً للمقام بیاوریم، ظاهراً از مولانا جلال الدین عارف رومی است در کتاب فیہ مافیہ (چه، در حدود شصت سال قبل آن را حفظ نموده‌ام لذا گفتم ظاهراً).

اوست آن گنج مخفی لاهوت	که زحق او به حق شده پیدا
ناصر الانبیاء است او الحق	اولیاء را ست دیده بیدار
آدم از علم آن امام تقوی	مطلع گشت بر همه اشیاء
بود از نور او دل آدم	زآن شده تاج مظهر اسماء
سجده بردند نزد او ملاکوت	زآن که بد نور خالق یکتا
شیث در جهان بدید نور عالی	گشت واقف ز عالم اعلا
یافت طوفان غیرتش در دهر	نوح ناجی که رسته شد ز بلا
کرد ذکرهاش خلایل با خلّت	تا که شد نازل لاله حمرا
جمله نسرین و سنبل و گل شد	نار نمرود بر خلایل خدا
یاد او کرد یوسف اندر چه راه	تا گرفتش سر بر مصر آرا
بس که نالید پیش او یعقوب	بوی یوسف شنید و شد بینا

۱۹ - من کتاب انوار النعمانیة للعالم الجلیل السید نعمت الله الجزائري

زور او دیدم - سوسوی عمران
 اربعیننی فتاده بد بی خود
 گفت یا رب مرا نشانی ده
 لطف او بود همدم - ریسم
 بود با جمله انبیا در سرت
 در شریعت در مدینه علم
 سر او دیدم - یّد کونین (ص)
 از عالی می شنید نطق عالی^{۲۰}
 ره - روان طالب بند و او مطلوب
 علم جاوید شد - بد برش روشن
 گفت با امتان ز راه یقین
 صادقان جمله رو بدو دارند
 اول و آخر او بود در دیدن
 تا بدانی تو رم - ز این معنی
 تا شود روشنت که عالی او است
 ماهمه ذره ایم و او خورشید
 شمس دین چون تو صادقی در عشق
 تا شد - بود جانیت واصل جانان
 گشت واله در آن شب یلدا
 گشته مستغرق وصال و لقا
 گفت دادم تو را یسد بیضاء
 گشت عیسی از آن سبب پیدا
 بود با مصطفی (ص) معی جهر
 در حقیقت امیر هر دو سرا
 در شب قرب در مقام دنی
 به علی جز علی نبی آن جا
 ناطقان ص - امتند و او گوید
 کرد تحقیق سر - (ما او حی)
 که علی هست رهنمای شما
 کو امیر است و هادی و مولا
 ظاهر و باطن او بود به خدا
 تا رس - سی در ولایت والا
 با من ای خواجه کم کنی غوغا
 ماهمه قطره ایم و او دریدا
 جان فدا کن ز بهر مولانا
 تا که باشی به عشق راهنما

عن النبی صلی الله علیه و آله انه سئل بای لغة خاطبك ربك ليلة المعراج، فقال صلی الله علیه و آله بلغة علي بن

۲۰ - یعنی از ذات علی اعلی می شنید نطق علی مرتضی را زیرا در روایت معتبر آمده است که در شب معراج خاتم الانبیا در مقام قرب به حق خدای علی اعلی جلّ جلاله به

لسان علی مرتضی با حبیب خود احمد (صلی الله علیه و آله) تکلم فرمود.

ابیطالب (علیه السلام) فَأَلْهَمْتَ ان قَلْتَ خَاطِبْتَنِي يَا رَبَّ ام عَلِي (علیه السلام)، فَقَالَ يَا اَحْمَد اَنَا شَنْئِي لَا كَالْاَشْيَاءِ وَلَا اُقَاسَ بِالْاَنَاسِ خَلَقْتُكَ مِنْ نُورِي وَ خَلَقْتَ عَلِيًّا مِنْ نُورِكَ فَاطَّلَعْتَ عَلِي سِرَائِرَ قَلْبِكَ فَلَمْ اُجِدْ اِلَى قَلْبِكَ اَحَبَّ مِنْ عَلِيِّ بْنِ اَبِيطَالِبٍ فَخَاطِبْتِكَ بِلِسَانِهِ (كيما يطمئننّ به قلبك) ٢١.

از حضرت نبی اکرم و رسول خاتم محمد م صطفی صلی الله علیه و آله و سلّم پر سیدند در لیلہ معراج که در مقام قرب خداوند، پروردگار، ذات احدیت جلت عظمتہ تو را مورد خطاب قرار داد و با تو سخن گفت با کدام لغت با تو تکلم فرمود؟ پیغمبر اکرم (صلی الله علیه و آله) فرمود: پروردگارم بلسان علی مرتضی بامن سخن گفت و من کلام و سخن خدایم را شنیدم، در مقام قرب به حضرتش خواستم بگویم پروردگارا، آیا تویی که با من تکلم می فرمایی یا علی است که با من سخن می گوید، ذات اقدس احدیت فرمود: یا احمد اینک من که ذات علی اعلاّیم و خالق تو و علی مرتضایم، و علی را ز نور تو که نور خودم می باشد آفریده ام با تو سخن می گویم، اما بلسان علی، چه بر سرائر قلبت مطلعم، و نمی یابم در دل تو کسی را محبوب تر از علی (علیه السلام)، لذا برای آرامش قلب تو بلسان علی (علیه السلام) با تو سخن می گویم. حال معنای این بیت معلوم و روشن شد که:

از علی می شنید نطق علی به علی جز علی نبدا آنجا

یعنی از ذات علی می شنید نطق علی مرتضی را، و به ذات علی اعلی قسم که جز خدای علی اعلا در بزم او اذنی کسی دیگر نبود و تکلم از خود خدا بود.

هو علیّ فی مظهریّه اسمائه تعالی شأنه

او بلند مرتبه است در مقام ظهور اسماء حق تعالی

ذات اقدس حق تعالی و مبدء علی را اسماء حسنی و صفات علیائی است، چنانکه نص کتاب جامع آسمانی، قرآن مجید، مشعر به این واقعیت و حاکی از این حقیقت است، **وَلِلّٰهِ الْاَسْمَاءُ الْحُسْنٰی فَادْعُوْهُ بِهَا** ٢٢.

در اصول کافی و سایر کتب معتبره احادیثی از مقام عصمت و معادن حکمت ائمه اطهار علیهم السلام نقل شده دائر به اینکه

٢١ - فی کتاب کشف الغمّة فی معرفة الائمه (ع)، اثر علی بن عیسیٰ اربلی (متولد ٦٩٢ ق)

٢٢ - آیه ١٨٠ سوره اعراف

ماییم اسماء حسناى الهی، عمل بندگان مورد قبول خداوند مَنّان واقع نمی شود مگر به معرفت و شناختن ما، چنانکه حضرت امام صادق کاشف حقایق علیه الصلوة والسلام فرموده است:

نَحْنُ وَاللّٰهُ الْأَسْمَاءُ الْحَسَنِيَّاتُ لَا يُقْبَلُ مِنَ الْعِبَادِ عَمَلًا إِلَّا بِمَعْرِفَتِنَا^{۲۳}، و نیز فرمودند: بِنَا عُرِفَ اللّٰهُ^{۲۴} یعنی

بمظهریتنا لجميع اسمائه و صفاته سبحانه و تعالی، و قيل عن لسانهم:

ما جام جهان نمای ذاتیم	ما مظهر جمله صفاتیم
ما نسخه نامه الهیم	ما گنج طلسم کائناتیم
هم مظهر واجب الوجودیم	هم معنی جان ممکناتیم
هرچند که مجمل دو کونیم	تفصیل جمیع مجملاتیم
برتر از مکان و در مکانیم	بیرون از جهات و در جهاتیم
ما هادی جمله علومیم	کشاف جمیع مشکلاتیم
بیمار و ضعیف را شفاییم	محبوس و نحیف را نجاتیم
گو مرده بیا که روح بخشیم	گو تشنه بیا که ما فراتیم
ای درد کشیده‌ی دوا جوی	از ما مگذر که ما دواتیم

از سان کامل مظهر کلّ اسماء الوهی است بالفعل، و مصادق آن مقام ولایت کلّیه مطلقه است که واجد مقام خلیفه اللّهی است، و نظر به اینکه خلیفه باید صفات مستخلف عنه را دارا باشد، پس باید مظهر اتم علم حق، مظهر اتم حلم حق، مظهر اتم قدرت حق، مظهر اتم جمال حق، مظهر اتم جلال حق و بالجمله مظهر تام و اتم جمیع اسماء حسنی و صفات علیای الهیه از جمالیّه و جلالیه از لطفیه و قهریه بوده باشد، و این مظهریت در حضرت ختمی مرتبت و اوصیاء قدّیسین آن حضرت که دوازده نفرند و اول آنها حضرت مولی الموالی علی و آخر آنها خاتم الاوصیاء حضرت مهدی ولی عصر علیهم الصلوة والسلام متحقّق است، چه همه مظاهر تامه اسماء الهیه‌اند و همه مرآت و مجلای کامله صفات ربّانیّه می‌باشند، مظهر مانند آئینه است،

۲۳ - اصول کافی، ج ۱، ص ۱۴۳

۲۴ - توحید - الشیخ الصدوق - ص ۱۵۲/ بصائر الدرجات محمد بن الحسن الصفار ص ۸۴

همانطوری که آئینه صورت انسان را نشان می‌دهد و نمایانگر جمال است، همین طور مجموعه جهان آفرینش به منزله مرآت و آئینه است، و در واقع جلوه‌گاه جمال حق است، چون حق تعالی و مبدء اعلى فاعل بالتّجلی است، كما قال علی علیه السلام: **الْحَمْدُ لِلَّهِ الْمُتَجَلِّي لِخَلْقِهِ بِخَلْقِهِ**^{۲۵}، و باید دانست که در نظام خلقت و در نظام احسن اتقن هر موجودی مظهر اسمی است، ولی انسان کامل مظهر کل اسماء است، كما اشار اليه نصّ الكتاب الالهی: **وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا**^{۲۶} که مراد تعلیم تکوینی و تعلیم تخلّقی است که همان مظهریت کل اسماء باشد.

نظری داشت که بیند به جهان صورت خویش خیمه در آب و گل مزرعه آدم زد

در حدیث معتبر در کتاب احتجاج طبرسی از محمدبن مسلم نقل شده قَالَ سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ (عَلَيْهِ السَّلَامُ):

(عَمَّا يَرُؤُونَ أَنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ عَلَى صُورَتِهِ، فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ هِيَ صُورَةٌ مُخَدَّنَةٌ مَخْلُوقَةٌ وَاصْطَفَاهَا اللَّهُ وَاخْتَارَهَا عَلَى

سَائِرِ الصُّوَرِ الْمُخْتَلِفَةِ فَأَضَافَهَا إِلَى نَفْسِهِ كَمَا أَضَافَ الْكَعْبَةَ إِلَى نَفْسِهِ وَالرُّوحَ إِلَى نَفْسِهِ، فَقَالَ: بَيْتِي^{۲۷}، وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ

رُوحِي^{۲۸})^{۲۹}.

این حدیث نورانی حاکی است که صورت، همان اسماء جمالیّه و جلالیّه و صفات تشبیهیّه و تنزیهیّه است، و اینکه آدم

مخلوق بر صورت حق است یعنی مظهر است برای جمال و جلال او، و مجلا است برای ظهور اسماء او.

چو آدم را فرستادیم بیرون جمال خویش بر صحرا نهادیم

پس حاصل سخن ما اینکه از سان کامل مظهر کل اسماء الوهی است و حقّ تعلّم او به همه اسماء حق تعالی از جمالیّه و

جلالیّه و تنزیهیّه و تشبیهیّه در واقع تخلّق و تحقّق اوست به جمیع اسماء، و مصداق کامل آن آدم لاهوتی جبروتی است، و آن

وجود مقدّس مولی الموالی علی (علیه السلام) است. آری علی علیه السلام آئینه تمام‌نمای جمال و جلال حقّ متعال و مظهر تام

و اتمّ تمام اسماء حسناى ذات ذی‌الجلال و الاکرام است، (ولنعیم ما قیل):

۲۵ - نهج البلاغه، خطبه ۱۰۷

۲۶ - سوره بقره، آیه ۳۱

۲۷ - سوره بقره، آیه ۱۲۵

۲۸ - سوره حجر، آیه ۲۹

۲۹ - از امام باقر(ع) درباره آنچه که روایت میکنند خداوند آدم را بر صورت خودش خلق نمود، سؤال کردم یعنی چه؟ امام فرمودند: آن صورت، مخلوق ایجاد شده ای بود که خداوند بر سایر صورت ها (برتری اش داده) انتخاب فرمود و به خود نسبت داد؛ همچنانکه کعبه و روح را به خود نسبت داد و فرمود: خانه ام، و دمیدم در او از روحم. احتجاج طبرسی/ اصول کافی ۱: ۱۳۴، حدیث ۴ / توحید شیخ صدوق، ص ۱۰۳

به پرده بود جمال جمیل عزوجلّ
 بخویش خواست کند جلوه‌ای به صبح ازل
 همین که خواست جمال جمیل بنماید
 عالی شد آئینه خیر الکلام قلّ و دلّ

هو علیّ فی آدمیته و انسانیته او بلندمرتبه است در مقام آدمیت و انسانیّت

زیرا آن علی علیه السلام است که بر حسب جنبه نورانیّت، صادر نخستین و اوّلین جلوه ربّ العالمین است، و در واقع آدم اوّل است، چنانکه خود وجود مبارکش فرموده است: **أَنَا آدَمُ الْأَوَّلُ**، یعنی منم آدم لاهوتی و جبروتی. و قیل عن لسانه علیه السلام:

وَمِنْ مَطَّعِ النَّوْرِ الْبَسِيطِ كَلْمَعَةٌ
 وَ أَنْسَى وَ أَنْ كُنْتُ بِنِ آدَمِ صَوْرَةً
 وَ مِنْ مَشْرِعِي الْبَحْرِ الْمُحِيطِ كَقَطْرَةٍ
 فَلِي فِيهِ مَعْنَى شَاهِدٌ بِأَبْوَتِي

***

گفتا به صورت ار چه ز اولاد آدمم
 بحر محیط رشحه ای از نور فائضم
 خورشید آسمان ظهورم عجب مدار
 ارواح قدس چیست؟ نمودار معنی ام
 از عرش تا به فرش همه ذره ای بود
 از وی به مرتبه ز همه حال برترم
 نور بسیط لمعه ای از نور ازهرم
 ذرات کائنات اگر گشت مظهرم
 اشباح انس چیست؟ نگه دار پیکرم
 از نور آفتاب ضمیر منورم

حقیقت علویّه (ع) و حقیقت محمدیّه (ص) هر دو نور واحدند، چنانکه پیغمبر خاتم خودش فرمود: **أَنَا وَ عَلِيٌّ مِنْ نُورٍ وَاحِدٍ**، و همان حضرت است که فرموده: **أَوَّلُ مَا خَلَقَ اللَّهُ نُورِي**، بنابراین هر دو بزرگوار تقدّم و سبق سرمدی و رتبه ای و شرفی دارند بر آدم ناسوتی که ابوالبشر است.

هو علیّ فی ولایت او بلندمرتبه است در مقام ولایت

وجود مبارک حضرت علی مرتضی علیه افضل التّحیّة و الثّناء در مقام ولایت (علی) است، یعنی عالی‌ترین درجه ولایت را

واجد است، زیرا آن حضرت صاحب مقام ولایت کلیّه مطلقه است بنصّ قرآن کریم لقله تعالی: **إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَ يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَكِعُونَ**^{۳۰}، این آیه مبارکه به اتفاق در شأن ولی الله اعظم امیرالمؤمنین علی علیه السلام نازل شده است، و باید دانست که **وَلِي** در این آیه شریفه قرآنیّه به معنی متصرفّ مطلق در نظام کلّ و حاکم مطلق و صاحب اختیار مطلق می باشد، و اگر این ولایت کلیّ و مطلق نباشد محدودیت ولایت خدا لازم آید، و لازم آید که خدا در کلّ عالم حقّ تصرفّ و اختیار و حکومت کلیّ ندا شته با شد، بلکه ولایتش جزئیّه و مقیده با شد، پس به حکم عقل و برهان ولایت ذات اقدس الوهی ولایت کلیّه مطلقه است و همین معنی در ولایت نیز برای رسول الله خاتم انبیاء حضرت محمد مصطفی و برای ولی الله حضرت علی مرتضی صلوات الله علیهما ثابت و مبرهن و مسلّم و محرز است به حکم اینکه معطوف در حکم معطوفّ علیه است.

ممکن است بگویند پس فرق و تفاوت بین ولایت کلیّه مطلقه الهیه با ولایت کلیّه مطلقه رسول الله و تفاوت با ولایت کلیّه مطلقه علویه چیست؟

می گوئیم فرق و تفاوتش این است که ولایت خدا ذاتی و اصلی است، و اما ولایت حضرت رسول خاتم(ص) و ولایت حضرت ولی الله اعظم(ع) به نحو ظلیّ و به عبارت دیگر به عنوان مظهریت ولایت کلیّه مطلقه الهیه است و به لسان دیگر ولایت ایشان به اذن الله است که اذن تکوینی است و هو المطلوب.

حال اگر مخالف بگوید **وَلِي** در آیه مذکوره ممکن است به معنای دوست باشد نه آن معنایی که شما قائل شدید و اثبات آن نمودید که: **وَلِي** در آیه مبارکه به معنای متصرفّ مطلق است، جواب مخالف این است که می گوئیم اگر شما **وَلِي** را در این آیه شریفه به معنی دوست بگیرید اساساً این معنی غلط و باطل است، چه با شمول کلیّ و سریانیه خطاب **كُم** در آیه مرقومه که جمیع خلائق و کلّ عالم امکان را در بر دارد لازم آید که العیاذ بالله خدای متعال و رسول الله(ص) و ولیّ ذوالجلال علی(ع) بنا بر این معنی دوست مشرکین و کافرین و فاسقین و فاجرین و منافقین باشند، و حال آنکه خدا بری و بیزار است از آنها و همین طور رسول خدا(ص) و علی مرتضی(ع) بری و بیزارند از آنها، تا چه رسد که دوست آنها باشند، **أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ**^{۳۱}، پس به حکم عقل و برهان و قرآن **وَلِي** اگر به معنای دوست گرفته شود باطل و غلط است و مخالف در محکمه

۳۰ - سوره مائده، آیه ۵۵

۳۱ - آیه ۳ سوره توبه

عقل و وجدان محکوم است، و باید به حکم عقل و برهان تسلیم آن معنایی بشود که ما اشاره نمودیم، یعنی **وَلِي** در آیه مبارکه مذکوره به معنای متصرف مطلق و صاحب اختیار مطلق و حاکم مطلق در کلّ عالم است این است معنای ولایت کلیّه مطلقه تکوینیّه مستفاد از نصّ قرآن، **فافهم**.

آئینه‌ی حسن اعظم ایزد	الّٰه شہ دین علیّ اعلیٰ نیست
مولی است بر اهل دل پس از احمد(ص)	هرکس نه غلام اوست مولی نیست
فرمان ولایتش خرد داند	ای مردم بی خرد به شورا نیست
آهنگ غدیر و تاج بخشیدن	جز قول شه سریر اسری نیست
محبوب وی و یگانه مقصودش	جز ایزد پاک فرد یکتا نیست
قرآن که بهین کتاب توحید است	جز شرح جمال آن دل آرا نیست
در کشتی دین نشین کز این دریا	رستن به امید بحر پیمای نیست
ترسم نرسی به کعبه وصلش	این ره که تو می روی به بطحا نیست

***

هو علیّ فی امامته

او بلندمرتبه است در مقام امامت

وجود مبارک حضرت علی مرتضی علیه الصلوة والسلام در مقام امامت صاحب رتبه امامت مطلقه است، زیرا حضرتش امام و پیشوای جمیع خلائق و کلّ ماسواست و در برج امامت در افق اعلی است. حضرت علی مرتضی علیه السلام امام الملائکه است، امام العقول است، امام النفوس است، امام الارواح است، امام الاشباح است، علی مرتضی در عالم جبروت اعلی و عالم جبروت اسفل امام قاطبه عقول کلیّه و عقول جزئیّه است، علی مرتضی علیه السلام در عالم ملکوت اعلی و اسفل امام قاطبه نفوس کلیّه و نفوس جزئیّه است، علی مرتضی علیه السلام در عالم مثال امام کلیّه ارواح و اشباح است.

علی مرتضی علیه السلام در عالم ناسوت امام قاطبه جنّ و انس است و در واقع پیشوای همه قوای غیبیّه و شهودیّه است. علی مرتضی علیه السلام امام المسلمین است، امام المؤمنین است، امام المتّقین است، امام المحبّین است، امام المقربّین

است، امام الابرار است، امام الاحرار است، بالجملة امامت علی مرتضی از جهت مقام نورانیت و روحانیت و سبقت و تقدّمی که بر کلّ ماسوالله دارد سرمداً و دهرأ و رتبتأ و شرفأ لازمه اش آن است که امام کلّ خلاق در نظام کلّ باشد، و سمت امامت بر کلّ ماسوا داشته باشد و الحق چنین است، یعنی حضرتش امام کلّ ماسوا است و قافله سالار وجود می باشد.

امام اهل ایمان سرّ سبحان	وزیر مصطفی سلطان امکان
قوای عقل کلتی را سپهدار	نظام آسمانی را نگهدار
شه آزادگان مقصود عالم	بت کروبیان زاوواد آدم
جمالش رونق بتها شکسته	جلالش بر ملائک راه بسته
گر آن ماه از جهان خلق کم بود	جهانی در شبستان عدم بود
نبود آن خواجه گر این کارگه را	نبودی بنده ای زیبنده شه را
به عالم خواست ذات لایزالی	نماید ز آئینه امکان مثالی
علی گردید تمثال جمالش	وز آن آئینه پیدا شد مثالش
ز لله المثل بشناس وی را	منزه دان ز مثل آن شمس و فی را
امام اهل ایمان مرتضی را	شناسد هرکه بشناسد خدا را

علی مرتضی علیه السلام فرموده است:

مَعْرِفَتِي بِالنُّورَانِيَّةِ مَعْرِفَةُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَ مَعْرِفَةُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مَعْرِفَتِي، وَ هُوَ الدِّينُ الْخَالِصُ، لَا يَسْتَكْمِلُ الْمُؤْمِنُ
إِيْمَانَهُ حَتَّى يَعْرِفَنِي بِالنُّورَانِيَّةِ، وَ مِنْ عَرَفَنِي بِهَذِهِ الْمَعْرِفَةِ فَقَدْ اِمْتَحَنَ اللَّهُ قَلْبَهُ لِإِيْمَانٍ وَ شَرَحَ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ، وَ صَارَ
عَارِفًا مُسْتَبْصِرًا، وَ مَنْ قَصَرَ عَنِ مَعْرِفَةِ ذَلِكَ فَهُوَ شَاكٌّ وَ مُرْتَابٌ ۳۲.

مطلب بسیار قابل اهمیت است، بایست علی علیه السلام را به مقام نورانیت شناخت و کمتر کسی است که آن حضرت را به مقام نورانیت بشناسد، مردم اغلب از علی شناسی بیش از شناختن پدر و مادر آن بزرگوار و دانستن چند معجزه و دانستن چند غزوه و چند روایت از آن حضرت و دانستن چند کلمه از کلمات قصار و دانستن زندگی او و تاریخ ولادت و شهادت آن حضرت،

و مقداری از علم کلام و بحث مسلک شیعه و سنی، و آخرین قضاوت و نتیجه گرفتن از اخبار اینکه حق با علی است نه با دیگر مدعیان، و به همین مقدار از شناخت از معرفت آن بزرگوار خود را قانع و علی شناس می‌دانند، و حال اینکه مطلب بالاتر از این گفتار است، این کوتاهی است در شناخت آن بزرگوار، بلکه بایست سعی و کوشش نمود و آن حضرت را به مقام نورانیت شناخت، من نمی‌گویم غالی شو و علی‌اللهی شو! چه این کفر است، اما اینقدر مقام آن بزرگوار را تنزل مده که او را در برابر آن چند نفر سیاستمدار بشماری و قلمداد کنی، چه این ظلم است در حق آن کسی که ولی الله و خلیفه‌الله و مظهر کل اسماء و صفات خداست، فافهم.

هو علی فی مقام خلافته او بلندمرتبه است در مقام خلافت

وجود مبارک حضرت علی مرتضی علیه آلاف التحية و الثناء در برج خلافت در افق اعلی است، زیرا آن حضرت خلیفه‌الله است و خلیفه خدا بایست صفات مستخلف عنه را دارا باشد، و علی مرتضی علیه السلام چنین است، چه آن بزرگوار مظهر اتم و مجلای اعظم و مثل اعلی و آئینه تمام‌نمای اسماء حسنی و صفات علیای الهی است.

آئینه حسن اعظم ایزد   آلاشه دین علی اعلی نیست

شکی نیست که منصب خلافت الهیه به جعل الهی است بحکم: **إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً**^{۳۳}، پس مردم به هیچ وجه حق تعیین خلیفه‌الله را ندارند بلکه لازمه ذات خدا است که خود جعل خلیفه خود را بنماید، چنانکه خدا این جعل خلافت را نسبت به ذات خود داده است و فرموده: **إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً**.

آیا هیچ کس را رسد که به شورا انبیاء و رسل الهی را تعیین نماید؟ خواهی گفت هرگز حق چنین کاری را نداشته و ندارد، بلکه آن ذات خداست که رسول خدا را جعل می‌نماید و به سوی خلق برای ارشاد و هدایت خلق می‌فرستد. **اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ**^{۳۴}.

و آن خداست که فرموده: **يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ**^{۳۵}، پس با این بیان محکم البرهان که تصریح به نص قرآن

۳۳ - آیه ۳۰، سوره بقره

۳۴ - آیه ۱۲۴، سوره انعام

۳۵ - آیه ۲۶، سوره ص

است اساساً جعل خلیفه‌الله که شامل نبی و رسول و امام معصوم است منحصرأً من جانب الله است و هیچ کس در عالم، حقّ تعیین نبی و رسول خدا را ندارد کما اینکه حقّ تعیین جانشین رسول الله را ندارد، خلیفه و جانشین رسول الله را هم باید خود خدای متعال و ذات ذوالجلال و الاکرام معین فرماید، و بر پیغمبر لازم است که خلیفه‌الله و جانشین بعد از خود را حسب الامر و فرمان خدا به مردم معرفی نماید چنانچه علی(ع) را تعیین و معرفی نمود.

خدای متعال در ازل خلافت و امامت و ولایت کلیّه مطلقه را به حضرت علی مرتضی(ع) اعطاء فرموده بود، و علی علیه‌السلام من جانب الله خلیفه‌الله و ولی الله بود، اما یوم الغدیر روز اعلام خلافت و ولایت و امامت آن حضرت به خلق و مردم عالم بود. جریان این اعلام و ابلاغ خلافت علی(ع) به مردم اجمالاً این است:

چون فرمان الوهی تصریحاً راجع به اعلام خلافت علی مرتضی علیه‌السلام از صقع ربوبی صادر شد حضرت نبی خاتم و رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم این فرمان را در یوم الغدیر به مردم اعلام نمود، چنانکه این آیه مبارکه ناظر به این امر است:

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ، وَ إِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ، وَ اللَّهُ يَعْصِيكَ مِنَ النَّاسِ، إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ^{۳۶}، بعد از مراجعت حضرت ختمی مرتبت از زیارت حج که آن را حجّه‌الوداع گفته‌اند و در اواخر عمر آن حضرت در سال دهم هجرت واقع گردیده، هنگام بازگشت به مدینه در روز هیجدهم شهر ذیحجه در غدیر خم که موضعی است بین مکه و مدینه آیه مبارکه فوق‌الذکر نازل شد: (ای رسول گرامی آنچه پروردگارت بر تو نازل فرموده «فی علی، یعنی در مورد خلافت علی علیه‌السلام» آن را به مردم ابلاغ نما، و اگر این فرمان را به مردم ابلاغ نکنی پس درواقع رسالت خود را بجا نیاورده‌ای) چه کمال دین به ولایت است و توحید توأم با ولایت است، و دین و ایمان بدون ولایت مانند جسم بی‌جان است، و اگر خوفی و ترسی نسبت به ابلاغ این امر با این همه اهمّیت از مردم داری که گزند و آزاری به تو رسانند ما خود حافظ و نگهبان تو هستیم، و خدای قاهر و قادر و غالب تو را از شرّ مردم مصون و محفوظ نگه می‌دارد و تضمین حفظ و مصونیت تو از هر جهت با خداست، لذا فرمود: وَ اللَّهُ يَعْصِيكَ مِنَ النَّاسِ. بدین لحاظ خاتم‌الانبیاء به مردم دستور داد که همه در موضع غدیر خم مجتمع و جمع شوند و صبر کنند آن کسانی که از قافله دنبال مانده‌اند بر سند و اجتماع عظیمی تشکیل

شود، و لذا به مردم فرمان توقّف در آن موضع داد، مردم حسب الامر رسول اکرم(ص) همه توقّف نمودند و بازماندگان قافله هم رسیدند و اجتماع عظیمی تشکیل و جمعیت بالغ بر یکصد و بیست هزار نفر گردید.

آنگاه پس از ادای نماز جماعت مبادرت به خطبه عرشیه‌ای فرمود و صدر خطبه مبارکه به حمد و ستایش خدای یکتا شروع شد بدین عبارت، فقال:

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَلَا فِي تَوْحُّدِهِ وَ دَنَا فِي تَفَرُّدِهِ وَ جَلَّ فِي سُلْطَانِهِ وَ عَظَّمَ فِي أَرْكَانِهِ، وَ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا وَ هُوَ فِي مَكَانِهِ وَ قَهَرَ جَمِيعَ الْخَلْقِ بِقُدْرَتِهِ وَ بُرْهَانِهِ، مُجِيداً لَمْ يَزَلْ، مَخْمُوداً لَا يَزَالُ، أَلِيَّ انْ قَالَ مَعَاشِرَ النَّاسِ الْخ ٣٧.

خطاب پیغمبر اکرم و رسول خاتم محمد صلی الله علیه و سلم به عنوان (معاشر الناس) بسیار تکرار شده و در هر فراز از آن خطبه شریفه عرشیه غدیریّه به فضائل و کمالات صوری و معنوی امیرالمؤمنین مطابقاً للقرآن الحکیم و الفرقان المبین تصریح و مردم را آگاه بر شئون و کمالات و فضائل نامتناهی ولی الله اعظم علی مرتضی علیه آلاف التّحیّة و الثّناء فرموده، و خلافت و ولایت و امامت آن حضرت را به جعل و تعیین حضرت احدیّت جلّت عظمته به مردم اعلام، و تبلیغ رسالت خود را حسب الامر پروردگار خود در این بابت انجام، و علی علیه السلام را به عنوان خلیفه الله و ولی الله من جانب الله به مردم معرفی فرموده است، و در فرازی از این خطبه شریفه آمده:

مَعَاشِرَ النَّاسِ إِنِّي نَبِيٌّ وَ عَلِيٌّ وَصِيِّي، أَلَا وَ إِنَّ خَاتِمَ الْأَيْمَةِ مِنَّا الْقَانِمِ الْمَهْدِي (ع)، أَلَا إِنَّهُ الظَّاهِرُ عَلَى الدِّينِ، أَلَا إِنَّهُ الْمُنتَقِمُ مِنَ الظَّالِمِينَ، أَلَا إِنَّهُ فَاتِحَ الْحُصُونِ وَ هَادِمُهَا، أَلَا إِنَّهُ قَاتِلُ كُلِّ قَبِيلَةٍ مِنْ أَهْلِ الشِّرْكِ، أَلَا إِنَّهُ الْمُدْرِكُ كُلِّ نَارٍ لِأَوْلِيَاءِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، أَلَا إِنَّهُ نَاصِرٌ لِدِينِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، أَلَا إِنَّهُ الْغُرَافُ مِنْ بَحْرِ عَمِيقٍ، أَلَا إِنَّهُ يَسِمُ كُلَّ ذِي فَضْلٍ بِفَضْلِهِ وَ كُلَّ ذِي جَهْلٍ بِجَهْلِهِ، أَلَا إِنَّهُ خَيْرُهُ اللَّهُ وَ مَخْتَارُهُ، أَلَا إِنَّهُ وَارِثُ كُلِّ عِلْمٍ وَ الْمُحِيطُ بِهِ، أَلَا إِنَّهُ الْمُخْبِرُ عَنْ رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَ الْمُنْبَهُ بِأَمْرِ إِيْمَانِهِ، أَلَا إِنَّهُ الرَّشِيدُ السَّدِيدُ، أَلَا إِنَّهُ الْمُفَوَّضُ إِلَيْهِ، أَلَا إِنَّهُ قَدْ بَشَّرَ بِهِ مَنْ سَلَفَ بَيْنَ يَدَيْهِ، أَلَا إِنَّهُ الْبَاقِي حُجَّةً وَ لَاحِجَةً بَعْدَهُ وَ لَا حَقَّ إِلَّا مَعَهُ وَ لَا نُورَ إِلَّا عِنْدَهُ، أَلَا إِنَّهُ لَا غَالِبَ لَهُ وَ لَا مَنْصُورَ عَلَيْهِ، أَلَا إِنَّهُ وَلِيُّ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ، وَ حَكْمُهُ فِي خَلْقِهِ، وَ أَمِينُهُ فِي سِرِّهِ وَ عَلَانِيَتِهِ ٣٨.

مقصود این است که حتی خاتم اوصیاء خود را خبر داد و معرفی فرمود، بالجمله آنچه راجع به خلافت کبرای الهیه و مربوط

٣٧ - خطبه غدیر خم از تفسیر صافی

٣٨ - خطبه غدیر خم از تفسیر صافی

به ولایت کلیّه مطلقه لازم بود، همه را به مردم ابلاغ نمود و اتمام حجّت فرمود، و آنگاه در پایان خطبه‌ی مبارکه در حالی که علی مرتضی(ع) را سر دست در بالای منبر بلند کرده بود ندای خود را به جمله: **مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ، فَهَذَا عَلِيٌّ مَوْلَاهُ** به گوش آن جمعیت حاضر در غدیر خم رسانید، و مردم به حضرت خلیفه‌الله، ولی الله اعظم علی(ع) جانشین حضرت نبی اکرم در همان روز تهنیت گفتند و خلافت آن حضرت را تبریک عرضه داشتند، و بر هیچ کس از حضار و آن گروه که در غدیر خم مجتمع بودند امر خلافت علی مرتضی علیه السلام مخفی و پوشیده نماند، زیرا همه صدای رسای الوهیت مآب حضرت ختمی مرتبت محمد(ص) را شنیدند.

فرمود: معاشر الناس و معاشر المسلمین همه بدانید و آگاه باشید که علی مرتضی(ع) خلیفه‌الله است و اوست که بعد از من امام و پیشوای شما و پیشوای تمام خلائق جهان است، و نیز دعای حضرت رسول خاتم را شنیدند که گفت:

أَلَا مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَهَذَا عَلِيٌّ مَوْلَاهُ، اللَّهُمَّ وَالِ مَنْ وَالَاهُ وَ عَادِ مَنْ عَادَاهُ وَانصُرْ مَنْ نَصَرَهُ وَاخْذُلْ مَنْ خَذَلَهُ وَ احبَّ مَنْ احبَّهُ ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ اشْهَدْ عَلَيْهِمْ وَ أَنَا مِنَ الشَّاهِدِينَ ۳۹.

باری چون کمال دین به ولایت است، پس در همان یوم الغدیر بود که مخصوصاً این آیه مبارکه نازل شد: **الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ**

دِينَكُمْ وَ أَتَمَّمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي ۴۰.

در این مقام شیخ‌الرئیس قاجار را اشعاری است که به تذکار آن را مناسب دیدم:

حق گفت به پیغمبر خوش‌دار وفا را	در عالم ذرات که خواندیم شما را
گفتیم السّتی و شنیدیم بلی را	یک عالم ذرّ دگر امروز بیار
با خلق بیا تازه کن این عهد خدا را	ای سید کل فخر رسل احمد مختار

***

همچون ذکر یا ز تکلم چه کنی صوم	بی رمز به ما انزل تبلیغ کن این قوم
بر خوان تو همی خطبه عرشیه مپرهیز تو از لوم	بیدار کن این مردم خوابیده تو از نوم
بردار علی را و بفرمای که الیوم	اکملت لکم دینکم ای زمره انصار

۳۹ - خطبه غدیر خم از تفسیر صافی علامه محقق ملامحسن فیض کاشانی قدس الله سرّه السبحانی

۴۰ - آیه ۳ سوره مائده

***

اورنگ جہازی ساخت سلطان حجازی   وز عرش فرا شد سر منبر به فرازی
بر خواند یکی خطبہ تازی به درازی   برداشت علی را ز سر مهر نوازی
گفت این سر شیر است مگیرید به بازی   خود این اسدالله بود حیدر کرّار

***

آنگاه علی را ز وفا گشت طلب خواه   این نکته عیان شد کہ نبی مهر و ولی ماه
بگزید چو پیغمبر خود جامہ بر شاه   بگرفت چو پیغمبر بازوی یدالله
برداشت علی را بہ مقام (و رفعاہ)   چونان کہ بہ رفعت شد از حیطہ پندار

***

للحسان بن ثابت شاعر المعاصر النبی الختمی(ص):

ینادیہم یوم الغدیر نبیہم	بُخِمَ و اسمع بالذبیّ منادیاً
و قال و من مولاکم و ولیکم	فقالوا و لم یبدوا هناك التّعادیا
الہک مولانا و انت ولینا	ولن تجدن منّا لك الیوم عاصیاً
فقال له قم یا علی فانی	رضیتک من بعدی اماماً و ہادیاً
فخصّ بہا دون البریة کلّہا	علیاً و سمّاه الوزیر المواخیا
فمن کنت مولاه فهذا ولیہ	فکونوا له اتباع صدق موالیاً
ہناک دعا الّہمّ وال ولیہ	وکن للذی عادا علیاً معادیاً

حسان بن ثابت با رخصت از حضرت ختمی مرتبت(ص) بر موضع بلندی برآمد و این قصیدہ را کہ بالبداہہ سرودہ بود در حضور پیغمبر اکرم و آن جمعیت کذائی در یوم الغدیر خواند و مورد تحسین قرار گرفت.

هو علیّ فی عرفانہ و معرفتہ
او بلندمرتبه است در خدانشناسی

حضرت علی مرتضیٰ علیہ آلاف التّحیّۃ و الثّناء در مقام عرفان و معرفت در افق اعلیٰ است، زیرا در میان معارف، اعلیٰ

المعارف معرفة الله است، و علی مرتضی کسی است که بالا دست آن حضرت در شناخت ذات احدیّت جلّت عظمته در صفحه وجود و نظام امکان احدی نیست، و آن طوری که وجود مقدّس حضرت علی مرتضی علیه السلام عارف به حقّ خدای یکتا است به جز حضرت ختمی مرتبت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله دیّاری در این افق اعلاّی از عرفان و معرفت نمی باشد.

برهان این واقعیت

برهان این واقعیت که حضرت علی مرتضی علیه افضل التّحیّة و الثّناء در مقام عرفان و معرفت در افق اعلی است همانا تجلّی کلامی و گفتار دربار آن بزرگوار است نسبت به معرفت پروردگار و شناخت ذات کبریائی الوهی، چه معرفّ سطح معرفت هرکسی در عرفان و معرفت، همان کلام و بیان اوست، در میان مکاتیب حوزه بشریّت و نظام انسانیت از ابتدای خلقت تاکنون مکتب‌های بسیار و مدارس بی شماری بوده است، مخصوصاً در میان سفراء الهی یعنی انبیاء و رسل، ولی در میان هیچ‌یک از آن مکتب‌ها و مدرسه‌ها مشاهده نمی شود که در معرفت خدا گفتاری مانند گفتار دربار حضرت علی مرتضی علیه السلام باشد، و نیز در میان علما و دانشمندان، بزرگانی از متکلمین و حکمای متألّهین و عرفای شامخین هر یک را گفتاری است در معرفت خدا و طریق شناخت او، اما سخنان و بیان آنان هیچ طرف نسبت به گفتار و سخنان و بیان این معلّم عرفان و مدرّس درس عالی و اعلاّی معرفت و توحید خدای یکتا که حضرت علی مرتضی (ع) باشد نیست، از ازل نبوده و تا ابد هم نخواهد بود.

آنکه اندر مکتب توحید استاد السّست   آنکه طفل ابجدش خود بوعلی سیناستی

در عین اینکه تمام حکما و عرفاء اسلام همه خوشه‌چین از خرمن آن معدن حکمت و منبع عرفان هستند، و هرچه دارند از مشکات ولایت کلّیه مطلقه علویّه استفاده و استتاره و استتضائه نموده‌اند، و به اقرار و اعتراف خود آنان سرچشمه کلمات حکیمانه و عارفانه همان کلمات نورانی و سخنان درخشان آن رئیس اهل عرفان و آن معلّم ملک و ملکوت یعنی امام الموحّدین و سلطان العارفین علی علیه السلام است، معذالک همه‌شان عنوان طفل ابجد خوان را در مکتب قطب ارائک توحید مولی الموالی علی علیه الصلوة والسلام دارند، و اگر نبود آن تجلّیات کلامی علی (ع) که مفتاح و کلید خداشناسی را به دست آنان داد کسی دیگر نبود که باب معرفت را به روی بشریّت و حوزه انسانیت بگشاید، پس آن علی مرتضی است که آموزنده درس عرفان و معرفت است، و ما بایست درس عرفان و معرفت خدا را از آن حضرت تعلیم بگیریم.

و لنعم ما قال الاستادنا العارف الحکیم (الهی القمشه‌ای) رضوان الله تعالی علیه:

شاهد کلّ الجمال ایزد یکتا علی است
 پر تو اشراق آن پیدای نا پیدای علی است
 سرّ مطلق، والی حق، پیشوای ما خلق
 کاشف اسرار قرآن، راز (ما اوحی) علی است
 بلبل گویای اسرار گلستان وجود
 سرّ سبحان، شاه ایمان، ماه (أو أدنی) علی است
 بر همه خوبان عالم قبله گاه رحمت اوست
 جمله پا کان جهان را سرور و مولی علی است
 بر سر از سلطان عزّت یافت تاج (انّما)
 آری ایمان را نگهبان در صف هیجا علی است
 در کتاب آفرینش سوره توحید عشق
 در حساب اهل بینش (عروة الوثقی) علی است
 آنکه درس معرفت آموخت جمله عارفان
 از لسان الله ناطق منطق گویا علی است
 آنکه گلشن ساخت آتش را شرار عشق او
 بر خلیل پاک باز خوش سر و سودا علی است
 در لب عیسی دم جان بخش و در طور کلیم
 شعله (انّی انا الله) و ید بیضا علی است
 قافله عشاق را (السّابِقون السّابِقون)
 سالکان شوق را کشتی این دریا علی است
 عاشقان را شاهد و مشهود حسن مطلق اوست
 عارفان را قطب و قلب و نقطه اخفی علی است

آنکه در چشم جهان بینش خدا را دید و بس
غیرحق را ریخت در کام نهنگ (لا) علی است
آنکه سازد عشق و مشتاقیّ او بر حسن دوست
عارفان را فارغ از دنیا و از عقبی علی است
آنکه در فوج ملک سبّوح و قدّوسش فکند
در صف روحانیان صد شور و صد غوغا علی است
آنکه در هفت آسمان زد پرتو مهرش علم
زان فروزان گشت خورشید و مه و جوزا علی است
آن یدالله صولتی کز دست قدرت بر نهاد
بر سر اولاد آدم تاج کرّمنای علی است
در عروج عشق و معراج پیغمبر همسافر
با همایون شاه (سبحان الّذی اسری) علی است
(هل اتی) قدر و (سلونی) علم و لاهوتی مقام
ملک دین را تاجدار (لافتی آنا) علی است
صاحب سرّ ولایت رازدان علم غیب
باب سبطین رسول و همسر زهرا علی است
کشور (الیوم اکملت لکم) را شهریار
بر سریر (ما عبدتک) شاه بی‌همتا علی است
از همه خاصان حق آن کس که بنماید به صدق
امثال (سبّح اسم ربّک الاعلی) علی است
در ثنای شه (الهی) گفت یا روح القدس
شاهد کلّ الجمال ایزد یکتا علی است

هو علی فی علمه و حکمته او بلند مرتبه است در علم و حکمت

حضرت علی مرتضی علیه افضل التّحیّة و الثّناء در مقام علم و حکمت علی است، و عالی ترین مرتبه علم و حکمت را واجد است، زیرا علی علیه السّلام مظهر علیّ اعلی است، و این مقام را در تمام شئون کمالیه داراست.

علی علیه السّلام مظهر علیم مطلق و مظهر حکیم مطلق است، علم و حکمت علی علیه السّلام از مخزن صمدی الوهی اخذ شده، همان طوری که حضرت ختمی مرتبت (ص) علم و حکمتش را از منبع صمدی الهی تلقی و دریافت نموده است بحکم: **وَإِنَّكَ لَتَلْقَىٰ الْقُرْآنَ مِنَ لَدُنِّ حَكِيمٍ عَلِيمٍ**^{۴۱}، یعنی تو ای حبیب ما خاتم انبیاء، قرآن کتاب جامع آسمانی را به علم لدنی و موهبتی الهی به تجلّی حکیم و علیم مطلق فرا گرفته‌ای، پس شکی نیست که خاتم انبیاء حضرت محمد مصطفی (ص) و ولی الله اعظم حضرت علی مرتضی علیهما آلاف التّحیّة و الثّناء هر دو بزرگوار دارای علم و حکمت لدنیه الهیه می‌باشند و هر دو تربیت شده مدرس **عَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ**^{۴۲}، و تعلیم یافته دانشگاه لاهوتی **عَلَّمَهُ شَدِيدُ الْقُوَى**^{۴۳} می‌باشند و مراد از شدید القوی ذات کلّ الکمال الوهی است نه جبرائیل، زیرا جبرائیل خود شاگرد دبستانی مکتب علی علیه السّلام است، **رُوحُ الْقُدُسِ فِي جَنَّاتِ الصَّاعُورَةِ ذَاقَ مِنْ حَدَائِقِهَا الْبَاكُورَةَ**^{۴۴}.

بر ما پیر خرد طفل دبیرستان است   فلسفی مقتبسی از دل دانشور ما^{۴۵}

و نیز شکی نیست که قرآن کتاب جامع آسمانی و ظهور علم و حکمت حضرت علی اعلی است و علم حق تعالی و مبدء اعلی که علیم مطلق است مافوق ندارد، **وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ**^{۴۶}، پس علم علی مرتضی علیه السّلام که مظهر علیم و حکیم مطلق است مافوق ندارد، و نیز شبهه‌ای نیست که قرآن شعارش: **تَبَيَّنَا لِكُلِّ شَيْءٍ** است و جامع حقایق الهی و علوم ربّانی می‌باشد، علم کلّ این کتاب آسمانی نزد علی علیه السّلام است، زیرا مصداق **وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ**^{۴۷} است.

۴۱ - آیه ۶ سوره نمل

۴۲ - آیه ۱۱۳ سوره نساء

۴۳ - آیه ۵ سوره النجم

۴۴ - کلام حضرت امام حسن عسکری علیه الصلوة والسلام است

۴۵ - حاج ملّا هادی سبزواری

۴۶ - آیه ۷۶ سوره یوسف

۴۷ - از آیه ۴۳ سوره رعد

مضافاً به اینکه علی علیه السلام خود کتاب الله و کلام الله ناطق است، و قرآن که صور علمیه الهیه است متحد است با روح اعظم ولایتی و نفس کلیه الهیه علویه به حکم اتحاد معقول با عاقل، و این واقعیّتی است برهانی، پس ثابت و مبرهن است که هو علی فی علمه و حکمته.

لمؤلفه:

مظهر علم خدای ذوالجلال	خود علی گردیده است اندر مثال
او علی در علم و اندر حکمت است	آینه علم خدا این آیت است
او علی در علم و در کلّ کمال	مظهر حق در جمال و در جلال

اشرف العلوم و اعلى المعارف

شبهه‌ای نیست که اشرف العلوم رتبه، و اعلى العلوم منزله، و ارفع العلوم درجه، و اعظم العلوم ثمره علم به ذات یکتای الوهی و علم به اسماء حسنی و صفات علیای ربوبی است، برهان بر اثبات این واقعیّت و دلیل بر اثبات این حقیقت آنکه در نظر اهل معرفت و کرسی نشینان عرش علم و حکمت اشرفیّت علم یا به واسطه اشرفیّت وجود معلوم است یا به لحاظ اتقنیّت و اظهاریّت برهان آن یا به جهت افضلیّت غایت آن، و بر اساس این جهات سه گانه اشرفیّت علم الهی و معرفه الله ثابت و مبرهن و محرز است.

زیرا این علم از نظر موضوع، موضوعش وجود حق تعالی و صفات کمالیه و شئون ذاتیه و صفاتیّه و افعالیّه و آثاریه اوست، و معلوم است که این موضوع اشرف و اعلاّی تمام موضوعات است، اما از لحاظ اتقنیّت و اظهاریّت برهان نیز برهان آن خود ذات حق جلّ و علا است به حکم کلام معجز نظام سلطان العارفين علی علیه السلام در دعای صباح: **يا مَنْ دَلَّ عَلَيِّ ذَاتِهِ بِذَاتِهِ ۴۸**، آفتاب آمد دلیل آفتاب، قال الله تعالى: **أَوْلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ۴۹**.

اما از جهت افضلیّت غایت، اشرف است زیرا غایتش معرفت خدا است که منتهای آمال عارفين است، چنانکه در دعای کمیل می خوانیم: **يا غاية آمال العارفين ۵۰** و در دعای جوشن کبیر می خوانیم: **يا منتهي همم العارفين ۵۱** و ثمره این علم و معرفت

۴۸ - دعای صباح، مفاتیح الجنان محدث قمی

۴۹ - آیه ۵۳ سوره فصلت

۵۰ - دعای کمیل، مفاتیح الجنان محدث قمی

۵۱ - جوشن کبیر، مفاتیح الجنان محدث قمی

به ذات و صفات حق تعالی، همانا شهود آن جمال مطلق و وصال آن زیبایی مطلق است به حکم: **المعرفة بذر المشاهدة**، و در مناجات سیدسجاد (ع) می خوانیم: **یا مُنی قلوب المشتاقین وصلک مُنی نفسی و لقائک قرّة عینی**^{۵۲}.

ذکر غزل کلّ الجمال از استاد حکیم الهی قمشه‌ای در این مقام مناسب است.

هرکس که عشق رویت ای دلبر ندارد	دل بردن حسن تو را باور ندارد
آن کو ندیدیست آن جمال دلربا را	شوق رخت ای ماه جان پرور ندارد
و آنکس که دید آن حسن مطلق را به عالم	جز شوق وصلت خواهش دیگر ندارد
آری تو شاه کشور کلّ الجمالی	شاهی دگر این حسن و زیب و فر ندارد
در حضرتت شاهان گدایانند و اکنون	چون من گدائی در گهت مضطر ندارد
خورشید جان بی مهر او روشن نگردد	دریای دل بی یاد او گوهر ندارد
جز یک نظر بر روی زیبایت الهی	شوقی به دل و اندیشه‌ای بر سر ندارد

پس معلوم شد که معرفت خدا عالی‌ترین درجه علوم و معارف است.

معرفت الله اعلى المعارف

این کلام معجز نظام صادر از لسان مقام ولایت کلیّه مطلقه علویّه است که قبلاً با برهان اثبات آن گردید، و ا شرفیت این علم بر سایر علوم به جهت این است که علوم به طور کلی دو قسم است، یا دینی است یا غیردینی، و شکی نیست که علم دینی اشرف است، و علم دینی یا علم به اصول دین است یا به فروع آن و البته واضح و روشن و مبرهن است که اولی اشرف است، و در میان اصول دین اصل الاصول و اسّ اساس، اصل توحید و خداشناسی است، پس ثابت و مبرهن است که معرفت الله اعلى المعارف است، معرفت و شناختن خدا، عالی‌ترین و شریف‌ترین و بهترین درجه علم و حکمت است. حال برای اینکه بدانیم علم و حکمت در مقام علم و حکمت علی است، و حضرتش اعلى مرتبه‌ی علم و حکمت را داراست برای نمونه علم و حکمت آن حضرت به چند مورد اجمالاً اشاره می‌شود.

اول آنکه در مورد خداشناسی و توحید چنین فرموده است در خطبه مبارکه‌اش^{۵۳}:

۵۲ - از مفاتیح الجنان محدث قمی

۵۳ - از احتجاج طبرسی

دَلِيلُهُ آيَاتُهُ وَ وُجُودُهُ إِثْبَاتُهُ وَ مَعْرِفَتُهُ تَوْحِيدُهُ وَ تَوْحِيدُهُ تَمَيُّزُهُ عَن خُلُقِهِ وَ حُكْمُ التَّمْيِيزِ بَيْنُونَهُ صِفَةٌ لَا بَيْنُونَةَ عَزْلَةً،
که، جان تشنه داند قیمت آب.

در این کلام معجز نظام عالمانه و حکیمانه و عارفانه، دریای علم و حکمت و عرفان موج می‌زند و تشنه شراب علم و حکمت می‌خواهد که از این می‌کده ولایت جرعه بنوشد، مفاد کلام سلطان العارفين و رئیس الموحدين علی علیه‌السلام اجمالاً و اختصاراً این است.

دَلِيلُهُ آيَاتُهُ دليل و راهنما به سوی خدا همانا آیات اوست، قرآن می‌فرماید:

وَمِن آيَاتِهِ خُلُقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ^{۵۴}، آیات الهیه اعم است از آیات آفاقیه و انفسیه، سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْاَفَاقِ وَفِي
أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ^{۵۵}، تمام آیات الهیه کلاً دلالت بر علم و حکمت حق دارند و همه دلیل و برهان بر وحدت و
فردانیت حقتعالی و مبدء اعلی می‌باشند.

و فِي كُلِّ شَيْءٍ لَهُ آيَةٌ دَلِيلٌ عَلَيَّ أَنَّهُ وَاحِدٌ

همه هستند از مه تا به ماهی به وحدانیت ذاتش گواهی

و این واقعیتی است عیانی و شهودی که دو چیز مماثل از هر جهت و هر بابت در نظام صنع الهی وجود ندارد، مثلاً دو
انسان مماثل، دو حیوان مماثل، دو نبات مماثل، دو جماد مماثل، بلکه دو گل مماثل، و حتی دو برگ مماثل در سراسر
نظام وجود یافت نشود، نه تنها یافت نمی‌شود بلکه اساساً موجود نشود، زیرا آنچه از کارخانه صنع خدا بیرون آمده مهر و
علامت مظهریت لیس گمّله شئی^{۵۶} روی آن مصنوع زده شده است و برهان عقلی این حقیقت این است که به حکم قاعده
برهانیه لا تکرار فی التجلی^{۵۷} در تجلی الهی تکرار نیست.

چه تکرار در تجلی لازمه‌اش تکرار در متجلی است، و متجلی خدای واحد فردانی است پس جلوه او هم واحد و فردانی است،
و تمام آیات همه جلوات حقند، زیرا همه مظاهر اسماء و لوازم اسماء الهیه‌اند، و حق فاعل بالتجلی است، کما قال علی
علیه‌السلام: الْحَمْدُ لِلَّهِ الْمُتَجَلِّي لِخُلُقِهِ بِخُلُقِهِ^{۵۸}؛

۵۴ - آیه ۲۲ از سوره روم

۵۵ - آیه ۵۳ سوره فصلت

۵۶ - آیه ۱۱، سوره شوری

۵۷ - فتوحات ابن عربی

۵۸ - نهج البلاغه، خطبه ۱۰۷

این همه عکس می و نقش مخالف که نمود یک فروغ رخ ساقیست که در جام افتاد

و وجوده اثباته، یعنی از نظر در وجود حق که صرف الوجود است و قبول عدم نمی کند ذات مقدّسه او ثابت می شود، یعنی خود برهان بر خود اوست، مخفی نماند که ریشه برهان صدیقین که حکماء متألّهین و عرفای شامخین استدلال بر اثبات وجود حقتعالی و مبدء اعلی می نمایند، و آن را برهان لم که اوثق و احکم و اشرف البراهین می دانند همین کلام معجز نظام قطب ارائک توحید رئیس العارفین علی علیه السلام است که فرموده: **وَجُودُهُ إِثْبَاتُهُ**، آری حکما و عرفای اسلام همه شاگرد مکتب علی (ع) هستند، و هرچه دارند از دولت قرآن و تعالیم عالیه حکمیه و عرفانیّه آن حضرت دارند.

هر مشک که از بوی قرنفل شنوی از دولت آن زلف چو سنبل شنوی

از رهگذر خاک سر کوی شما بود هر نافه که در دست نسیم سحر افتاد

و معرفته توحیده، یعنی هر که حق را شناخت که محض وجود و صرف وجود و تمام مراتب کمال و فعلیت را داراست می فهمد که ذات او یکی است، زیرا تمام کمال و تحصل تکررپذیر نخواهد بود **لَإِنَّ صِرْفَ الشَّيْءِ لَا يَتَكَرَّرُ**، و واقع محض دو نخواهد بود، و تمام کمالات و شئون وجود از علم و قدرت و نوریت و حیات و خیریت و بهاء و جمال و جلال هر یک علیحده دلیل و برهان بر وحدانیت او هستند.

و توحیده تمییزه من خلقه و حکم التمییز بینونة صفة لا بینونة عزلة، یعنی توحید حق آن است که حق را به طوری بشناسی که متمیّز و جدا از ماسوا بشود به نحوی که هیچ مشارکی برای او تصوّر نشود، و این در صورتی است که ذات مقدّس او را به صرف الوجود و تمام کمال بشناسی، زیرا این معناست که برای او مشارکی متصوّر نمی باشد، چه صرف الوجود ثانی ندارد، آنگاه این تمیّز تمیّزی نیست که حق متباین به تمام ذات با خلق باشد به نحو تباین عزلی، بلکه این تباین به نقص و کمال خواهد بود، این است که فرمود: **حُكْمُ التَّمْيِيزِ بَيْنُونََةَ صِفَةٍ لَا بَيْنُونََةَ عَزَلَةٍ** که مراد از بینونت صفتی و وصفی بینونت به نقص و کمال است نه تباین به تمام ذات که آن را عزلی گویند.

این یک بیان برای تفسیر کلام مولی الموالی علی علیه السلام، ولی مافوق این بیان که بیان عرشی و عرفانی است این است که تمیّز به عنوان اصالت و ظلّیت می باشد، به نحوی که از برای هوّیات امکانیه حقیقتی به جز ظلّیت و پرتو جمال احدیت چیزی باقی نماند، و وجودات اشیاء به منزله ربط محض بدون اینکه شئی له الربط تصوّر کنی ملحوظ و منظور باشد، به عبارتی

آخری اشیاء فی خیال حق نیستند بلکه عنوان ظل و عکس و فی دارند، و از همین جهت است که عارف باللّٰه قائل به وحدت وجود می‌باشد، چه شئی دیگر استحقاق وجود و موجود را ندارد مگر به عنوان اینکه وجهی از وجوه حق و شأنی از شئون مقام جمعیت احدیت کبری می‌باشد، پس در نظر اهل معرفت موجود بالذات و بالاستقلال منحصر به حق است و بس، و با این عرفان به حق است که اساساً در نظر عارف باللّٰه:

حلول و اتحاد اینجا محال است   که در وحدت دوئی عین ضلال است

چه، حلول و اتحاد اقتضای تعدّد و اثنتیت دارد، و اینجا برای وجودات امکانیه وجود استقلالی نیست تا فرض اتحاد و یا محلّیت برای حضرت حق تصوّر شود.

بنابراین معنای **تَوْحِيدُهُ تَمْيِيزُهُ مِنْ خَلْقِهِ** در واقع تمییز شئی از لاشئی، و سراب از حقیقت، و ظلّ از ذی ظلّ، و فیء از شئی است، چه خلق به منزله سراب و ظل و فیء و لاشئی می‌باشند.

همه هر چه هستند از آن کمترند   که با هستی اش نام هستی برند

حکیم عالیقدر مصلح‌الدین سعدی عالی سروده است:

ره عقل جز پیچ در پیچ نیست	بر عارفان جز خدا هیچ نیست
توان گفتن این نکته با حق شناس	ولی خورده گیرند اهل قیاس
که پس آسمان و زمین چیسند	بنی آدم و دیو و دد کیستند
پس ندیده پرسیدی ای هوشمند	بگویم جوابت گر آید پسند
که هامون و دریا و کوه و فلک	پری و آدمیزاد و دیو و ملک
همه هر چه هستند از آن کمترند	که با هستیش نام هستی برند
عظیم است پیش تو دریا به موج	بلند است گردون گردان به اوج
ولی اهل صورت کجا پی برند	که ارباب معنی به ملکی درند
که گر آفتاب است یک ذره نیست	و گر هفت دریا ست یک قطره نیست
چو سلطان عزّت علم در کشد	جهان سر به جیب عدم در کشد

یعنی چون سلطان عزّت احدیّت قهاریه تجلی فرماید خط بطلان روی کلّ ماسوی الله کشیده شود، و چشم وحدت بین دیّاری را غیرحق نبیند و معلوم شود:

که یکی هست و هیچ نیست جز او   وحده لا اله الا هو

هو علیّ فی علمه و حکمته

نمونه دیگر از علم و حکمت مقام ولایت کلیّه مطلقه علویّه علیه آلاف الثناء والتّحیّه، آن که حضرت مولی الموالی علی علیه السّلام مفتاح و کلید حلّ تمام حقایق الهیّه و معارف ربّانیّه را معرفت النفس معرفی فرموده است، چنانکه قال (ع): **نَالَ الْفَوْزَ الْأَكْبَرَ مَنْ ظَفَرَ بِمَعْرِفَةِ النَّفْسِ**^{۵۹}.

معلم الم لک و الم لکوت ولی الله اعظم علی علیه الصّلوٰة والسّلام در این کلام معجز نظام خود، ظفر یافتن به معرفت نفس ناطقه قدسیّه مجردّه ملکوتیّه را نائل گردیدن به فوز اکبر دانسته است و صدق ولی الله الاکبر. شبهه‌ای نیست که معرفت النفس مفتاح تمام حقایق غیبیّه و کلید حلّ جمیع مسائل غامضه نسبت به علوم ماوراءالطبیعه است.

معرفت النفس مفتاح شناسایی ذات خدا و صفات خدا و افعال خداست، و به همین جهت فرموده: **مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ**^{۶۰} یعنی هرکس بشناسد نفس ناطقه قدسیّه خود را، پس به تحقیق عارف به پروردگار خود شده است، زیرا نفس ناطقه قدسیّه انسانیّه آیت ذات الهی است از حیث بساطت ظلّیّه و تجرّد نفس که عقلاً و برهاناً ثابت و محرز است. و نیز نفس ناطقه قدسیّه انسانیّه آیت صفات الوهی است از حیث اینکه مظهر اسماء خدا است، زیرا نفس انسانی مظهر علم خداست، مظهر قدرت خداست، مظهر حیات خداست، مظهر اراده و مظهر سایر او صاف خداست بحکم: **وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ**^{۶۱} و نیز نفس ناطقه قدسیّه انسانیّه آیت افعال خدا است، افعال خدا به طور کلی یا ابداعی است، یا انشائی، یا تکوینی، نفس انسانی هم مظهر اسم مبدع است، هم مظهر اسم منشیء است، و هم مظهر اسم مکون.

بیان اجمالی این است که مبدعات عبارتند از آنها که مسبوق به ماده و مدّه نمی‌باشند، منشآت عبارتند از آنها که مسبوقند

۵۹ - از کتاب غررالحکم و درر الکلم آمدی

۶۰ - از کتاب غررالحکم و درر الکلم آمدی

۶۱ - آیه ۲۱ سوره ذاریات

به ماده دون المدّه، مکونات عبارتند از آنها که مسبوقند به ماده و مدّه هر دو.

نفس انسانی که آیت افعال الهی است، در مملکت و کشور وجودش به اذن الله تعالی قادر بر افعال سه گانه ابداعاً و انشاءً و تکویناً می باشد.

مثال ابداعیات در موطن نفس ادراک کلیّات و مرسلات و مجردات و حقایق ماوراءالطبیعیّه است که صور معقوله نفس می باشد.

مثال انشائیات در موطن نفس ادراک خیالیّات و انشاء مثل معلقه متّصله به نفس است.

مثال تکوینیّات در موطن نفس افعالی است که با قصد و حرکات اختیاریّه و یا طبیعیّه انجام می گیرد به توسط قوا و اعضاء.

بنابراین از برای نفس در ذات خود مملکتی است شبیه به مملکت باری تعالی و مبدء اعلی، و نیز برای نفس در عالم صغیر خود حکومت و تصرفاتی است شبیه به حکومت و تصرفات حضرت ربوبی در کشور هستی و عالم کبیر، و چون مضاهات بین نفس انسانی و ربّ او جلّ و علا در ذات و صفات و افعال مسّلم و محرّز است، لذا برای خداشناسی بهترین مفتاح آن، ظفر یافتن بمعرفت النفس می باشد.

انسان اگر شناخت جان خود را که محرّک جمیع قوای اوست در کشور بدن، به طریق اولی می شناسد پروردگار خود را که محرّک کلّ قواست در نظام کلّ و مجموعه کلّ و مجموعه کشور هستی، چه تمام سلاسل حرکات در جمیع نشأت اعم از حرکت حبیبّه و عشقیّه و شوقیّه و اعم از حرکات ابتهاجیّه و انبساطیّه و انقباضیّه و اعم از حرکت جوهریّه و تحویلیّه و انتقالیّه و وضعیّه، این حرکات چه در عالم عقول و چه در عالم نفوس و چه در املاک و افلاک و چه در کرات و منظومات و چه در انسان و حیوان و نبات و جماد و بالجمله در کلّ موجودات علی الاطلاق باشد تمام این حرکات هم به ایجاد حق تعالی و فرمان مبدء اعلی تحقّق پذیرد، زیرا محرّک کلّ اشیاء خداست، فلا حول ولا قوه الا بالله العلی العظیم.

لمؤلفه:

جان محرّک در نظام اصغر است   حق محرّک در نظام اکبر است

اصغر و اکبر نظامین وجود   جمله در فرمان آن حیّ و ودود

بی محرّک کی تحرّک حاصل است   این قبول فہم ہر صاحبِ دل است
جملہ تحرّیکات از ربّ قدیم   او محرّک او منظم او حکیم

انسان اگر جان خود را شناخت کہ مشرق است بر ارض کشور بدن، بہ طریق اولی می‌شناسد ربّ خود را کہ مشرق است بر ارض عالم امکان و کشور ہستی، وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا^{۶۲}، وَ بِنُورِ وَجْهِكَ الَّذِي أَضَاءَ لَهُ كُلُّ شَيْءٍ^{۶۳}.

ای بود تو سر ما یہ بود ہمہ کس   وی ظلّ وجود تو وجود ہمہ کس
گر فیض تو یک لحظہ بہ عالم نرسد   معلوم شود بود و نبود ہمہ کس

انسان اگر جان خود را شناخت کہ قاهر است بر کشور بدن، و قوای عالیہ و سافلہ وجودش ہمہ مقہور او می‌باشد، بہ طریق اولی می‌شناسد ربّ خود را کہ قاهر است بر کلّ کشور ہستی و جمیع قوای عالیہ و سافلہ عالم کبیر علی الاطلاق، ہمہ مقہور ذات اقدس حق تعالی ہستند، هُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ^{۶۴}.

اوست قاهر بر ہمہ ملک وجود   قاہری نبود بجز ربّ ودود

انسان اگر جان خود را شناخت کہ محیط است بر مملکت و کشور بدن او، بہ طریق اولی می‌شناسد ربّ خود را کہ محیط است بہ احاطہ قیومیہ وجودیہ بر کلّ کشور ہستی و عالم کبیر بہ حکم: وَاللَّهُ مِنْ وَرَائِهِمْ مُحِيطٌ^{۶۵}.

آن عظیم العرش عرش او محیط   تخت دادش بر ہمہ جان‌ها بسیط
گوشہ عرشش بہ تو وابستہ است   ہین مجنباں جز بہ دین و داد دست

انسان چنانچہ جان خود را شناخت کہ مسخّر مملکت بدن و تمام کشور صغیر وجودش می‌باشد، و کلّ قوای او بہ منزله جنود و سپاہ او و ہمہ در تحت حکومت و فرمان او ہستند، بہ طریق اولی می‌شناسد ربّ خود را کہ کلّ مملکت ہستی با تمام قوای عالیہ و سافلہ آن، ہمہ در تحت تسخیر و حکم آن فرماندہ کلّ قوا می‌باشند. كُلُّ جُنُودٍ مَبْدَأِ الْمَبَادِي^{۶۶}، وَمَا يَعْلَمُ جُنُودًا

۶۲ - آیه ۶۹، سورہ زمر

۶۳ - دعای کمیل

۶۴ - آیه ۱۸، سورہ انعام

۶۵ - آیه ۲۰، سورہ بروج

۶۶ - فتک مع مفارق المبادی - کلّ جنود مبدأ المبادی/منظومہ حکمت، حاج ملّا ہادی سبزواری

رَبِّكَ إِلَّا هُوَ ٦٧ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ ٦٨.

جمله ذرات زمین و آسمان لشکر حقّند گاه امتحان
ای نموده ضدّ حق در فعل و درس در میان لشکر اوئی بترس

انسان چنانچه بشناسد نفس ناطقه مجردّه قدسیّه خود را به وحدت حقّه ظلّیه، پس به طریق اولی می‌شناسد ربّ خود را به وحدت حقّه حقیقیّه اصلیّه ذاتیه. انسان چنانچه بشناسد نفس ناطقه قدسیّه مجردّه خود را که معیت قیومیّه ظلّیه دارد با بدن و جمیع قوای عالم صغیر، پس به طریق اولی می‌شناسد ربّ خود را که معیت قیومیّه ازلیّه سرمدیه وجودیه و جوییه دارد با تمام عوامل هستی و کلّ موجودات علی الاطلاق، هُوَ مَعَكُمْ أَيَّنَ مَا كُنْتُمْ ٦٩. انسان اگر روح و جان مجردّ خود را بشناسد خواهد دانست که روح او ذاتاً نه داخل است در بدن و نه خارج است از آن و این تناقض هم نیست، ولی فهم آن به قدری دقیق و مهمّ است که در خور ادراک هرکس نمی‌باشد مگر از فوق سماوات به او افاضه و اشراق شود، بحمدالله به افاضه و اشراق علمی مقام ولایت کلیّه‌ی مطلقه این معما برای ما حل شده است.

تفسیر صافی فی البصائر عن مولانا الصادق کاشف حقایق الّدی انکشف له الملك و الملكوت قال علیه السّلام: إِنَّ الْأَرْوَاحَ لَا تُمَارِجُ الْبَدَنَ وَ لَا تُدَاخِلُهُ وَ إِنَّمَا هِيَ مُحِيطَةٌ بِهِ ٧٠ مفاد کلام معجز نظام آن حضرت این است که روح با بدن امتزاج ندارد، بلکه محیط است بر بدن به احاطه‌ی قیومیّه ظلّیه، و خارج است از بدن، اما نه به طور مابینت، بلکه خارج است از حدود آن، یعنی بدن جسمانی است و روح مجردّ روحانی.

پس کسی که این معنی را شناخت نسبت به روح خود که جلوه ربّانی است، به طریق اولی می‌شناسد ربّ خود را، کما قال معلّم العلم و الحکمه امام الموحّدين و سلطان العارفين علی علیه السّلام: دَاخِلٌ فِي الْأَشْيَاءِ لَا بِالْمُمَارَجَةِ، وَ خَارِجٌ عَنِ الْأَشْيَاءِ لَا بِالْمُبَايَنَةِ ٧١، یعنی حق تعالی داخل است در اشیاء به احاطه قیومیّه سرمدیه و اضافه اشراقیه نوریّه وجودیه کمالیه، لَا بِالْمُمَارَجَةِ یعنی نه به طور امتزاج اجزاء مرکّبات که هریک از آنها در عرض دیگری قرار گرفته و نسبت هریک به دیگر

٦٧ - آیه ٣١ سوره مدثر

٦٨ - آیه ٥٤ سوره اعراف

٦٩ - آیه ٤ سوره حدید

٧٠ - تفسیر صافی

٧١ - نهج البلاغه، خطبه: ١

نسبت شئی است به شئی، و نیز حق تعالی خارج است از اشیاء یعنی خارج است از حدود اشیاء و نواقص آنها **بما هی ممکنات لا بما هی مستشرقات بنور الحق بالاضافه الاشرافیة**، لا بالمباینة یعنی نه به طور مابینت عزلیّه زیرا این خروج شئی از شئی نیست تا مابینت عزلیّه باشد، بلکه مانند خروج شئی است از فئی، و خروج ذی ظلّ از ظلّ، و به عبارت دیگر مانند خروج عاکس است از عکس.

ای به ره جستجو نعره ز نان دوست دوست

گر به حرم ور به دیر کیست جز او اوست اوست

پرده ندارد جمال غیرصفت جلال

نیست بر آن رخ نقاب، نیست بر آن مغز پوست

با همه پنهانی اش هست در اعیان عیان

با همه بی‌رنگی اش در همه زو رنگ و پوست

باز در این انجمن یوسف سیمین بدن

آئینه خانه جهان او به همه روبرو است

جامه دران گل از آن نعره‌زنان بلبلان

غنچه بیچد به خود خون به دلش تو به پوست

پرده حجازی بساز یا به عراقی نواز

غیر یکی نیست راز، مختلف ار گفتگو است

دم چو فرو رفت هاست، هوست چو بیرون رود

یعنی از او در همه هر نفسی های و هو است

اشعار درربار فوق‌الذکر از حکیم متألّه المؤید به تائید الباری حاجی ملاهادی سبزواری رضوان‌الله تعالی علیه است.

و نیز کسی که بشناسد نفس قدسیّه مجردّه ملکوتیّه خود را که فاعل بالتّجلی است در عالم صغیر، خود به اذن‌الله به طریق

اولی می‌شناسد ربّ خود را که فاعل بالتّجلی است در عالم کبیر، کما قال علی علیه‌السّلام: **الْحَمْدُ لِلَّهِ الْمُتَجَلِّي لِخَلْقِهِ بِخَلْقِهِ** ۷۲،

اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۗ ۷۳.

جهان جمله فروغ نور حق دان
خرد را نیست تاب نور آن روی
حق اندر وی ز پیدائیست پنهان
برو از بهر او چشم دگر جوی

و نیز کسی که بشناسد نفس ناطقه قدسیّه مجردّه خود را به امکان و فقر ذاتی، پس می‌شناسد ربّ خود را به وجوب وجود

ذاتی و غنای مطلق صمدی ازلی و ابدی سرمدی، **يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ، وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ۗ ۷۴.**

لمؤلفه:

لمن الملکش نماید آگهی
جمله تان یکسر گدائید و فقیر
که از آن من بود شاهنشهی
ملک هستی از غنی بی نظیر
می‌زند ناقور با طبل و دهل
که منم سلطان کلّ سلطان کلّ

لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ، لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ۗ ۷۵.

کیست در این دست‌گه دیر پای
تا به تو اقرار خدائی دهیم
کو لمن الملک زند جز خدای
بر عدم خویش گواهی دهیم

و نیز کسی که دانست شناسایی جان مجردّ اکتناهاً میسر نیست، به طریق اولی می‌فهمد که معرفت و شناختن ذات

حقتعالی اکتناهاً محال است، زیرا اینجا مقامی است که عقل کلّ خاتم الانبیاء و الرّسل علیه آلاف التّحیة و الثّناء به نغمه‌ی **وَمَا**

عَرَفْنَاكَ حَقَّ مَعْرِفَتِكَ ۗ ۷۶، وَ لَا أَحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ أَنْتَ كَمَا أَثْنَيْتَ عَلَيَّ نَفْسِكَ ۗ ۷۷ مترنم آمده است. الحق حکیم سعدی شیرازی

علیه الرحمه عالی سروده است:

جهان متّفق بر الهیّتش
بشر ماورای جلالش نیافت
خرد مانند در کنه ماهیّتش
بصر منتهای جمالش نیافت

۷۳ - آیه ۳۵ سوره مبارکه نور

۷۴ - آیه ۱۵ سوره فاطر

۷۵ - آیه ۱۶ سوره غافر

۷۶ - بحار الانوار، محمد باقر مجلسی، ج ۶۸، ص ۲۳

۷۷ - مستدرک جلد ۴، ص ۳۲۱

نه بر اوج ذاتش رسد دست فهم	نه بر اوج وصفش پرد مرغ وهم
در این ورطه کشتی فرو شد هزار	که پیدا نشد تخته‌ای بر کنار
نه ادراک بر کنه ذاتش رسد	نه فکرت به غور صفاتش رسد
توان در فصاحت به سبحان رسید	نه در کنه بی‌چون سبحان رسید
که خاصان در این ره فرس رانده‌اند	بلاحصی از تک فرو مانده‌اند
نه هرجای مرکب توان تاختن	که جائی سپر باید انداختن
وگر سالکی محرم راز گشت	ببندند بر وی در بازگشت
کسی را در این بزم ساغر دهند	که داروی بیهوشی اش در دهند

هو علی فی علمه و حکمته

حضرت علی مرتضی علیه‌السلام علی و عالی مرتبه است در مقام علم و حکمت، چه او مظهر علیم و حکیم مطلق است، علم و حکمتش لدنی و اشراقی و موهبتی الهی است.

علی علیه‌الصّلوة والسلام اول حکیم الهی و اول فیلسوف ربّانی است و هیچکس نمی‌تواند انکار این واقعیت را بنماید. آن کدام حکیم و فیلسوف است که بتواند مانند علی علیه‌السلام حقایق ماوراءالطّبیعه و عوالم مجردة و موجودات نشئه جبروت را معرفی نماید.

سابقه ندارد هیچ حکیمی در افق کلام معجز نظام علی علیه‌السلام تکلم نموده باشد، حکمای اسلام مانند حکیم ابونصر فارابی که معروف است به معلّم ثانی، و ابوعلی سینا که مشهور است به فیلسوف بزرگ شرق، و همچنین حکمای الهی دیگر همه شاگرد مکتب حکمت علی علیه‌السلام هستند و همه در قبال آن حضرت سر تعظیم فرود آورده و همه خاضع در دربار باب حکمت آن حضرتند، و همه هرچه دارند از مشکات علم و حکمت مقام ولایت کلّیه مطلقه علویّه است.

از رهگذر خاک سر کوی شما بود هر نافه که در دست نسیم سحر افتاد

حال برای نمونه و به لحاظ اینکه بدانی کلام علیّ علیّ الکلام به برخی از کلمات آن حضرت که در کتاب غرر و درر آمدی ذکر شده است اشاره می‌نماییم. **سُئِلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنِ الْعَالَمِ الْعُلُوِي، فَقَالَ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: صُوْرٌ عَارِيَةٌ عَنِ الْمَوَادِّ،**

خَالِيَةً عَنِ الْقُوَّةِ وَالْإِسْتِعْدَادِ، تَجَلَّى لَهَا فَأَشْرَقَتْ، وَ طَالَعَهَا فَتَلَّالَاتٌ، أَلْقَى فِي هُوَيْتِهَا مِثَالَهُ، فَأَظْهَرَ عَنْهَا أَفْعَالَهُ^{٧٨}.

پیدا است که این کلام معجز نظام، صادر از لسان دربار مقام ولایت کلّیه مطلقه علویّه سیّدالحکماء العرفا و سلطان الحکماء الالهیین و رئیس العرفاء الشّامخین حضرت مولی الموالی علی علیه السّلام است، زیرا غیر از علی علیه السّلام احدی نمی تواند بدین نحوه تکلم نماید، چون این کلام در افق اعلاى حکمت و عرفان است، و جز علی علیه السّلام هیچکس نمی تواند در این افق سخن بگوید، در مقامی که از حضرتش از عالم علوی سؤال شده چنین فرموده است: **صُورٌ عَارِيَةٌ عَنِ الْمَوَادِّ**، یعنی صورتها و فعلیتهایی هستند که از ماده و لوازم آن مبرا و معری می باشند، **خَالِيَةً عَنِ الْقُوَّةِ وَالْإِسْتِعْدَادِ**، یعنی از شأنیّت و قوه و امکان استعداد خالی و مبری هستند، یعنی فعلیّات صرفه می باشند و حالت منتظره برای آنها نمی باشد.

حضرت سیّدالعارفین امیرالمؤمنین معلّم الملک و الملكوت، به قید **صور**، أعراض و هیئات را خارج فرمود، یعنی این **صور**، هیئات و أعراض نیستند بلکه جواهرند و فعلیّت جوهریه دارند، **عَارِيَةٌ عَنِ الْمَوَادِّ**، صور مادّیه را خارج کرد، زیرا آن **صور** حالّ در ماده هستند، پس به این قید صور حالّه در ماده مانند شجر و حجر و آب و آتش و کلّیه طبایع مادّی خارج شدند.

خَالِيَةً عَنِ الْقُوَّةِ وَالْإِسْتِعْدَادِ، به این قید نفوس را خارج کرد، زیرا نفوس تعلّق تدبیری به جسم دارند، و آنها دارای استعداد و خروج از قوه به فعلیّت اند، و حال آنکه این صور به لحاظ اینکه فعلیّات محضه و صرفه می باشند در آنها استعداد و حالت منتظره و خروج از قوه به فعل نیست، زیرا آنها دارای فعلیّت تامه هستند و همان امکان ذاتی آنها کافی در تحقّق آنها بوده و برحسب قابلیت تامه ای که داشته اند از فاعل تامّ الفاعلیّه، کلّیه کمالات را قبول و واجد شده اند.

تَجَلَّى لَهَا فَأَشْرَقَتْ، یعنی تجلّی کرد از برای **صور** ذات مقدّس حق در دهر ایمن اعلا و عالم سرمد بدون واسطه خلقی و بدون رابط امکانی از جهت کفایت نمودن امکان ذاتی آنها از برای اخذ فیض وجود از مبدء اعلی.

فَأَشْرَقَتْ، یعنی به نفس فیض مقدّس و کلمه کن وجودیه از اقلیم عدم به عرصه وجود قدم گذاشته و به نور حق مستشرق گردیدند، این **صور** بلاوا سطره به تجلّی حق متجلّی گشته، و به یک افاضه اشراقیه و به یک کلمه کن وجودیه نوریّه موجود شده اند و وحدت آنها ظلّ وحدت حقّه حقیقیّه الهیه است، و مستشرق به شروق حق و تجلّی حضرت اله می باشند.

وَ طَالَعَهَا فَتَلَّالَاتٌ، یعنی انوار مکرمه آنها را از افق سرمد طالع نمود، پس فیض آنها در تمام عوالم نزولیّه و حضرات امکانیه

منبسط گردید، چه این صور نوریه را خدای متعال از هرگونه ظلمت و کدورت مادّه و ماهیّت مصفاً و منزّه ساخته و به آنها صفا و برائت کامله بخشوده تا به انوار وجودیه الهی متلاً شدند.

الْقِي فِي هُوِيَّتِهَا مِثَالُهُ، یعنی در وجود آن صور، مثال خودش را که عبارت از اسماء و صفات باشد القاء فرمود، و آنها را مظهر تامّ اسماء و صفات خود قرار داد و مثل اعلاّی نامتناهی خود نمود، چون برحسب صفا و عدم کدورت و ظلمت آن جواهر عقلیه، مقام مرآتیت یافتند، لذا ذات احدیّت در هویت آن حقایق، مثال مقام جمع الجمعی کمالی خود را القاء فرمود و آنها را آئینه و نماینده حسن کامل خویش قرار داد تا مرآت و حاکی اوصاف و شئون آن شاهد غیب توانند شد.

فَأَظْهَرَ عَنْهَا أَفْعَالَهُ، پس افعال و آثار خود را که نمایشات آن اسماء و صفات بودند از هیاکل توحید آنها بمنصه بروز و ظهور رسانید و آنها را مدبّرات امرای نظام کبیر قرار داد، و به وسیله آنها فیض و رحمت رحمانیه خود را در آیات آفاقیّه و انفسیه منبسط فرمود و آفرینش را که پرتو و ظلّ آنها بودند پدیدار ساخت، و به واسطه آنها نظام ما بعد آنها را ترتیب و انتظام داد.

وَ خَلَقَ الْإِنْسَانَ ذَا نَفْسٍ نَاطِقَةٍ؛ إِنَّ زَكَاةَهَا بِالْعِلْمِ وَالْعَمَلِ فَقَدْ شَابَهَتْ جَوَاهِرَ أَوَائِلِ عَالَمِهَا، وَإِذَا اعْتَدَلَ مِرْآجُهَا وَفَارَقَتْ الْإِضْدَادَ، فَقَدْ شَارَكَ بِهَا السَّبْعَ الشَّدَادَ ۷۹.

یعنی انسان را صاحب نفس ناطقه مدرکه کلیّات و جزئیّات و برزخ بین عالم امر و خلق قرار داد، و آن را نمونه نشأتین و برزخ حضرتین امکان و وجوب مقرر داشت، که اگر انسان نفس خود را به حکمت علمیّه و عملیه مزین نماید و از ادناس عالم غرور و ارجاس نشئه مادّه و طبیعت پاک و منزّه سازد با جواهر مبادی عقلیه و علل امریه که عقول عرضیه و طولیه‌اند و کارفرمای عالم غیب و شهود و منظمّ نظام وجود می‌باشند همدوش و هم‌آغوش می‌گردد، و هرگاه مزاج او معتدل و در تصفیه اخلاق و تهذیب ظاهر و باطن به درجه اعتدال و سرحدّ کمال نائل گردد و از اضداد و اخلاق رذیله و صفات پلیده و ملکات غیرعادله مفارقت نموده و خود را منزّه نماید، پس به واسطه وجدان صفت اعتدال با افلاک سبعة که منزّه از صفات عنصری از قبیل تداخل و تکاشف و نموّ و ذبول و نحو آنها هستند مشارکت می‌نماید و از حیث بدن به صفات آنها متّصف می‌شود، همچنانی که آنها اجسام لطیفه و خفیفه هستند و مرهون به عوارض مادیه و مقرون با نقائص عنصریه نیستند، بدنی انسانی نیز به این صفات متّصف و می‌تواند با مشایعت روح خود به عوالم علوی حرکت نموده طیّ زمان و مکان بنماید، و

می‌تواند به عرش اعلاّی روحانی که عقولند، و عرش جسمانی که فلک اطلس، و ماورای آن که عالم مثال است (و بر عوالم فلکی و عنصری احاطه دارد) عروج نماید.

این حدیث شریف نورانی صادر از لسان مقام عصمت و معدن حکمت، متضمّن تحقیقات نیر عرشی بیشتری است که ما به جهت رعایت اختصار به همین مقدار اکتفا نمودیم، و از خداوند توفیق ادراک تمام کلمات آن حضرت را نسبت به علوم ماوراءالطّبیعه مسئلت داریم، و از این قبیل در فشانی‌ها در کلمات آن حضرت بسیار است که اگر جمیع حکمای اوّلین و آخرین جمع شوند نمی‌توانند مانند یک سطر عبارت نظیر کلام آن حضرت را بیاورند، و این برهان است بر اینکه هو علیّ فی علمه و حکمته، **خذ واغتنم.**

بر اهل فنّ حکمت روشن است که کمتر کسی را رسد که محور اینگونه کلمات نورانیّه که از لسان آن معدن حکمت صادر شده‌اند به تحقیق و تشریح پردازد، مگر سالهای متمادی تحصیل علم حکمت متعالیه و عرفان نموده باشد آن هم نزد اساتید فنّ حکمت، خدای حکیم را حامد و شاکرم که اگر متجاوز از چهل سال به تحصیل این علم شریف در تهران اشتغال داشته‌ام اساتیدی در این فن خداوند متعال نصیبم کرد که هریک نابغه دهر و استاد الاساتید بودند و از افاضه دروس عالیّه و اشراق به این مشتاق حقایق در علوم ماوراءالطّبیعه مضایقه نکردند، بلکه نهایت سعی خود را در تربیت و آموختن حکمت به این تشنه شراب معرفت اعمال ورزیدند، اجر شان بی‌نهایت از صقع احدیّت با شد، و آن اساتید عالی‌مقام حکیم مهدی الهی قم‌شاهی و حکیم بزرگوار سید محمدکاظم عصّار و فیلسوف اکبر حاجی میرزامهدی آشتیانی و فیلسوف اعظم حاج سیدابوالحسن رفیعی قزوینی اعلی الله مقامهم بودند.

گر در سرت خیال وصال است حافظا	باید که خاک درگه اهل بصر شوی
در مکتب حق اریق و پیش ادیب عشق	هان ای پسر بکوش که روزی پدر شوی
سرتاسرت همه نور خدا شود	در راه ذوالجلال چو بی پا و سر شوی

و له الحمد و الشکر ابدأ سرمداً.

هو علیّ فی ایمانه و ایقانه
او در ایمان و یقین بلندمرتبه است

وجود مقدّس امیرالمؤمنین علی علیه السّلام در مقام ایمان و ایقان در افق بالا و برج اعلاست.

در نزد اهل عرفان و معرفت و کرسی نشینان عرش علم و حکمت، ایمان و ایقان را مراتب و درجاتی است، مرتبه اولی مقام علم الیقین است، مرتبه ثانیه مقام عین الیقین است، مرتبه ثالثه مقام حق الیقین است، مرتبه رابعه مقام بردالیقین است. طریق وصول به علم الیقین برهان و دلیل است، طریق وصول به عین الیقین تزکیه نفس و ارتفاع حجب است مطلقاً، طریق وصول به حق الیقین فناء و استهلاک در مغنی فیه است، طریق وصول به مقام بردالیقین تمکین بعد التلویین و بقاء بعد الفناء است.

و در کلام امیر اهل ایمان و ایقان علی علیه السلام آمده است: **طُوبَى لِمَنْ بُوْشِرَ بِبِرِّدِ الْيَقِينِ**^{۸۰}، شک و تردیدی نیست که علی مرتضی علیه السلام واجد اعلی مرتبه هریک از این مراتب چهارگانه ایمان و یقین است.

علی مرتضی علیه السلام است که فرموده: **لَوْ كُشِفَ الْغِطَاءَ مَا اَزْدَدْتُ يَقِيناً**^{۸۱}.

گر حجاب از میانه بردارند بر یقین اندکی نیفزاید

علی مرتضی علیه السلام است که فرموده: **أَنَا لَمْ أَعْبُدْ رَبًّا لَمْ أَرَ**^{۸۲}، یعنی من تا خدا را نبینم عبادت نمی کنم، و این منم که چشم و دیده خدایین دارم، البته مرادش دیده حسّی و چشم سر نیست، بلکه به دیده فؤادی و چشم دل است، لذا می فرماید: **لَمْ تَرَهُ الْعُيُونُ بِمُشَاهَدَةِ الْأَعْيَانِ وَ لَكِنْ رَأَتْهُ الْقُلُوبُ بِحَقَائِقِ الْإِيمَانِ**^{۸۳}، و الحق عارف عالیقدر هاتف اصفهانی نیکو سروده است:

چشم دل باز کن که جان بینی	آنچه نادیدنی است آن بینی
گر به اقلیم عشق روی آری	همه آفاق گلستان بینی
دل هر ذره را که بشکافی	آفتابیش در میان بینی
هرچه داری اگر به عشق دهی	کافر مگر جوی زیان بینی
جان گدازی اگر به آتش عشق	عشق را کیمیای جان بینی
از مضیق جهات درگذری	وسعت ملک لامکان بینی

۸۰ - کتاب غررالحکم و درر الکلم آمدی ۴/۲۴۵/۵۹۶۸

۸۱ - کتاب غررالحکم و درر الکلم آمدی ۱۰۸ / ۵

۸۲ - اصول کافی جلد ۱ ص: ۱۳۱ روایت: ۶

۸۳ - توحید صدوق و خطبه ی ۱۷۹ نهج البلاغه

آنچه نشنیده گوشت آن شنوی و آنچه نادیده چشمت آن بینی
 تا بجایی رساندت که یکی از جهان و جهانیان بینی
 با یکی عشق ورز از دل و جان تا به عین الیقین عیان بینی
 که یکی هست و هیچ نیست جز او وحده لاله آله هو

هو علیّ فی قسطه و عدالته

او بلند مرتبه است در قسط و عدل

وجود مقدّس حضرت علی مرتضی از حیث مقام قسط و عدالت در افق بالا و برج اعلی است، خداوند متعال خود قائم بالقسط و عادل مطلق است، كما اشار اليه نصّ الكتاب الالهی: **شَهِدَ اللهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَانِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ**^{۸۴}.

امیرالمؤمنین و امام المتّقین ولی الله اعظم علی مرتضی علیه الصلوة والسلام مظهر قائم بالقسط است، و مجلا و مرآت و آئینه تمام نمای عدل مطلق الوهی است، آن علی مرتضی است که تمام افعال و اعمال و کردار و گفتار و رفتارش نمای شکر عدالت مطلقه الهیه است، و این واقعیتی است که احدی انکار آن ننماید، حتّی دشمن علی علیه السلام اعتراف به این حقیقت دارد و اگر بخواهی بدانی آن عدل علی علیه السلام بود که سبب قتل آن حضرت گردید.

هو علیّ فی اخلاصه و عبادته

او بلند مرتبه است در خلوص و بندگی

علی علیه السلام از جهت اخلاص در عمل و عبادت در افق بالا و برج اعلی است. قال الصادق علیه السلام: **إِنَّ الْعِبَادَ ثَلَاثَةٌ، قَوْمٌ عَبَدُوا اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَوْفًا فَتِلْكَ عِبَادَةُ الْعَبِيدِ وَ قَوْمٌ عَبَدُوا اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى طَلَبَ الثَّوَابِ فَتِلْكَ عِبَادَةُ الْأَجْرَاءِ وَ قَوْمٌ عَبَدُوا اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ حُبًّا لَهُ فَتِلْكَ عِبَادَةُ الْأَحْرَارِ وَ هِيَ أَفْضَلُ الْعِبَادَةِ**^{۸۵}.

حضرت امام صادق کاشف حقایق علیه الصلوة والسلام عبّاد و بندگان را به سه درجه تقسیم فرموده است، یک گروه از عباد

۸۴ - آیه ۱۸، سوره آل عمران

۸۵ - اصول کافی کلینی، ج ۳، ص ۱۳۱

آن کسانی هستند که عبادت خدا را می‌کنند از جهت خوف و ترس از خدا، و گروه دیگر کسانی که منظور و مقصودشان از عبادت خدا وصول به ثواب و نیل به بهشت و نعم و لذّات جسمانی از اطعمه و اشربه بهشتی و حور و قصور و سایر امور مربوطه مطلوب آنان است، و گروه سوم آن کسانی هستند که صرفاً حبّ و عشق به خدا و پروردگارشان آنان را وادار به عبادت و پرستش محبوب و معبود خود نموده و خدا را سزاوار پرستش دانند، و منظور و مقصود و مطلوبی در عبادت جز وصال الهی و لقاء جمال ربّانی ندارند، و از خدا جز خدا و قرب به خدا چیز دیگر نمی‌خواهند و زبان حالشان این است:

ما زدوست غیر از دوست مطلبی نمی‌خواهیم حور و جنّت ای زاهد بر تو باد ارزانی

و این گروه از عبادتشان خالصاً لوجه الله است، چه صرفاً قربتاً الی الله می‌باشند، و اما گروه اول از عبادت مانند بردگانی هستند که از ترس مولی کاری انجام می‌دهند، و گروه دوم مانند اجراء و مزدورانند که به شرط مزد کار می‌کنند.

تو بندگی چو غلامان به شرط مزد مکن که خواهی خود روش بنده پروری داند

ولی گروه سوم آن کسانی هستند که نه از جهت ترس، و نه از جهت مزد و کامروایی کار می‌نمایند، بلکه کارشان خالصانه است و نیت آنان قربتاً الی الله است، ببین تفاوت کار از کجاست تا به کجا.

حال ببینم وجود مقدّس سلطان العابدین و رئیس العارفین و امیرالمؤمنین علی بن ابیطالب از کدام گروه است، شک و تردید نیست که حضرت در رأس گروه سوم است که عبادتشان خالصاً لوجه الله است، زیرا علی علیه السلام است که عرض می‌کند در پیشگاه معبود و محبوب خود: **إِلَهِي مَا عَبْدُكَ خَوْفًا مِنْ نَارِكَ وَ لَا طَمَعًا فِي جَنَّتِكَ بَلْ وَجَدْتُكَ أَهْلًا لِلْعِبَادَةِ فَعَبَدْتُكَ**^{۸۶}. بنابراین اعلا مرتبه عبادت و افضل درجات، پرستش خدای یکتا است خالصاً، فهو علیّ فی اخلاصه و عبادته و هوالمطلوب.

هو علیّ فی تقواه و عصمته

او بلندمرتبه است در پرهیزگاری و پاکدامنی

وجود مقدّس علی مرتضی علیه السلام از حیث تقوی و عصمت در افق بالا و برج اعلی است.

تقوی مراتب و درجاتی دارد. اول مرتبه آن تقوای از حرام است، که بایست شخص متقی و پرهیزکار از کلیه محرّمات شرعیّه اجتناب کند، از هر شغلی که حرام است پرهیز کند، و از غذا و طعام و شرابی که حرام است اجتناب نماید و به هیچ وجه لقمه

حرامی نخورد، و از هر جهت ترک محرّمات و پرهیز از محرّمات نماید، دوم مرتبه از تقوی آن است که با اینکه از اطعمه و اغذیه و اشربه و ماکولات و مشروباتی که در نظام تشریح حلیّت آن مسلم و محرز است و فرمان **كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ**^{۸۷} از صقع الهی صادر و در خوردن و آشامیدن آنها انسان متشرّع و با ایمان مأذون و مجاز است و مقتضی هم موجود است معذالک از خوردن آن پرهیز نماید، بلکه رعایت حال مستمندان و مستضعفان نصبالعین او باشد و دیگران را بر خود مقدم بدارد و انفاق نماید و ایثار کند و بالجمله تقوای از حلال با اینکه می‌داند حلال است پیشه خود سازد، سوّم مرتبه آن است که نه تنها از حرام اجتناب نموده و نه تنها از حلال پرهیز کند، بلکه از ماسوالله و حبّ و مهر غیرخدا به کلی پرهیزد و این عالی‌ترین و بالاترین مرتبه تقوی است.

مراتب التّوب کمراتب التّقی من حرمة او حلی او غیر اللّقاء

حال بینم وجود مقدّس امام المتّقین و امیرالمؤمنین علی علیه السّلام کدام مرتبه از تقوا را داراست، هیچ شک و تردیدی نیست که علی علیه السّلام در تمام عمرش مرتکب حرام نگردید و همیشه از حرام اجتناب می‌کرد، و نیز با اینکه امکانات از جهت تغذیه به اغذیه و اطعمه و اشربه حلالیه برایش میسر بود در تمام عمرش از آنها استفاده نکرد و میل نفرمود، و می‌فرمود که من چگونه نان خورش بخورم و از اطعمه حلالیه لذیذ استفاده کنم، و حال آنکه در گوشه‌ای از کشور من گرسنگانی باشند که دسترسی به نان و خورش ندارند، این بود مرام و مسلک آن حضرت که نه تنها از حرام پرهیز می‌کرد و نه تنها هیچگاه از اطعمه و اغذیه حلالیه استفاده و تغذیه نمی‌کرد، بلکه به نعمت دنیا و مافیها و نعمت آخرت و عقبی نیز بی‌اعتنا و از ماسوی‌الله به کلی تقوی و پرهیز داشت.

آری او اتقی المتّقین است و اعلا مرتبه تقوی را واجد است، علی علیه السّلام کسی است که خود در وصف متّقین در جواب همّام که سؤال کرد و عرض نمود: **صِفْ لِي الْمُتَّقِينَ**^{۸۸} چنین فرمود: **عَظَمَ الْخَالِقُ فِي أَنْفُسِهِمْ فَصَغُرَ مَا دُونَهُ فِي أَعْيُنِهِمْ**^{۸۹}. استاد عالیمقام حکیم الهی قمشه‌ای که خطبه متّقین را به لسان نظم تفسیر نموده نسبت به این جمله چنین سروده است:

۸۷ - آیه ۱۷۲، سوره بقره

۸۸ - خطبه همّام، نهج البلاغه

۸۹ - خطبه همّام، نهج البلاغه

چو آنان را جلال شاه ذوالمجد
جهان دیدند خاک درگه شاه
به چشم دل نه دل، عرش خدایی
به تعظیم جلالش از سر وجد
هر آن دل روشن از نور الهی است
چو بیند چشمی آن خورشید جان را
در آن دریا که عالم ز آن سبویی است
کجا این قطره‌ها را آبرویی است

***

چو حسن اعظم یکتای ایزد
حجاب آفرینش را دریدند
بر ایوان دل پاکان علم زد
ز الله ماسوی‌الله را ندیدند

هو علیّ فی قوّته و قدرته

او بلندمرتبه است در نیرو و توانایی

وجود مقدّس حضرت مولای متّقیان قهرمان پهن دشت عالم امکان از حیث قوّت و قدرت در افق بالا و در برج اعلی است، به طوری که در عالم هستی قوتی و قدرتی مافوق قوّت و قدرت علی مرتضی نیست مگر قوّت و قدرت حق تعالی و مبدء اعلی، زیرا: **أَنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعاً^{۹۰}، وَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ^{۹۱}** منتهای دست‌ها دست خداست و علی مرتضی مظهر قوّت و قدرت مطلقه

خداست. بس در مقام قوّتش که فرموده است: **قَلَعْتُ بَابَ خَيْبَرَ بِقُوَّةِ رَبَّانِيَّةٍ لَا بِقُوَّةِ جِسْمَانِيَّةٍ^{۹۲}**.

قدرت و فعل حق از او زده سر
خود چه خیبر که خیبر گردون
کنده بی خویش‌تن در از خیبر
پیش آن دست و پنجه بود زبون

در قوّت و قدرت آن حضرت همین بس که به اتفاق دوست و دشمن کرّار غیر فرّار و غالب کلّ غالب است، و این واقعیت بر

۹۰ - آیه ۱۶۵، سوره بقره

۹۱ - آیه ۱۰، سوره فتح

۹۲ - امالی شیخ صدوق: ۶۰۴

ناظر غزوات آن حضرت مانند بدر و احد و جنگ‌های بصره و صفین و دیگر حروب آن حضرت اظهر من الشّمس است و قابل انکار نیست، هرگاه شمشیر آن بزرگوار در میدان کارزار بر درع آهن و خود فولاد فرود می‌آمد آهن و فولاد را می‌درید، در عین اینکه امیرالمؤمنین علیه‌السّلام در این غزوات اظهار خرق عادت و معجزات نخواست بنماید، بلکه این قوّت و نیرو و شجاعت ملازم قالب بشریت آن حضرت بود و در باب قوّت آن حضرت قضایای بسیار است.

دریدن آن حضرت قماط را در حال طفولیت حکایتش در کتب معتبره مورد نقل واقع شده، چنان که جماعتی حدیث کرده‌اند از حضرت فاطمه بنت اسد مادر علی علیه‌السّلام که گفته: چون علی علیه‌السّلام متولد شد او را در قماط پیچیده و سخت بستم، علی قوّت کرد و آن را پاره ساخت، من قماط را دو لایه و سه لایه نمودم، او را پاره همی نمود، تا گاهی که شش لایه کردم، پارچه بعضی از حریر و بعضی از چرم بود، چون آن حضرت را در لای آن قماط بستم باز قوّت بکرد و آن قماط را پاره نمود، آنگاه گفت ای مادر دست‌های مرا میند که می‌خواهم با انگشت خود از برای حق تعالی عرض تضرّع و ابتهال کنم. و قضیه کشتن مار را به فشار دادن گردن در دست آن بزرگوار در حال صغر و طفولیت در هنگامی که در گهواره جای داشته مشهور است. مادرش او را حیدره نامید، و دارد که در میدان نبرد که دشمن از او پرسید اسمت چیست فرمود: **أَنَا الَّذِي سَمَّيْتَنِي أُمِّي حَيْدَرَةَ**^{۹۳}.

باری علی علیه‌السّلام هرگز با مبارزی قتال نداد الا آنکه بر او ظفر یافت و دشمنان را مغلوب می‌ساخت، شاهد این واقعیت همانا غزوات آن حضرت است، مراجعه شود به تواریخ معتبره.

هو علیّ فی فتوّته و مروّته

او بلندمرتبه است در جوانمردی و مردانگی

علی علیه‌السّلام در مقام فتوّت و مروّت در افق بالا و برج اعلی است، در نظام آفرینش و پهن‌دشت عالم امکان فتوّت و مروّت اعلا مرتبه‌اش در وجود علی مرتضی است، و اوست که مدال و جایزه‌اش از صقع الوهی به ندای ملائک عرشی و آسمانی **لَا فَتِي إِلَّا عَلِيٌّ لَا سَيْفَ إِلَّا ذُو الْفَقَارِ**^{۹۴} در شأن آن بزرگوار صادر و عطا گردیده است. (قولی است که جملگی بر آنند).

۹۳ - بحارالانوار، ج ۳۹، ص ۱۴ / الکامل فی التاریخ، ج ۲، ص ۲۲۰

۹۴ - علل الشرایع شیخ صدوق رحمة الله عليه

هو علی فی جهاده و شجاعته او بلند مرتبه است در جهاد و شجاعت

وجود مقدّس علی مرتضی علیه السلام در عالم امکان و صفحه جهان قهرمان شجاعت و شهامت است، علی مرتضی است که در مقام شجاعت در افق اعلا است، و اوست که هم شجاعت صوری و ظاهری دارد، و هم شجاعت معنوی و باطنی، و از هر دو جهت در برج اعلی و قلّه بالاست، به طوری که احدی نمی تواند انکار این واقعیت و حقیقت را بنماید، زیرا نمایانگر شجاعت ظاهری علی مرتضی در صحنه جنگ و میدان مبارزه با دشمنان امری است عیانی و شهودی، و باید به روایات معتبره و تواریخ که بیانگر غزوات آن حضرت است مراجعه شود تا بدانی که شجاع و قهرمان و دلآوری در نظام ایجاد بالادست علی مرتضی علیه السلام وجود ندارد، و کلام معجز نظام خاتم انبیاء و سرور اصفیا حضرت محمد مصطفی علیه و آله افضل التّحیة و الثّناء که فرموده است: **ضْرِبَةُ عَلِيٍّ يَوْمَ الْخَنْدَقِ اَفْضَلُ مِنْ عِبَادَةِ النَّفْلَيْنِ**^{۹۵} نمونه آن است، و کاشف از آن شجاعت است، و اما شجاعت باطنی غلبه انسان بر هوای نفس خود است، که تعبیر شده از آن به جهاد اکبر در لسان پیغمبر (ص)، چنانکه دارد که حضرت رسول اکرم (ص) پس از فتح و پیروزی و غلبه بر خصم و دشمن خارجی و مراجعت از آن فرمود: **رَجَعْنَا مِنَ الْجِهَادِ الْاَصْغَرِ اِلَى الْجِهَادِ الْاَكْبَرِ**^{۹۶} یعنی ما از جنگ کوچک به سوی جنگ و جهاد بزرگ بازگشت نمودیم، یاران پر سیدند جنگ بزرگ و جهاد اکبر کدام است؟ حضرت فرمود: آن جهاد با نفس است که دشمن باطن است، **اَشْجَعُ النَّاسِ مَنْ غَلَبَ هَوَاهُ**^{۹۷}، یعنی شجاع ترین کس آن کس است که بر هوای نفس خود غالب شده نفس اماره خود را بکشد. عارف ربّانی ملّای رومی گوید:

ای شهان کشتیم ما خصم برون	ماند خصمی زو بتر در اندرون
کشتن این کار عقل و هوش نیست	شیر باطن سخره خرگوش نیست
سهل شیری دان که صفها بشکند	شیر آن است آن که خود را بشکند

آن اسدالله شیر خدا علی مرتضاست که هم بت شکن است و هم خودشکن. هم در جهاد ظاهری با دشمن برونی جنگیده و

۹۵ - بحارالانوار، ج ۲۰، ص ۲۱۶ / مستدرک حاکم، ج ۳، ص ۳۲

۹۶ - بحارالانوار، ج ۷۰، ح ۱، ص ۶۴

۹۷ - نهج الفصاحه، ح ۲۹۹

غالب شده، و هم در جهاد باطنی با دشمن درونی جنگیده و فاتح گردیده است، و در هر دو جهاد خالصاً لوجه الله و برای خوشنودی خدا پیکار نموده و در هر دو جنگ چه ظاهری و چه باطنی اخلاص در عمل داشته است.

داستانی نقل شده از جهاد علی با دشمن خارجی و باطنی و پیروزی علی بر هر دو دشمن، که آن را عارف قیومی جلال الدین محمد بلخی خراسانی مشتهر به ملّای رومی در کتاب مثنوی به رشته نظم درآورده است و الحق عارفانه و عالی سروده است و جا دارد که ذیلاً ذکر شود، ملّاً گوید:

از علی آموز اخلاص عمل	شیر حق را دان منزه از دغل
در غزا بر پهلوانی دست یافت	زود شمشیری برآورد و شتافت
او خدو انداخت بر روی علی	افتخار هر نبی و هر ولی
او خدو انداخت بر رویی که ماه	سجده آرد پیش او در سجده گاه
در زمان انداخت شمشیر آن علی(ع)	کرد او اندر غزایش کاهلی
گشت حیران آن مبارز زین عمل	وز نمود عفو و رحم بی محل
گفت بر من تیغ تیز افراشتی	از چه افکندی مرا بگذاشتی
در شجاعت شیر ربّانیستی	در مرّوت خود که داند کیستی
باز گو دانم که این اسرار هوست	زانکه بی شمشیر کشتن کار اوست
صانع بی آلت و بی جارحه	واهب این هدیه های رابحه
صد هزاران روح بخشد هوش را	که خیر نبود دو چشم و گوش را
راز بگشا ای علی مرتضی(ع)	ای پس از سوء القضا حسن القضاء
باز گوی ای باز عرش خوش شکار	تا چه دیدی این زمان از کردگار
چشم تو ادراک غیب آموخته	چشم های حاضران بر دوخته
ای علی که جمله عقل و دیده ای	شمّه ای واگو از آنچه دیده ای
تیغ حلمت جان ما را چاک کرد	آب علمت خاک ما را پاک کرد
یا تو واگو آنچه عقلت یافته است	یا بگویم آنچه بر من تافته است

از تو بر من تافت چون داری نهان
 لیک اگر در گفت آید قرص ماه
 ماه بی گفتن چو باشد رهنما
 چون تو بابی آن مدینه علم را
 باز باش ای باب بر جویای باب
 باز باش ای باب رحمت تا ابد
 بازگو ای باز عنقا گیر شاه
 در محلّ قهر این رحمت ز چیست
 گفت من تیغ از پی حق می‌زنم
 شیر حقّم نیستم شیر هوی
 ما رمیت اذ رمیتم در حراب
 رخت خود را من ز ره برداشتم
 من چو تیغم پر گهرهای وصال
 سایه‌ام من کدخدایم آفتاب
 خون نپوشد گوهر تیغ مرا
 که نیم کوهم ز صبر و حلم و داد
 باد خشم و باد شهوت باد آز
 کوهم و هستی من بنیاد اوست
 جز به یاد او نجنبد میل من
 تیغ حلمم گردن خشمم زده است
 غرق نورم گرچه سقفم شد خراب
 چون درآمد علّتی اندر غزا
 تا احبّ لله آید نام من

می‌فشانی نور چون بر بی‌زبان
 شب‌روان را زودتر آرد به راه
 چون بگوید شد ضیاء اندر ضیاء
 چون شعاعی آفتاب حلم را
 تا رسند از تو قشور اندر لباب
 بارگاه ما له کفواً احد
 ای سپاه‌اشکن به خود نی با سپاه
 اژدها را دست دادن کار کیست
 بنده حقّم نه مامور تنم
 فعل من بر دین من باشد گوا
 من چو تیغم و آن زننده آفتاب
 غیر حق را من عدم انگاشتم
 زنده گردانم نه کشته در قتال
 حاجیم من نیستم او را حجاب
 باد از جا کی برد میخ مرا
 کوه را کی در رباید تندباد
 برد او را که نبود او اهل راز
 ور شوم چون کاه بادم باد اوست
 نیست جز عشق احد سر خیل من
 خشم حق بر من چو رحمت آمده است
 روضه گشتم گر چه هستم بوتراب
 تیغ را دیدم نهان کردن سزا
 تا که ابغض لله آید کام من

تا که اعطا لله آید جود من
 حبّ من لله عطا لله و بس
 زاجتهاد و از تحرّی رستهام
 و آنچه لله می‌کنم تقلید نیست
 بیش از این با خلق گفتن روی نیست
 پست می‌گویم به اندازه عقول
 گفت امیر المؤمنین با آن جوان
 چون خدو انداختی بر روی من
 نیم بهر حق شد و نیمی هوا
 گبر این بشنید نوری شد پدید
 گفت من تخم جفا می‌کاشتم
 تو ترازوی احد خو بوده‌ای
 عرضه کن بر من شهادت را که من
 او به تیغ حلم چندین خلق را
 تیغ حلم از تیغ آهن تیزتر
 تا که امسک لله آید بود من
 جمله لله ام نیم من آن کس
 آستین بر دامن حق بسته‌ام
 نیست تخیل و گمان، جز دید نیست
 بحر را گنجای اندر جوی نیست
 عیب نبود این، بود کار رسول
 که به هنگام نبرد ای پهلوان
 نفس جنبید و تبه شد خوی من
 شرکت اندر کار حق نبود روا
 در دل او تا که زتارش برید
 من تو را نوعی دگر پنداشتم
 بل زبانه هر ترازو بوده‌ای
 من تو را دیدم سرافراز زمن
 و اخیرید از تیغ چندین خلق را
 بل زصد لشکر ظفر اندگیز تر

***

هو علی فی میزانه

او بلندمرتبه است در مقام میزان بودن

آن علی مرتضی است که در نظام اسلام برای قاطبه مسلمین و عموم اهل ایمان میزان حق است در تمام شئون کمالیه و خودش هم فرمود: **أَنَا الْمِيزَانُ**^{۹۸}، و در زیارت آن حضرت می‌خوانیم **السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا مِيزَانَ الْأَعْمَالِ**^{۹۹}، علی‌اعلی‌الموازين

۹۸ - بحار الانوار، جلد ۷، صفحه ۲۵۲

۹۹ - زیارت مطلقه اول از زیارات حضرت علی علیه السلام، مفاتیح الجنان

است، و نظر به اینکه میزان بودن آن ولی ذوالجلال برای اعمال مسبوق به مبادی و مقدمات علمیّه و فکریّه است، پس آن حضرت میزان است با تمام مبادی آن اعمال از علم و عقل و حکمت و عرفان و توحید و ایمان و اعتقاد و اخلاق علی الاطلاق.

مظهر حق است ذات پاک او   زو بجو حق را، زغیر او مجو
او ترازوی أحدخو بوده است   بل زبانه هر ترازو بوده است

فیوزن الاعمال کلّ الاعمال باعماله، بالجمله فیوزن الاسلام المسلمین باسلامه علیه السّلام، لآنه اول المسلمین.
و یوزن ایمان المؤمنین بایمانہ علیه السّلام، لآنه امیر المؤمنین.
و یوزن توحید الموحّدين بتوحیده علیه السّلام، لآنه سلطان الموحّدين.
و یوزن عرفان العارفين بعرفانه علیه السّلام، لآنه رئیس العارفين.
و یوزن قرب الاولیاء و المقربین بقربه علیه السّلام، لآنه اقرب المقربین برّب العالمین.
و یوزن محبّة المحبّین بمحبّته علیه السّلام، لآنه احبّ المحبّین باله العالمین.
و یوزن تقوی المتّقین بتقواه علیه السّلام، لآنه امام المتّقین و اتقي المتّقین.
و یوزن زهد الزّاهدين بزهده علیه السّلام، لآنه ازهد الزّاهدين.
و یوزن عبادة العابدين بعبادته علیه السّلام، لآنه اعبداالعابدين.
و یوزن جهاد المجاهدين بجهاده علیه السّلام، لآنه اجهد المجاهدين في سبيل الله.
و یوزن اعمال المخلصین باخلاصه علیه السّلام، لآنه اخلص المخلصین في جميع اعماله صرفاً لمرضات ربّ العالمین.
پس آن اسلام ناب علی مرتضی است که ملاک حقیقت اسلام است.

و آن توحید حقیقی و یکتاپرستی خلص علی مرتضی است که ملاک حقیقت توحید و یگانه پرستی است.
و آن ایمان و ایقان برهانی و عیانی و شهودی علی مرتضی است که ملاک حقیقت ایمان است.
و آن علم و عرفان حقیقی کشفی و حضوری علی مرتضی است که ملاک حقیقت علم و عرفان است.
و آن قرب تخلّقی و تحقّقی حقیقی و معنوی علی مرتضی است که ملاک حقیقت قرب به خدا است.
و آن محبّت حقیقی علی مرتضی است که ملاک حبّ و عشق خالص به خدای یکتا است.
و آن تقوای علی مرتضی است که ملاک حقیقت تقوی در درجه اعلاست.

و آن زهد علی مرتضی است که ملاک حقیقت زهد و اعراض از متاع دنیا و مافیها است.
 و آن عبادت خالص علی مرتضی است که ملاک حقیقت عبودیت و عبادت احرار است.
 و آن جهاد فی سبیل الله علی مرتضی است که اعلا مرتبه جهاد اصغر و جهاد اکبر است، و ملاک حقیقت جهاد خالص در راه خداست.

بنابراین بر ما لازم است که ما اعمال خود را با اعمال علی مرتضی علیه آلاف التّحیّة و الثّناء که میزان حق است و زنه بزنییم، و بسنجیم ببینیم چه طور است، آیا مطابقت با اعمال آن حضرت دارد؟ آیا مشابهت با اعمال آن جناب دارد یا ندارد. بدیهی است مطابقت تامّه و مشابهت کامله منظور نیست، زیرا ما هرگز تطابق و تشابه با اعمال آن ولیّ ذوالجلال نخواهیم داشت. اعمال علی علیه السّلام کجا و اعمال ما کجا، ما طرف مقایسه با آن حضرت نیستیم، بلکه همین قدر شباهتی ولو به عنوان ظلّ و ذی ظل، که او خورشید و ما سایه، او دریا و ما قطره، او یم و ما نم، باز کافی است و خوب است، باز ما رو سفید خواهیم بود، باز برای اعمال ما وزنه و ارزشی قائل خواهند شد.

اماّ وای بر حال ما که اعمال ما هیچ مطابقت و مشابهتی با اعمال آن حضرت نداشته باشد، دیگر در این صورت اعمال ما با اعمال آن حضرت تباین داشته، بلکه بر ضدّ اعمال آن بزرگوار بوده و به کلی از میزان حق منقطع خواهیم بود، و خدا نکند اعمال ما ضدّ اعمال علی علیه السّلام باشد، چه در آن صورت کتاب عمل ما کتاب فجّار است، **إِنَّ كِتَابَ الْفَجَّارِ نَفِي سَجِينٍ ۱۰۰**، ولی اگر اعمال ما طوری باشد که با اعمال علی علیه السّلام تطابق داشته باشد حتی به عنوان نم و یم، و یا قطره و دریا، باز امید هست که ما در عداد ابرار باشیم، و کتاب اعمال ما جزو کتاب ابرار باشد **إِنَّ كِتَابَ الْأَبْرَارِ نَفِي عِلِّينَ ۱۰۱**. حالا بیایید ای مسلمین و مؤمنین همین جا در همین نشئه دنیا اعمال خود را بسنجیم به حکم: **رَبُّنَا أَعْنُفُسَكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ تُورَثُوا ۱۰۲**، ببینیم چه کاره ایم و تا چه حدی با میزان حق که علی مرتضی علیه السّلام است تطابق و تشابه داریم.

قرآن می فرماید: **وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ ۱۰۳**، امام صادق کاشف حقایق علیه السّلام فرموده: **مَوَازِينُ هُمُ الْأَنْبِيَاءُ**

۱۰۰ - آیه ۷، سوره مطففین

۱۰۱ - آیه ۱۸، سوره مطففین

۱۰۲ - نهج البلاغه، خطبه ۹۰، بند ۸

۱۰۳ - آیه ۴۷، سوره انبیاء

و الْأَوْصِيَاءَ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ^{۱۰۴}. پس میزان قسط و عدل برای هر امتی همانا نبی آن امت و وصی نبی آن امت است، و برای امت اسلامیّه موازین حقّه خاتم انبیاء و اوصیاء آن حضرت است، لذا فرمودند: **نَحْنُ الْمَوَازِينُ**^{۱۰۵}، و امیرالمؤمنین علی (ع) فرمود: **أَنَا الْمِيزَانُ**^{۱۰۶}. بنابراین اعمال ما را در قیامت با اعمال او می سنجند و ما بایست با پیروی از اعمال آن حضرت که برای ما میزان و اسوه و الگو است در تمام شئون کمالیه خود را بسازیم، و از آن بزرگوار تبعیت نماییم تا در قیامت و یوم الوزن سرافراز و مفلح و در ستکار از کار درآییم، و این فوز و فلاح عائد آن کس است در قیامت که در دنیا تبعیت از حضرت ختمی مرتبت محمد (ص) و اوصیاء قدّسین آن بزرگوار نموده باشد، **اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا مِنْ أَتْبَاعِهِمْ**.

البته همان طوری که برای رجال مسلمین و مؤمنین علی السّلام میزان و اسوه و الگو است، نیز برای نسوان و بانوان مسلمات و مؤمنات حضرت فاطمه زهرا سلام الله علیها میزان و اسوه و الگو است در تمام شئون اعتقادی و ایمانی و اخلاقی و افعالی و آنچه دین مبین اسلام مقرر فرموده و دستور داده علماً و عملاً، چه در قیامت اعمال بانوان را با اعمال فاطمه زهرا علیها السلام خواهند سنجید^{۱۰۷}.

بانوان، زهراست میزان، نیک او را بنگرید

در عمل پیرو شوید او را، کمال این است و بس

چون علی و فاطمه میزان اعمال تواند

خویش را در پای میزان بین، کمال این است و بس

هو علی فی ایثاره و اعطائه

او بلندمرتبه است در ایثار و بخشش

علی علیه السلام در مقام ایثار و اعطاء در افق اعلی است، همین بس در مقام ایثار و اعطاء آن بزرگوار که سه شب متوالی در موقع آمدن مسکین و یتیم و اسیر به درب خانه آن حضرت آنان را پذیرایی نموده، طعام خود را به آنها داد و این کار را خالصاً

۱۰۴ - تفسیر صافی، علامه ملا محسن فیض کاشانی رضوان الله تعالی علیه، ج ۱، ص ۵۶۵ / معانی الاخبار، ص ۳۱

۱۰۵ - بحار الانوار، جلد ۷، صفحه ۲۴۳

۱۰۶ - بحار الانوار، جلد ۷، صفحه ۲۵۲

۱۰۷ - برای تفصیل بیان میزانیت حضرت علی مرتضی و حضرت فاطمه زهرا علیهما السلام به کتاب (آئینه ایزدنا فاطمه زهرا) تالیف این نگارنده مراجعه فرمایید.

لوجه الله انجام داد نه برای خوش آمد آنان و ابراز شکرگزاری و یا به منظور جزا و پاداش، این است که در باره اش آیه قرآنیه چنین فرموده است: **وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَىٰ حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا، إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكْرًا**^{۱۰۸}.

نمود مدح علی را به هل اتی رحمان چو کرد از سر اخلاص نان خود ایثار

کسی که خود را شیعه و پیرو امیر اهل ایمان می‌داند باید درس ایثار از آن بزرگوار بیاموزد، و پیوسته فقرا و مساکین را بر خود مقدّم بدارد، و چنانچه کار نیکویی انجام می‌دهد خالصاً لوجه‌الله باشد تا مصداق شیعه‌ی علی باشد، وگرنه به صرف حرف و ادعاء دروغ نام هرکس در طومار اتباع و پیروان علی مرتضی علیه‌السلام نوشته نشود.

هو علی فی روحانیته و نفسانیته و احاطته

بیان رفع استعجاب و استبعاد از حاضر شدن حضرت ولی‌الله اعظم در آن واحد در اماکن متعدّده با ادله عقلیه. در بعضی اخبار وارد شده که وجود مقدّس علی مرتضی علیه آلاف التّحیّة و الثّناء در یک شب در چهل محل و مرکز حضور به هم رسانیده، و در عین حال در خانه شخصی خود هم حاضر بوده است. حال ممکن است بعضی از مردم به لحاظ جهل به مقام ولایت کلّیه مطلقه علویّه(ع) این واقعیت را مستبعد شمارند و بگویند چگونه می‌شود که یک فرد وحدانی در یک شب در چهل محل حضور بهم رساند با این وصف در خانه خودش هم حاضر باشد.

نگفته، ندارد کسی با تو کار ولیکن چو گفתי دلپیش بیار

ما می‌گوییم حضور او در چهل جا که سهل است بلکه به حکم: **حکم الأمثال فیما یجوز و فیما لایجوز** علی علیه‌السلام می‌تواند در هزاران محل تجلّی کند و این حضور در اماکن متعدّده از آن بزرگوار هیچ استبعاد و استعجاب ندارد، و برای حلّ این مطلب ما را طرق و دلایلی است عقلی که به طور اجمال برای حلّ این مسئله غامضه و تصحیح این مطلب مشکل به بیان آن اشاره می‌نماییم.

اولاً - ابدان امام و ولی اوّلین درجه ملکوت و آخرین درجه ناسوت است، و بنابراین هم می‌تواند حکم ناسوتی و هم حکم

ملکوتی را اظهار نماید، و چون نسبت ملکوت به ناسوت نسبت محیط به محاط، و نسبت غیرمتناهی به متناهی است، یا به عبارت دیگر نسبت نامحدود به محدود است، لذا در هر حدّی از حدود ناسوتی می‌تواند ظهور نماید و خویشتن را جلوه دهد.

ثانیاً - از طریق خلاقیت نفس که می‌تواند بدن مثالی و قالب خود را در چند محل به اذن الله خلق و انشاء کند که همه آن ابدان و قوالب به نفس مقدّسه او قائم باشند به قاعده: **النفس فی وحدتها کلّ القوي**.

ثالثاً - از طریق اینکه بدن ولی، ظلّ نفس او می‌باشد و همان طوری که نفس ملکوتی محیط به همه عوالم است بدن او هم همین احاطه را دارد به نحو ظلّیت، پس می‌تواند بدن و ظلّ خود را در عوالم و اماکن متعدّده جلوه دهد و حاضر نماید.

رابعاً - از طریق ایجاد و اعدام نیز این مسئله حل می‌شود، چنانچه تخت بلقیس را آصف برخیا از یک ماه راه در یک چشم بر هم زدن و طرفه العین در محضر حضرت سلیمان حاضر کرد در حالتی که در محلّ اولیّه نیز مستقر بود، همین طور ولی می‌تواند بدن خود را در امکانه متعدّد جلوه دهد.

خامساً - از طریق قبض و بسط هم این مسئله حل می‌شود و بیان آن با برهان عرشی در سایر رسائل ما مندرج است.^{۱۰۹}

سادساً - از طریق همان قوه ربّانیّه مقام ولایت کلیّه علویّه (ع) که فرموده: **قَلَعْتَ بَابَ خَيْرٍ بِقُوَّةِ رَبَّانِيَّةٍ لَا بِقُوَّةِ جِسْمَانِيَّةٍ**^{۱۱۰} با همین قوه ربّانیّه نیز می‌تواند در امکانه متعدّده جلوه کند.

سابعاً - از طریق تصرف چشم ناظرین، که چشم آنها را ملکوتی می‌کند و خرق حجاب ناسوت را از چشم‌های آنها می‌نماید تا او را به چشم برزخی و ملکوتی مشاهده کنند.

ز م ل ک تا ملکوتش حجاب برگیرند هر آنکه خدمت جام جهان نما بکند

ثامناً - همان طوری که انس ان در عالم منام با قالب مثالی بسیر عوالم غیرمتناهی می‌کند و بدن مثالی او در همین نشئه و قائم به همین بدن است، چون برای نبی و ولی، به حکم: **تَنَامُ عَيْنَايَ وَ لَا يَنَامُ قَلْبِي**، خواب نیست با همان بدن مثالی در هر جا جلوه می‌کند و خودش را حاضر می‌نماید، و با این دلیل دیگر محتاج به خلق ابدان منفصله نمی‌باشد به خلاف شقّ دوم که از طریق خلاقیت نفس است.

۱۰۹ - مراجعه شود به رساله تالیفه‌ی ما در معراج و رساله‌ی شقّ القمر محمّدی «ص»

۱۱۰ - بحار الأنوار علامه مجلسی جلد ۸۴ ص ۳۲

تا سعاً- از باب حکم: **إِحْدَالِ الْمُتَّحِدِينَ يَسْرِي إِلَيْهِ الْآخِرُ** به حکم سرایت احکام روح بر بدن ولی ممکن است در همه جا بدن خود را ظاهر و متجلی سازد، چون همان طوری که نفس محیط است، بدن ولی حکم: **تَرُوحِنُ وَ تَرُوحُ** پیدا کرده و محیط به امکانه متعدده می‌گردد، چنانچه در ليله معراج بدن پیغمبر خاتم صلی الله علیه و آله و سلم حکم روح را به خودش گرفت که حتی این حکم به لباس آن حضرت سرایت کرد و تمام را محکوم حکم روح در **تَرُوحِنُ وَ تَرُوحُ** قرار داد و سیر عوالم علوی نمود، در آن واحد در تمام عوالم و نشأت جلوه داشت به حکم **مَظْهَرِيَّتْ لَإِيْشْغَلَهْ شَأْنُ عَنْ شَأْنُ** هیچ مقام و مکانی از جلوه او خالی نبود و در هیچ مقامی جلوه‌اش منقطع نبود و احاطه استیعابی کلی وجودی، به تمام عوالم عالیه و سافله و نازله برای وجود او محقق بود به حیثیتی که عایشه فقدان بدن نبی اکرم (ص) را التفات نکرد، زیرا ظهور آن بزرگوار از هیچ یک از نشأت منقطع نشده بود و در تمام عوالم جلوه کرد و با این دلیل نیز جواب عایشه که منکر فقدان جسد نبی اکرم (ص) شده و معراج جسمانی آن حضرت را منکر گردیده، داده می‌شود.

و نیز با این دلیل، حلّ شبهه خالی بودن ارض از حجت در آن موقع **لَيْلَةَ الْمَعْرَاجِ** می‌گردد چرا که بر حسب همان احاطه، ارض خالی از او نبوده بلکه تحت احاطه نفس کلیه پیغمبر خاتم (ص) بوده و توجهش را از این نشئه قطع نکرده است. و نیز با این دلیل جواب آنهایی که غیبت ولی عصر امام زمان را مانع از افاضه آن حضرت می‌دانند داده می‌شود، زیرا توجه آن ولی کامل در هیچ حالی، چه غیبت، چه حضور، از عالم منقطع نمی‌گردد، و این خاصیت احاطه استیعابی کلی وجودی آن بزرگوار است به تمام عوالم امکانیه.

و با این دلیل، رفع استبعاد می‌شود از تجلی و ظهور و حاضر شدن علی علیه السلام به شخصه در بالین هر محتضر، می‌خواهد آن محتضر مؤمن باشد یا کافر، چنانچه فرمود: **يَا حَارَ هَمْدَانَ مَنْ يَمُتُ يَرْنِي**^{۱۱۱} و با این دلیل نیز متمثل گردیدن و جلوه‌گر شدن علی علیه السلام در سفر معراج پیامبر در تمام عوالم و نشأت حل می‌شود، چه استبعاد دارد اگر علی علیه السلام در تمام عوالم عالیه تجلی و ظهور فرماید، ما بایست مقام ولایت کلیه مطلقه علویه (ع) را نیک بشناسیم، و آلا استعجاب و استبعاد اینجا معنی ندارد.

عاشراً- امید است نگارنده را در این مثال که می‌آورد مؤاخذه نفرمایید و معذور بدارید، من می‌گویم جایی که تلویزیون

ناسوتی می‌تواند تمثال یک نفر را در اماکن متعدده جلوه‌گر سازد، تلویزیون ملکوتی و جبروتی و لاهوتی به طریق اولی می‌تواند شاه اولیاء و مقام ولایت کبری را در ارض و سماء، در عرش و فرش و عوالم بی‌نهایت، به شخصه متجلی و ظاهر سازد مضافاً به اینکه مقام ولایت کلیّه علویّه (ع) دارای قوه خلاقه و مظهر فعال مایشاء می‌باشد.

ای برون از وهم و قال و قیل من   خاک بر فرق من و تمثیل من

پس با شناختی که ما نسبت به روح اعظم ولایتی و نفس کلیّه الهیه داریم هیچ شکّ و شبهه‌ای نداریم در اینکه قدرت مقام ولایت به مجرد اراده، بدن مطهر خود را محکوم به حکم روح اعظم خود و مقهور نفس کلیّه خود فرماید و در همه جا تجلی و ظهور نماید.

مضافاً به اینکه اساساً از نظر تکوین و خلقت ابدان طاهره و اجسام مقدّسه ایشان یعنی صاحبان مقام ولایت کلیّه، حکم ارواح و نفوس جزئیّه را دارد در احکام و اوصاف از حیث تروح و تروحن و لطافت و صفا، و به همین جهت است که اجسام و ابدان ایشان را ظلّی و سایه‌ای نمی‌باشد.

پس همچنان که روح همه کس قادر است در آنی همه جا حاضر و شرق و غرب را سیر کند و زمین و آسمان را درنوردد همین‌طور مقام ولایت کلیّه مطلقه قادر است و می‌تواند با بدن و جسم شریف خود در آنی بلکه در لازمان در همه جا حاضر و سیر ملک و ملکوت و طیّ جمیع عوالم نموده، فرش و عرش را زیر پا و قدم مبارک خود گذارد.

چو شاید که جان‌های ما در دمی   برآید به پیرامن عالمی

تن او که صافی‌تر از جان ماست   اگر شد به یک لحظه آمد رواست

خواننده محترم قدر این دلایل را نیک بدان که در موارد بسیار برای حلّ مسائل غامضه مورد استفاده واقع می‌گردد، چه بسا که در مقام بیان مطالب مشکله و مسائل غامضه، مردم که برحسب فطرت منطقی هستند، از این جهت بدون دلیل و برهان و منطق استدلال حاضر نیستند قبول گفته بلا دلیل نمایند و تصدیق نمایند، مضافاً به اینکه مشرب قرآن و اسلام و منطق وحی دعوتش با برهان و منطق استدلال است و نیز در مورد قبول از طرف این چنین است.

لذا در مورد دعوت فرموده: **أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَ جَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ**^{۱۱۲} و در مورد قبول

فرموده: **قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ** ۱۱۳.

هو علیّ فی وجوده و شرافته

وجود مقدّس حضرت علی مرتضیٰ علیه آلاف التّحیّة و الثّناء در افق اعلیٰ است از حیث شرافت وجودی و کمالات آن، زیرا آن حضرت از جهت مقام نورانیّت و خلقت سبقت و تقدّم دارد بر کلّ ماسوی الله و جمیع مخلوقات و موجودات اعم از مبدعات و منشآت و مکونات علی الاطلاق، به لحاظ اینکه صادر اوّل است، چه نور اوّل که از شرق ازل بتابید و از سماء مشیّت الهیّه بدرخشید حقیقت علویّه است که با حقیقت محمدیّه از یک نوردند، و همان طوری که حقیقت محمدیّه از حیث وجود اشرف مافی الوجود است، حقیقت علویّه نیز چنین است و این دو بزرگوار با هم اتحاد معنوی دارند به حکم آیه: **أَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ** ۱۱۴ که مراد نفس علی (ع) است که پیغمبر خاتم (ص) اراده فرموده در قضیه مباحله.

علی است آن که خدا نفس مصطفی خواندش جدا نکرد ز هم این دو نفس را جبار

و از نظر دلیل عقلی برهان و قاعده امکان اشرف موید و مثبت این واقعیت است، پس اشرفیّت آن حضرت در مقام وجود و کمالات وجود عقلاً و نقلاً ثابت و محرز است و هو المطلوب.

هو علیّ فی نورانیّته و خلاقیتّه

او بلندمرتبه است در مقام نورانیّت و خلاقیت

علی مرتضیٰ علیه السلام را به مقام نورانیّت بشناسیم. علی مظهر خداست. ولی خدا نیست. مبدا علی اللّهی شوی. علی **عَيْنَ اللَّهِ النَّاطِرَةَ وَ يَدَهُ الْبَاسِطَةَ وَ أُذُنَهُ الْوَاعِيَةَ** است.

اگر در برخی از خطب صادره از لسان مقام ولایت کلّیه علویّه علیه آلاف الثّناء و التّحیّه آمده که آن حضرت فرموده: **أَنَا الْخَالِقُ، أَنَا الْبَارِي، أَنَا الْمَحْيِي، أَنَا الْمَمِيَّت** ۱۱۵ و مانند این کلمات، نباید استعجاب نمود، زیرا او بدین کلمات در مقام قرب تخلّقی و تحقّقی خود به خدا مترنّم شده، چه علی علیه السلام مسموس فی ذات الله است، و این گفتار صادره از لسان بزرگوار از حیث

۱۱۳ - سوره نمل، آیه ۶۴

۱۱۴ - سوره آل عمران آیه ۶۰

۱۱۵ - مشارق أنوارالیقین، تألیف حافظ رجب بُرسی و تفسیر فرات کوفی

فناء فی الله و قربش به پروردگار بوده است و در واقع به لسان الله قائل به این کلمات معجز آیات گردیده است و بر این اساس است گفتارش در خطبه البیان و غیر آن.

علامه‌ی ربّانی و محقق صمدانی ملامحسن فیض کاشانی قدس الله سرّه السّبحانی در مقام رفع استبعاد و استعجاب صدور این گونه کلمات از لسان آن مثل اعلا‌ی الهی و مظهر ذات و صفات و افعال ربّانی حضرت مرتضی علی علیه السلام می‌گوید: **لَمَّا رَأَيْتَ الْحَدِيدَةَ الْمَحْمَاةَ فَلَا تَعْجَبُ مِنْ نَفْسِ إِسْتِضَائَاتٍ وَ اسْتِشْرَاقَاتٍ بِنُورِ اللَّهِ**، یعنی چون بعینه دیدی حدیده محمات و آهن گداخته شده را که به لحاظ قربش با آتش، صفت آتشی برداشت و متّصف به صفت آتش گردید می‌تواند بگوید که من محرق و سوزنده‌ام و من کار آتش را می‌کنم در عین اینکه خود آتش نیستم، پس عجب مدار و استعجاب مکن از نفسی که مستضی و مستشرق بنور الله است و بر اثر قرب معنوی و تخلّقی و تحقّقی به ذات الله متّصف به صفت الوهی شده، و در این مقام لسان از او نیست چه، او فانی فی الله و باقی بالله است، حال چنانچه بگوید من خالقم و من زنده می‌کنم و کار خدایی می‌کنم هر چند بنده و مخلوق اویم جای تعجب نیست، زیرا در این مقام او لسانش لسان الله است.

فانی از خود گشته و زنده به ربّ
زان بود اسرار حقّش بر دو لب
گرچه قرآن از لب پیغمبر است
هر که گوید حق نگفت، او کافر است
گر چه قرآن از لب آن دلباست
نامه حقّ است و گفتار خداست

هو علیّ فی علوّ همّته و مناعته

او بلندمرتبه است در مقام همّت عالی

علی مرتضی علیه السلام در مقام همّت عالی و مناعت طبع در افق اعلی است. آن علی علیه السلام است که فرمود: **قَدْرُ الرَّجُلِ عَلَيَّ قَدْرُ هِمَّتِهِ**، قدر و بهای مرد به مقدار همّت او است.

گفت رس‌طالیس استاد آست
همّت عالی است اصل آنچه هست

و نیز استاد الاساتید من الازل الی الابد علی مرتضی علیه السلام است که فرموده است: **الْمَرْءُ يَطِيرُ بِهِمَّتِهِ كَمَا يَطِيرُ الطَّيْرُ بِجَنَاحِيهِ**.

مرغ را پر می‌برد تا آشیان
پرّ مردان همّت است این را بدان

این جهان بازاری است، هر که خود را به هر چه فروخت نرخش همان است، در این جهان کسانی هستند که فاقد مقام همّت و مناعت طبع هستند لذا خود را ارزان می‌فروشند، مانند کسانی که خود را به دنیا و زینت دنیا از قبیل جاه و جلال و مناصب وهمی و خیالی موقت و فناپذیر دنیوی می‌فروشند، اینها اهل ضرر و زیان و خسران می‌باشند.

خویش‌تن را آدمی ارزان فروخت   بود اطلس خویش را بر دلق دوخت

***

با خرد دوش در سخن بودم   کشف شد بر دلم مثالی چند
گفتم ای مایه همه دانش   دارم از خدمتت سؤالی چند
چيست اين زندگانی دنیا   گفت خوابی است یا خیالی چند
گفتم این مال و ملک دنیا چیست   گفت دردسر و وبالی چند
گفتم او را چه حاصل است بگو   گفت غم خوردن و ملالی چند
گفتم اهل ستم چه طایفه‌اند   گفت گرگ و سگ و شغالی چند
گفتم این نفس رام کی گردد   گفت چون دید گوش مالی چند
گفتمش چیست کد خدایی گفت   هفته‌ای عیش و غصّه سالی چند

برخی از مردمند که همّت عالی و مناعت طبع دارند و خود را ارزان نمی‌فروشند، به مقامات و مناصب وهمی دنیوی خود را هرگز نمی‌فروشند، بنده این و آن نمی‌شوند، بلندطبع و آزاده‌اند، منت این و آن نمی‌کشند، اسیر نفس و حبّ مال نمی‌شوند. به گفته حکیم صفای اصفهانی:

سر آزاده ما منت افسر نکشد   تن وارسته ما حسرت زیور نکشد
ما فقیران الی الله که ز خود بی‌خبریم   هر که شد همدم ما منت قیصر نکشد

در عین حال باید دانست آن کس دارای علوّ همّت و همّت اعلی است که خود را بماسوی الله نفروشد، و اگر می‌خواهد خود را بفروشد مشتری او خداست پس او خود را به خدا بفروشد.

یار با ماست چه حاجت که زیادت طلبیم   این تجارت زمتاع دو جهان ما را بس

از در خویش خدا را به بهشتم مفرست که سرکوی تو از کون و مکان ما را بس

این چنین کسانند که به آفتاب و ماه فلک اعتنا ندارند و ماسوی الله را آفل و باطل دانند.

أَلَا كُنْشِيءٌ مَّا خَلَّلَ اللَّهُ بَاطِلٌ وَ كُلُّ نَعِيمٍ لَا مَحَالَةَ زَائِلٌ^{۱۱۶}

اینها به نغمه لا أَحِبُّ الْآفِلِينَ^{۱۱۷} مترنم و محبوب و معشوق آنان ذات کلّ الکمال و کلّ الجمال و الجلال حیّ صمدانی است،

اینها زبان حالشان گفته‌ی خلیل الله است که گفت: إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ

الْمُشْرِكِينَ^{۱۱۸}.

هر نقش جز یاد خدا نقشی است باطل	جز فیض دیدارش ندارد عمر حاصل
فریاد از این دل‌های تاریک ریاکار	کز فکر خود از یاد حق ماندند غافل
صد مر حبا بر پاک دل‌های مذّور	کز عشق بر دیدار او گشتند نایل
مسپار جانا دل بر این خواب و خیالات	همّت ز ایزد خواه و زین او هام بگسل
معشوق باطل را نخواهد عشق صادق	محبوب ناقص را نجوید عقل کامل
جان من و شوق تو ای زیبای مطلق	چشم من و روی تو ای شیرین شمایل
پای من و کوی تو ای شاهنشاه کلّ	دست من و دامانت ای میر قوا فلّ
رحم ای خدا ای ناخدای بحر هستی	لطفی کن آور کشتی ما را به ساحل
دیگر زکویت برنخیزم تا قیامت	عشق توام در پانهادستی سلاسل
تو سوختی جان زآتش عشق از (الهی)	من سوختم پروانه را پر، شمع را دل

آن خاتم انبیاء و سرور اصفیاء حضرت محمد مصطفی (ص) است که در قبال پیشنهاد آنان به وسیله ابوطالب که چنانچه او ریاست خواهد، خلافت خواهد، مال و حشمت خواهد، هرچه خواهد به او تقدیم می‌نماییم اما به شرط اینکه دست از دعوت خود به پرستش ما به خدای خود بردارد، چون این پیغام به پیغمبر و الامقام علیه صلوات الله الملك العالم ر سید در جواب آنها

۱۱۶ - (آگاه باشید که غیر از خدا هر چه هست باطل است و هر نعمتی لا محاله زائل شدنی است). شعر لبید بن ربیع العامری که رسول خدا صلی الله علیه وآله و سلم آنرا اصدق شِعْرٍ قَالَتْهُ الْعَرَبُ خواند
 ۱۱۷ - آیه ۷۶، سوره انعام
 ۱۱۸ - آیه ۷۹، سوره انعام

فرمود: قسم به ذات احدیّت جَلّت عظمته که اگر آفتاب را در دست راست و ماه را در دست چپم گذارند من از مقصد خود هرگز دست برنمی‌دارم.

آری چگونه می‌شود آنکه سرمست باده تسنیم و مست شراب طهور است و به ما سوی‌الله اعتنا ندارد بیاید گوش به نغمه شیطانی یک عده مردم بت‌پرست و هواپرست و خودپرست بدهد و به مال و جاه و جلال دنیوی تطمیع شده، خود را ارزان بفروشد، نه، به خدا قسم انسان الهی یکتاپرست هرگز مادی و دنیاپرست و هواپرست نگردد.

ما در خلوت به روی غیر ببستیم از همه باز آمدیم و با تو نشستیم

آنچه نه پیوند یار بود بریدیم آنچه نه پیمان دوست بود شکستیم

مردم هشت یار از این معامله دورند شاید اگر عیب ما کنند که مستیم

آن حضرت علی مرتضی(ع) است که جز خدا خود را به احدی نفروخته است و به غیر خدای یکتا برای خود محبوب و معشوقی اختیار نکرده است، بلکه پشت پا به کلّ ما سوی زده و یاری برای خود جز خدا انتخاب ننموده است، و او است که همیشه به نغمه عاشقانه: **إِلَهِي وَ رَبِّي مَنْ لِي غَيْرُكَ**^{۱۱۹} مترنم است.

استاد حکیم الهی قمشه‌ای رضوان‌الله تعالی علیه را غزلی است به نام (خدا یار ماست) که مناسب این مقام است.

ما عاشقان غیر از خدا یاری نداریم با یاری اش حاجت به دیّاری نداریم

با هر چه پیش آید به عالم شاد کامیم بر دوش جان غیر از غمش باری نداریم

نور رخس تا در دل ما شد پدیدار آئینه یاریم و زنگاری نداریم

عالم به چشم ما گلستانی است بی‌خار آلا غمش در پای دل خاری نداریم

تنها خیالش صبح و شامان مونس ماست انسی دگر با یار و اغیاری نداریم

افتاد باری کار ما با عشق و صد شکر با هیچ کس زین پس سروکاری نداریم

بر ما فقیران رحمی ای سلطان که در دل هیچ آرزو جز فیض دیداری نداریم

فریاد اگر یاد تو رفت از خاطر ما   ماهی فروزان در شب تاری نداریم
 جز یاد رویت ای گل بی‌خار عالم   ما بلبل زاریم و گلزاری نداریم
 دیوانه عشق‌قیم و چون بر گردن دل   زنجیری از گیسوی دلداری نداریم
 در حضرتش باری (الهی) جز دعائی   با اشک و آه و ناله زاری نداریم

هو علیّ فی فصاحتہ و بلاغتہ

او بلندمرتبه است در مقام فصاحت و بلاغت و سخنوری

علی مرتضی علیه‌السلام در مقام فصاحت و بلاغت و تکلم در افق اعلی است، و شاهد و گواه بر این واقعیت همانا گفتار فصیح و بلیغ آن حضرت است و اقوی شاهد و برهان این حقیقت کتاب نهج‌البلاغه است که دون کلام الخالق و فوق کلام المخلوق است و اگر تمام فصحا و بلغای اولین و آخرین جمع شوند هرگز نتوانند در این افق اعلی تکلم نمایند.

عجیب است، آن کیست در صفحه جهان و عرصه گیتی که بدین فصاحت و بلاغت و زیبایی و وجاهت سخنوری نماید جز حضرت علی مرتضی علیه آلاف التحية و الثناء که امیر کلام است و رئیس سخنوران است در نظام کلّ.

كَلَامُ عَلِيٍّ عَلِيٌّ الْكَلَامُ   وَ مَا قَالَهُ الْمُرْتَضَى مُرْتَضَى

و هو عليّ في كلامه.

یک دهان خواهم به پهنای فلک   تا بگویم وصف آن رشک ملک

علی مرتضی علیه‌السلام استاد جبرئیل است، جبرئیل درس توحید را از علی آموخته است.

آن کیست جز علی مرتضی(ع) که بتواند در نهایت فصاحت و بلاغت در علوم ماوراءالطبیعه سخن بگوید.

آن کیست جز علی مرتضی(ع) که بتواند در افق اعلا در علم حکمت و عرفان سخن براند و تکلم فرماید.

آن کیست جز علی مرتضی(ع) که بتواند در اثبات مبده به برهان شبه لم تکلم فرماید.

آن کیست جز علی مرتضی(ع) که بتواند در اثبات توحید و اقسام توحید از توحید ذاتی و صفاتی و افعالی تکلم فرماید.

آن کیست جز علی مرتضی(ع) که در افق اعلی محور اسماء و صفات خدا از جمالیّه و جلالیّه تکلم فرماید.

آن کیست جز علی مرتضی(ع) که بتواند محور معاد و قیامت و منازل و مواطن و مواقف اخروی تکلم فرماید.

آن کیست جز علی مرتضی(ع) که بتواند نسبت به قسط و عدالت حقتعالی تکلم فرماید.

آن کیست جز علی مرتضی(ع) که بتواند نسبت به اثبات نبوت و خاتمیت حضرت محمدمصطفی(ص) تکلم فرماید.

آن کیست جز علی مرتضی(ع) که بتواند در حکمت علمیّه و عملیّه و علم اخلاق و سیر و سلوک تکلم فرماید.

خطب آن حضرت در نهج البلاغه و غیره همه متضمّن حقایق الهیّه و معارف ربّانیّه است.

خطب آن حضرت در نهج البلاغه و غیره همه درس انسان سازی و تخلّق به اخلاق الهیّه است.

خطب آن حضرت در نهج البلاغه و غیره همه متضمّن مواظب حکیمانه و نصایح عارفانه است.

کلمات قصار آن حضرت در نهج البلاغه و سایر کتب معتبره همه درس حقیقت است، درس صداقت است، درس تقوای در افق اعلا است.

تمام علمای ربّانیین از فقها و مجتهدین و حکمای متألّهین و عرفای شامخین همه شاگرد دانشگاه و مکتب امیرالمؤمنین علی علیه السلام می باشند.

علوم اسلامی آنچه از علوم نافعه است که آموختن آن موجب سعادت دنیویّه و اخرویّه است همه منتسب به آن حضرت است، اگر علم عرفان و حکمت است منتسب به آن حضرت است، اگر علم تفسیر و تأویل آیات قرآن است منتسب به آن حضرت است، ابن عباس که یکی از بزرگان و مشایخ مفسّرین است شاگرد امیرالمؤمنین علیه السلام است، اگر علم هیئت و نجوم است منتسب به آن حضرت است، هیچکس مانند علی علیه السلام اطلاع و احاطه بر کروات و منظومات شمسیّه و قمریّه و کواکب سماوی ندارد.

آن علی علیه السلام است که فرمود: **سَلُونِي عَنْ طُرُقِ السَّمَاءِ، لِأَنِّي أَعْلَمُ بِهَا مِنْ طُرُقِ الْأَرْضِ** ۱۲۰، علی علیه السلام است که بر سماء عالم ناسوت و سماء عالم ملکوت و سماء عالم جبروت و سماء عالم لاهوت احاطه دارد، و چیزی نیست در نظام وجود از غیب و شهود که علی علیه السلام به آن عالم و محیط نباشد زیرا علی(ع) مظهر **اللَّهِ مِنْ وَرَائِهِمْ مُحِيطٌ** ۱۲۱ است و به تمام اشیاء علم حضوری و شهودی و احاطه کلی و استیعابی دارد.

از جمله علوم علم نحو است که پایه ادبیات عربی است، ابوالسود استاد این علم به تعلیم آن حضرت تدوین این فن مفید

۱۲۰ - البحار ۳۹: ۱۰۸ / أنوار النعمانية ۱: ۳۲ / ابن عربی، تفسیر ابن عربی، ج ۱، ص: ۲۵، دار إحياء التراث العربی، بیروت ۱۴۲۲.

۱۲۱ - آیه ۲۰ سوره بروج

نموده است.

تمام فقها خود را منتسب به آن حضرت می‌نمایند و علم به احکام شرعیّه را از آن حضرت مستفید شده‌اند، حکمای اسلام حکمت متعالیه را از آن حضرت فرا گرفته‌اند. ارباب سیر و سلوک و مشایخ علم طریقت خود را منتسب به آن حضرت می‌نمایند. عرفای شامخین که عالی‌ترین شاگردان مکتب امیرالمؤمنین هستند خود را منتسب به آن حضرت می‌نمایند. عرفان علم است و سرچشمه این علم نظام اسمائی الهی است و استاد علم عرفان علی علیه‌السلام است، حکمای متألهین و عرفای شامخین استضاءه و اشتراق از نور ولایت کلیّه مطلقه علویه نموده‌اند و این علم شریف را که اشرف العلوم است از دانشگاه لاهوتی علی علیه‌السلام آموخته‌اند.

هر بوی که از مشک و قرنفل شنوی از دولت آن زلف چو سنبل شنوی

آری، بِمُؤَالَاتِكُمْ عَلَّمَنَا اللَّهُ مَعَالِمَ دِينِنَا ۱۲۲.

از رهگذر خاک سر کوی شما بود هر نافه که در دست نسیم سحر افتاد

علی علیه‌السلام که معلّم الملک و الملكوت است دست بر سینه مبارک خود می‌نهاد و می‌فرمود: **إِنَّ هِيَهْنَا لَعُلْمًا جَمًّا**^{۱۲۳} در این سینه علوم بسیار و بی‌نهایت جمع شده است، آری علی مظهر علیم مطلق است.

سایه حضرت علی مرتضی آن گنجینه علم و حکمت خدا بر سر امت اسلامیّه مستدام باد. علی مرتضی علیه‌السلام مثل اعلای الهی و مظهر علم نامتناهی ربّانی است.

لمؤلفه:

مظهر علم خدای ذوالجلال خود بدین تمثال آمد در مثال

مخزن علم خدای ذوالمنن در علی جمع است یعنی بوالحسن

منبع هر علم و حکمت را ز او تو بجو از غیر او حکمت مجو

هیئنا جمّاً سروده در کلام زو بجو علم حقایق والسلام

۱۲۲ - از زیارت جامعه در مفاتیح‌الجنان قمی

۱۲۳ - نهج البلاغه، خطبه ۱۴۷

آن علی است که فرمود: **لَوْ كَسَرْتُ لِي وَسَادَةً، وَأَجْلَسْتُ عَلَيْهَا لَحَكَمْتُ بَيْنَ أَهْلِ التَّوْرَةِ بِتَوْرَاتِهِمْ، وَبَيْنَ أَهْلِ الْإِنْجِيلِ بِإِنْجِيلِهِمْ وَبَيْنَ أَهْلِ الزَّبُورِ بِزُبُورِهِمْ، وَبَيْنَ أَهْلِ الْفُرْقَانِ بِفُرْقَانِهِمْ**^{۱۲} و این فرموده آن حضرت در حکومتش بین اهل تورات و انجیل و زبور و فرقان به کتب آسمانی ایشان دلیل و برهان است بر اینکه علم آن حضرت محیط به تمام کتب سماوی بوده و اقصى مرتبه علم لدنی را واجد و هیچ چیز از حیطه علم کلی و استیعابی حضوری و شهودی آن بزرگوار خارج نبوده است و اگر دارای این مقام در احاطه علمی نبود چنین ادعایی نمی فرمود، صدق ولی الله.

آن علی (ع) است که فرمود: **لَوْ كُشِفَ لِي الْغِطَاءَ مَا أَرَدْتُ يَقِيناً**^{۱۳} و این گفته، کاشف از این است که آن حضرت در اعلی درجه ایقان از علم الیقین و عین الیقین و حق الیقین و بردالیقین بوده است و جمیع حجب و اغطیه و پرده هایی که نسبت به شهود غیب عالم ملکوت اعلی و اسفل و غیب عالم جبروت اعلی و اسفل و غیب عالم لاهوت برای سایر مردم متصور است تمام آن حجب اعم از حجب زمانی و حجب مکانی و اعم از حجب ظلمانی و حجب نورانی از جلو چشم حقایق بین آن حضرت برداشته شده به طوری که بر فرض وجود آن اغطیه متصوره و ارتفاع آن حجب، باز چیزی بر یقین شهودی و ایمان عیانی آن ولی الله اعظم علی علیه السلام قابل افزایش نبوده است، زیرا آن حضرت در مقام کشف ملکوتی و جبروتی و لاهوتی بالغ به اعلی مرتبه آن بوده و همه چیز برایش شهودی بوده است لذا فرموده است:

گر حجاب از میانه بردارند بر یقین اندکی نیفزاید

هو علی فی حلمه و عفو

او بلندمرتبه است در بردباری و بخشش

علی مرتضی علیه السلام در مقام حلم و عفو در افق اعلی است، زیرا آن حضرت احلم الناس و حلیم ترین و عفوکننده ترین مردم بوده است. حلم آن بزرگوار موجب عفو و بخشش از دشمنان خود بوده و صحت این مطلب معلوم است از آنچه کرد با دشمنان خود مانند مروان ابن الحکم و عبدالله بن زبیر و سعید بن العاص که در جنگ جمل بر ایشان مسلط شد و ایشان اسیر آن حضرت شدند، اما آن حضرت تمامی آنها را رها کرد و متعرض آنان نشد و تلافی نمود، و چون بر صاحب هودج ظفر یافت به

۱۲۴ - شرح ابن ابی الحدید ج ۲۰ ص ۲۸۳ ش ۲۴۲ / مطالب السؤل ص ۴۶ / کشف المراد: ص ۳۸۵

۱۲۵ - بحار، ج ۶۹، ص ۲۰۹

نهایت شفقت و لطف مراعات او نمود، و اهل بصره شمشیر بر روی او و اولادش کشیدند و ناسزا گفتند، اما چون بر ایشان غلبه کرد شمشیر از ایشان برداشت و آنها را امان داد و اموال و اولادشان را نگذاشت غارت کنند، و نیز این پر ظاهر است از آنچه در جنگ صفّین با معاویه کرد، که اوّل لشکر معاویه سر آب را گرفته ملازمان آن حضرت را از آن منع کردند، بعد از آن، آن حضرت آب را از تصرف ایشان گرفت و آنها را به صحرای بی آب راند. اصحاب گفتند: تو هم آب را از ایشان منع فرما تا از تشنگی هلاک شوند و حاجت به جنگ و جدال نباشد، فرمود: والله آنچه ایشان کردند من نمی کنم و شمشیر مغنی است مرا از این کار، و فرمان کرد تا طرفی از آب گشودند تا لشکر معاویه نیز آب بردارند، این بود مسلک آن بزرگوار از حیث حلم و عفو که با دشمنان چنین رفتار می کرد، واقعاً علی علیه السّلام مظهر حلم و عفو خدای متعال بود.

و هو علیّ فی حلمه و عفوّه.

مظهر حلم خدای ذوالجلال   آن ولی الله علی اندر مثال
مظهر حق است ذات پاک او   زو بجو حق را ز غیر او مجو

هو علیّ فی غزواته و محاربتّه

او بلندمرتبه است در جنگاوری و نبرد

علی مرتضی علیه السّلام در غزوات و محاربه‌اش با دشمنان اسلام در افق اعلی است، به طوری که هیچ کس به درجه آن حضرت نرسیده است. نمونه‌اش غزوه بدر است که در این جنگ شجاعان مشرکین را به درک فرستاد و نیمی از گروه مشرکین مقتول و کشته گردیدند.

و دیگر غزوه احد است که مردم فرار کردند و آن حضرت ثابت ماند و لشکر دشمن را از اطراف رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلّم رانده و دور می کرد و از آنها می کشت، و در این جنگ علی علیه السّلام زخم‌های بسیاری بر بدن مقدّسش وارد گردید با این وصف پیوسته ابطال رجال را با ذوالفقار خود کشت تا از حضرت جبرئیل در میان آسمان و زمین ندای: **لَا فِتْنَةَ إِلَّا عَلِيٌّ وَ لَا سَيْفٌ إِلَّا ذُو الْفَقَارِ**^{۱۲۶} به گوش همه رسید.

و دیگر غزوه احزاب بود که آن حضرت عمروبن عبدود دلاور روزگار را کشت و فتح و پیروزی بر دست آن بزرگوار واقع گردید،

و در این جنگ بود که پیغمبر اکرم درباره آن قهرمان بی مثل و مانند ولی الله اعظم فرمود: **ضَرْبَةُ عَلِيٍّ يَوْمَ الْخَنْدَقِ أَفْضَلُ مِنْ عِبَادَةِ النَّفْلَيْنِ**^{۱۲۷}، یعنی ضربت علی علیه السلام در غزوه خندق بهتر است از عبادت قاطبه جنّ و انس، و دیگر غزوه خیبر بود که مرحب یهودی بر دست قدرت آن حضرت کشته گشت و در قلعه خیبر را با آن عظمت به دست توانای معجزنمای خود کند و چهل گام دور افکند، با اینکه در را چهل نفر از صحابه خواستند حرکت دهند نتوانستند.

دری که بود گران بر چهل نفر افکند چهل گزش به پی سر، به قوه جبار

علی علیه السلام فرموده: **قَلَعْتُ بَابَ خَيْبَرَ بِقُوَّةِ رَبَّانِيهِ لَا بِقُوَّةِ جِسْمَانِيَّةِ**^{۱۲۸}.

قدرت و فعل حق از او زده سر کنده بی خویشتن در از خیبر

خود چه خیبر که خیبر گردون پیش آن دست و پنجه بود زبون

هو علی فی اعجازه و کرامته

او بلندمرتبه است در مقام اعجاز و کرامت

وجود مقدّس امیرالمؤمنین ولی الله اعظم در مقام اعجاز و کرامات در افق اعلی است، معجزات و کرامات او بسیار است و هیچکس را مجال انکار نیست، از جمله معجزات آن حضرت است ردّ شمس که مورّخین از عامّه و خاصّه آن را در مواضع متعدّده و عدیده نگاشته اند، ابن ابی الحدید که از مشاهیر عامّه است در این مورد گفته است:

امامٌ هَدِيَّ رُدَّتْ لَهُ الشَّمْسُ جَهْرَةً فَصَلَّى اِدَاءً عَصْرَهُ بَعْدَ مَغْرَبِ

و از آن جمله است تکلم کردن شمس با آن حضرت در مواضع متعدّده.

و از آن جمله است تصرّف آن حضرت در سماوات و ارض و حکم کردن آن حضرت به سکون زمین در هنگامی که زلزله حادث شد در زمین مدینه، و به فرمان او زمین از جنبش ایستاد. و دیگر از معجزات آن حضرت است تصرّف او در جمادات و نباتات و حیوانات که همه مسخر فرمان آن بزرگوار بوده اند، و دیگر از معجزات آن حضرت است مرد را زن کردن و زن را مرد نمودن، و دیگر سخن گفتن جمجمه یعنی کله پو سیده با آن حضرت، و دیگر کور شدن آن کس که منکر فضل آن حضرت بود، و به

۱۲۷ - بحار الانوار، ج ۲۰، ص ۲۱۶ / مستدرک حاکم، ج ۳، ص ۳۲

۱۲۸ - بحار الانوار علامه مجلسی، جلد ۸۴ ص ۳۲

صورت سگ شدن خطیب دمشقی، و به صورت خنزیر شدن دیگری، و سیاه شدن روی مرد دیگر به تصرف ولایتی، و اعجاز آن حضرت و معجزات و کرامات او بیرون از شمار است و این رساله مختصره و سع بیان آن را ندارد. شما می‌توانید به کتاب ناسخ التواریخ و سایر کتب معتبره مراجعه نمایید. و از معجزات آن حضرت است اخبار به غیب تا یوم القیامه، و نیز خبر دادن آن حضرت از کشف حجاب زنان در دوران آخر زمان که فرمود: **يُظْهِرُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ وَ اقْتِرَابِ السَّاعَةِ نِسْوَةَ كَاشِفَاتِ عَارِيَاتِ الْخِ** و نیز از معجزات آن حضرت خبر دادن قیام رضاخان را از قزوین، هرچند رضاخان پهلوی مولدش قریه آلاشت از نواحی سوادکوه مازندران است اما قیامش در هنگام کودتا از قزوین بود که آمد به تهران و بالاخره سلطان مملکت ایران شد به زور و قلدری، و اعمال سیاست انگلیس را نمود که دست نشانده آنها بود و آخر کار هم خود انگلیس او را از تخت سلطنت پیاده و به جزیره موریس تبعید گردید که لعنت بر او باد.

در کتاب بحار علامه مجلسی رحمه الله علیه در جلد سیزدهم در باب علامات ظهور حضرت ولی عصر مهدی علیه السلام آمده است (با حذف اول حدیث) الی ان قال امیرالمؤمنین علی علیه السلام فی جواب محمد حنیفه فرزندش:

أَنِّي يَكُونُ ذَلِكَ وَ لَمْ يَظْلَمِ السَّلْطَانُ، أَنِّي يَكُونُ ذَلِكَ وَ لَمْ يَقْمِ الرَّزْدِيقُ مِنْ قَرْوِينَ فَيَهْتِكَ سُتُورَهَا وَ يُعَيِّرَ سُورَهَا وَ يَذْهَبَ بِبَهْجَتِهَا وَ يُكْفِرَ صُدُورَهَا مَنْ فَرَّ مِنْهُ ادْرَكَهُ وَ مَنْ حَارِبُهُ قَتَلَهُ وَ مَنْ تَابَعَهُ كَفَرَ وَ مِنْ اعْتَزَلَهُ افْتَقَرَ حَتَّى يَقُومَ بَاكِيَانِ بَاكِ يَبْكِي عَلَى دِينِهِ وَ بَاكِ يَبْكِي عَلَى دُنْيَاهُ ۱۳۰.

حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام در جواب محمد حنیفه که پرسید: **حَتَّى مَتَى؟** تا چه زمانی است دوران غیبت حضرت مهدی حجت بن الحسن العسکری و کی آن حضرت تجلی و ظهور خواهد نمود؟ حضرت فرمود: و دور است تا آن زمانی که این امر واقع شود، چه هنوز سلطان ظلم و ستم نکرده است، این امر از کجا واقع شود و حال اینکه زندیقی از قزوین قیام نکرده است که پرده ناموس را بدرد یعنی کشف حجاب زنان کند و شهرها را تغییر دهد و بهجت و سرور را از دلها ببرد و صدرنشینان را گمنام کند (یعنی یا تبعید کند یا بکشد مانند مرحوم آیت الله حاج آقا حسین قمی که تبعید شد، و مانند آیت الله میرزامحمد آقازاده خراسانی که پس از تبعید او را کشت، و مانند آیت الله سیدحسن مدرس که او را تبعید کرد و سپس به قتل رسانید، و مانند میرزا کوچک خان که او را کشت، و مانند سایر رؤسای قبائل از عشائر و غیره که همه را کشت یا تبعید نمود، و هر سر

۱۲۹ - من لا یحضره الفقیه، شیخ صدوق (۳۸۱ هـ ق)، ج ۳، ص ۳۹۱

۱۳۰ - بحار الانوار، علامه مجلسی (ره)، ج ۱۳، باب علامات ظهور حضرت ولی عصر مهدی علیه السلام

جنبانی که در این کشور اظهار وجود می‌نمود کنارش زد و عرصه را برای سلطنت ظالمانه ننگین خود آماده ساخت، و کرد آنچه کرد آن زندیق بی‌دین، آنگاه حضرت فرمود: هرکس از او فرار کند او را دریابد، و هرکس با او بجنگد کشته شود، و هرکس به قلب تابعش شود کافر است، و هرکس گوشه عزلت گزیند فقیر شود، مردم در آن دوران دو فرقه گردند و هر دو گریه کنند، فرقه‌ای برای از دست رفتن دین و فرقه‌ای از برای از دست دادن مالشان، واقعاً این روایت معجزه است که آن حضرت وضع روزگار ملت ایران را خبر داده و همین زندیق با این اعمال که ما خود به چشم خود دیدیم و در زمان ما بود و نیز اسمش را هم حضرت پیغمبر خاتم صلی‌الله علیه و آله و سلم خبر داده، چنانکه قیامش را از قزوین خبر داد **قال رسول الله: يَخْرُجُ رَجُلٌ بِقَرْوِينَ اسْمُهُ اسْمُ ابْنِي، يُسْرِعُ النَّاسَ إِلَى طَاعَتِهِ، الْمُؤْمِنُ وَالْمُشْرِكُ يَمْلَأُ الْجِبَالَ خَوْفًا** ۱۳۱ فرمود رسول اکرم: خروج و قیام می‌کند مردی از قزوین که او هم نام فرزند من است (یعنی رضا نام دارد)، سرعت و شتاب کنند مردم به طاعت او، و چنان از او ترسند که به کوه‌ها فرار کنند و یا اینکه کوهی از ترس و وحشت در دل آنهاست، و این حدیث معجزه است که از هزار و چند صد سال پیش قیام رضاخان آلاشتی را پیغمبر اکرم (ص) خبر داده است و ما به چشم خود کردار شوم و زشت ظالمانه او را مشاهده نمودیم، آن وضع کشف حجاب بانوان و آن کشتار زوآر بی‌گناه در خراسان در مسجد گوهرشاد که مردم را به رگبار مسلسل بستند به فرمان این فرعون و طاغوت زمان، و به طوری خون مردم سیلان پیدا کرد در محضر امام رضا علیه‌السلام که به روضه منوره سرازیر گردید، و آن کیست که این قضایا را ندیده یا نشنیده باشد، حال اگر در هفتاد سال پیش این قضایا را به چشم خود شهود نمودند در این عصر جوانان ما کردار شوم پسر از پدر بدتر رضا آلاشتی را که محمدرضا پهلوی دست نشانده سیاست شیطانی آمریکا بود همه دیدیم، واقعاً ظلم این پسر افزون از آن پدر بود و از پدرش بیشتر به ملت با ایمان اسلامی ستم کرد و چون خود شهود کردارش را کردی، گفتن و نوشتن ندارد و اگر خواسته باشم بگویم مثنوی هفتاد من کاغذ شود.

اما خدا را شکر که خدای متعال قبل از ظهور ولیّ ذوالجلال، شیربچه علی مرتضی علیه‌السلام آن رجل نابغه‌ای که قیامش را از قم حضرت امام موسی کاظم خبر داد به اینکه آن بزرگ مرد **رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ قَوْمٍ يَدْعُو النَّاسَ إِلَى الْحَقِّ يَجْتَمِعُ مَعَهُ قَوْمٌ كَزَبْرِ الْحَدِيدِ لَا تَرْثُهُمُ الرِّيَّاحُ الْعَوَاصِفُ وَلَا يَمْلُؤُونَ مِنَ الْحَرْبِ وَلَا يَجْبُونُونَ وَعَلَى اللَّهِ يَتَوَكَّلُونَ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ** ۱۳۲.

۱۳۱ - بحارالانوار جلد ۵۲ صفحه ۲۱۳ - الزام الناصب صفحه ۸۱

۱۳۲ - سفینه البحار محدث قمی / بحارالانوار، ج ۵۷ - ص ۲۱۶

یعنی دعوت می‌کند مردم را به حق و آئین قسط و عدل و با آن بزرگوار جماعتی هستند مانند زبر حدید و آهن فشرده، هیچ بادی آنان را از پا درنیآورد و آن جماعت جان بر کف به محاربه برخیزند و از جنگ خسته نشوند و از هیچ کس نترسند و توکل به خدا کنند و عاقبت پیروزی با آنان است.

مؤلف گوید این روایت معجزه است و اخبار به غیب است و ما مصداق این روایت معتبر را منحصرأ در زمان خود در حضرت امام خمینی، آن بنیان‌گذار جمهوری اسلامی، آن قائد عظیم‌الشأن که از قم قیام فرمود با اینکه اهل خمین بود شهود نمودیم، این بزرگوار بود مصداق این روایت که در سفینه البحار محدث قمی مندرج است.

این موسی زمان بود که رژیم منحوس پهلوی را که امیر اهل ایمان از قیامش خبر داد و او را زندیق خواند و پیغمبر اکرم اسم او را با قیامش از قزوین خبر داد ساقط نمود.

الحق قیام این قائد عظیم‌الشأن و رهبر بزرگوار بود که باعث این تحوّل صوری و معنوی و موجب فرار طاغوت ستمکار گردید.

لمؤلفه:

تا به کی اتباع زندیق لعین	اسب خود تازند در این سرزمین
سر نگون کرد او رژیم پهلوی	خوش گرفتی تاج و تخت خسروی
تا خمینی رهبر و مولای ماست	عزت دین و شرف از آن ماست
از خدا خواهم قیامش را دوام	تا ظهور مهدی غائب امام
در ظهورش عدل مطلق حاکم است	مظهر حق است و بر حق قائم است
دولت مهدی و رجعت مستدام	تا قیامت ثابت آمد در دوام
جان (ربّانی) ثناگو تا ابد	بر خمینی مظهر عدل صمد

نهضت امام خمینی نه تنها همین اثر صوری را در تشکیل جمهوری شکوهمند اسلامی در کشور ایران گذارد، بلکه اثر نهضت معنوی آن بزرگوار به درجات بالاتر است، چه احیاء علوم قرآن از حکمت و عرفان که در عصر قیام امام خمینی رضوان‌الله تعالی علیه در سراسر ایران مخصوصاً حوزه‌های علمیّه و دانشگاه‌های مربوطه تحقق یافت از آثار قیام و نهضت پرفائده آن بزرگوار است

که درود بی‌نهایت بر روح پرفتوح آن روح‌الله باد.

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: **عَلِيٌّ خَيْرُ الْبَشَرِ، مَنْ أَبِي فَقَدْ كَفَرَ** ۱۳۳.

علی که خواند رسول خدای خیر بشر
 نماز و روزه و حجّ کسی نشد مقبول
 دلی که نیست در او مهر مرتضی قلب است
 علیست صاحب بدر آنکه در میانه جیش
 علیست قاتل عمرو، آن دلیر کز خونش
 به نور علم علی محو گشت ظلمت جهل
 شدی سیاه رخ منکران خرق فلک
 علی است عرش مکانی که بهر بت‌شکنی
 نمود مدح علی را به هل اتی رحمان
 چو داد از سر اخلاص خاتم خود را
 دلیل اگر طلبی بر امامتش یک دم
 حدیث منزله را ورد خویشتن می‌ساز
 بود امام به حکم حدیث روز غدیر
 نبی چو وارد خم گشت بر سر منبر
 نهاد بر سر او تاج وال من والاه
 وایک آنکه به أصحابت تهذیب کردی
 علی است آنکه خدا نفس م‌مصطفی خواندش
 ز اتّحاد ز گنجد میانشان مویبی
 علی که مظهر یتلوه شاهد آمده است
 علی است هادی هر قوم و ثانی ثقلین

در او کسی که شک آورد گشت از کفّار
 مگر به مهر علی و ائمه اطهار(ع)
 شود به مهر علی نقد دل تمام عیار
 چو ماه بدر بد و دیگران، نجوم صغار
 گرفت مذهب اسلام دست و پا به نگار
 به آب تیغ علی شد زمین دل گلزار
 اگر شدی به دم تیغ او سپهر دچار
 به دوش عرش نشان نبی گرفت قرار
 چو کرد از سر اخلاص نان خود ایثار
 نهاد بر سر او تاج انما غفار
 به چشم دل بنگر بر حدیث یوم‌الدّار
 که می‌کند دل اهل نفاق را افکار
 بدین حدیث نمایند خاص و عام اقرار
 خلیفه کرد علی را بگفته جبار
 گرفت از همه امتان خود اقرار
 نمود از پس اقرار خویشتن انکار
 جدا نکرد ز هم این دو نفس را جبار
 میان این دو برادر کجاست جای سه یار
 به غیر او تو کسی را امام خود مشمار
 قدم برون ز طریق هدایتش مگذار

به دامنش چو زنی دست خوف غرق مدار
 گواه پاکی دامان اوست بی‌گفتار
 همیشه بود امیر مهاجر و انصار
 نبی نمود ثنایش به خوشترین گفتار
 شدند مضطرب از بیم ضربتش کفار
 ز تیغ او بنمودند همچو تیر، فرار
 چنانچه گاه برون آورند از دیوار
 چهل گز به پی سر به قوت جبار
 ز حق جدا نشد و حق از او نکرد کنار
 که کرد از سر اعجاز ردّ شمس دو بار
 نه آنکه کرد به (لولا) به جهل خود اقرار
 که کرد تربیتش مصطفی به دوش و کنار
 بدو سپرد علوم ظواهر و اسرار
 که تا غلط نکند ابلهی در از دیوار
 بگیر راه درش را و کج مرو زینهار
 مرا به این و به آن نیست غیر لعنت کار
 بگوش او نرسد غیر مژده از غفار
 به دوستان علی دوزخش نباشد کار
 نمی‌نمود خدا خلق بهر مردم نار
 سخن بس است، دگر کن به عجز خود اقرار
 چو مرغی است که از بحر تر کند منقار
 اگر مداد شود ابحر و قلم اشجار
 چنین به ما خبر آمد ز احمد مختار

علی به قول نبی هست چون سفینه نوح
 بگیر دا من حیدر که آیه تطهیر
 بود امام من آن کس که در زمان رسول
 بود امام من آن سروری که در خیبر
 علم چو داد به دست علی رسول خدای
 شکسته گشت ز یک حمله‌اش عساکر کفر
 به دستیاری توفیق در ز خیبر کند
 دری که بود گران بر چهل نفر افکند
 بود خلیفه حق آنکه در تمامی عمر
 بود امام من آن آفتاب برج شرف
 کسی که گفت سلونی سزد امامت را
 امام اهل معارف کسی تواند بود
 همیشه کرد ز علم لدنیش تعلیم
 نمود نام علی را در مدینه علم
 به شهر علم ترا حاجتی اگر باشد
 بود امام مرا بس علی و اولادش
 کسی که چشم شفاعت ز مرتضی دارد
 ز بهر دشمن حیدر بود بنای جحیم
 گر اتفاق به مهر علی نمودندی
 چو حصر کردن فضل علی میسر نیست
 کسی که دم زند از فضل بی‌نهایت او
 حدیث فضل علی را تمام نتوان کرد
 گمان مکن که در این گفتگو بود اغراق

قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: لَوْ أَنَّ الْغِيَاضَ أَقْلَامَ، وَالْبَحَارَ مِدَادًا، وَالْإِنْسَ كُتَابًا، مَا أَحْصُوا فَضَائِلِي

عَلِيّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ ١٣٤، صدق رسول الله (ص).

تمام اشعار در ربار فوق‌الذکر متکی به آیات قرآنیّه و اخبار و احادیث نبویّه است و مخصوصاً در کتب اهل سنت تصریح به آن شده و علمای ایشان در کتب خود آن نصوص را ثبت و ضبط کرده‌اند. ابن ابی‌الحدید که از اعظم دانشمندان و اکابر علمای اهل سنت است در شرح نهج‌البلاغه اشعاری در مدح ولی‌الله اعظم سید الاولیا علیّ عالیّ ذکر نموده است که نقل آن مناسب این مقام است.

فصلی أداء عصره بعد مغرب	إمام هدیّ ردّت له الشّمس جهرةً
رجاء فلم يبلغ بها نيل مطلب	و من قبله أفني سليمان خيله
و يرجع عن الذّهن رجعة أخيب	يجلّ عن الأوهام كنه صفاته
غطاءً ولا فصل الخطاب بمعرب	فليس بيان القول عنه بكاشفٍ
علي حجرتيه كوكباً بعد كوكب	و تنقض أسراب النّجوم عواكفاً
سعيّر لإبراهيم بعد تلهب	فلولاك لم ينج ابن مّتي و لا خبا
ولا قرّت الأحزاب من أهل يثرب	لا فلق البحر ابن عمران بالعصا
ولا غفر الرحمن زلّة مُذنب	و لا قبلت من عابد صلواته

هو علیّ فی صلواته و تهجّده

او بلندمرتبه است در نماز و نیاز

علی مرتضی علیه‌السلام در مقام نماز خواندن و تهجّد در افق اعلا بود، چه آن حضرت ابدالنّاس و سیدالعابدین و مصباح‌المتهجّدین بوده، نمازش از همه کس بیشتر و روزه داشتن او از تمام مردم فزون‌تر بوده است، دارد که از کثرت سجود پیشانی نورانش پینه کرده بود و محافظت آن حضرت برای صلوة و نوافل به حدّی بود که در لیلة‌الهریر در جنگ صفین بین‌الصفین به نماز ایستاد با آنکه تیر دشمن از راست و چپ او می‌گذشت و بر بدن آن بزرگوار تیر بسیار وارد می‌آمد، اما آن حضرت به نماز خود مشغول بود و وقتی که می‌خواستند آن تیرها را بیرون آورند باید صبر می‌کردند تا حضرت باز مشغول نماز شود آنگاه تیرها را بیرون آورند، چه آن وقت آن حضرت چنان توجّه کلیّ به خدا داشت و مستغرق در حق بود که از خود

بی خبر بود، و دارد که حضرتش در هر شب هزار رکعت نماز می‌گذارد و گاهی از خوف و خشیت الوهی آن بزرگوار را حال غشی طاری می‌شد، و حضرت علی بن الحسین علیهم السّلام با آن کثرت عبادت و نماز که او را زین العابدین نامند فرموده: **وَمَنْ يَفْدِرُ عَلِيَّ عِبَادَةَ عَلِيَّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ ۱۳۵**، یعنی که را توانایی است بر عبادت علی بن ابیطالب علیه السّلام، و چه کس قدرت دارد که مثل علی علیه السّلام ولی ذوالجلال ذات خداوند متعال را عبادت کند؟

چه کنم که دلبر سر ناز دارد	در هجر پیوسته فراز دارد
نرود به دیر و حرم آنکه دایم	سر کوی وصل تو نماز دارد
به دو چشم مستت قسم ای پری رخ	که دلم به ناز تو نیاز دارد
همه شب نوای خوش مطرب الحق	شر و شوری از عشق تو ساز دارد

***

زعلی بیاموز تو نماز و راز شب را   که تمام شب را همه شب نماز دارد

هو علیّ فی جوده و سخاوته او بلندمرتبه است در جود و بخشش

علی مرتضی علیه السّلام در مقام جود و سخاوت در افق اعلی است، آن بزرگوار هم جود علمی و اشراقی داشت و هم جود و انفاق مالی داشت و هم جود جانی.

آن درم دادن سخی را لایق است	جان سپردن خود سخای عاشق است
نان دهی از بهر حق نانت دهند	جان دهی از بهر حق جانت دهند

آن آیه مبارکه: **الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً ۱۳۶**، در شأن آن بزرگوار وارد شده است، جود علمی

آن حضرت آن اشراقات و تجلیات علمی آن بزرگوار ولی الله اعظم است.

جود ذاتیّ او ز سرّ قدم   بر حدوث دو کون علّت شد

۱۳۵ - شرح رسالة الحقوق للإمام زین العابدین (علیه السلام)، ص ۳۰۵ نقل از منتهی الامال قمی.

۱۳۶ - سوره بقره، آیه ۲۷۴

بس است شهادت معاویه که اعدا عدو آن حضرت است در باب جود و سخاوت مالی آن حضرت زیرا: **الْفُضْلُ مَا شَهِدْتَ بِهِ الْأَعْدَاءَ** ، معاویه گفت در حق او که علی(ع) اگر مالک شود خانه‌ای از طلا و خانه‌ای از کاه، طلا را بیشتر تصدّق می‌دهد تا هیچ از آن نماند، و چون آن حضرت از دنیا رفت هیچ چیز باقی نگذاشت و خطاب آن حضرت با اموال دنیویّه **يَا بَيْضَاءُ يَا صَفْرَاءُ، غُرِّي غَيْرِي**^{۱۳۷} و جاروب نمودن آن جناب بیت‌المال را بعد از تصدّق اموال و نماز گذاردن در جای او در کتب عامّه و خاصّه از سنی و شیعه مسطور، و جود و سخاوت آن حضرت عندالکلیّ مشهور است، **وَ الْجُودُ بِالنَّفْسِ أَقْصَى غَايَةِ الْجُودِ**، و امّا جود جانی آن بزرگوار در دو مورد بود، یکی در لیلۃ المبیّت که خواست جاننش را فدای پیغمبر خاتم(ص) کند ولی مقدر نبود، امّا مورد دیگر در سحر شب نوزدهم شهر رمضان بود که به حسن اختیار و با علم به اینکه شهید می‌شود جاننش را در راه خدا و رضا و تسلیم به قضا و قدر خدا داد.

در ره حق جان خود کرده فدا خونبهای خون او باشد خدا

***

علی علیه‌السلام و حادثه شب نوزدهم ماه رمضان

امیر اهل ایمان در شب نوزدهم شهر رمضان در هنگامی که مشغول اداء نماز صبح بود به دست یک نفر از خوارج نهروان با شمشیر زهرآگین ضربت خورد.

حضرت امیرالمؤمنین علی علیه‌السلام که مظهر علیم مطلق بود با علم حضوری که داشت از حادثه شب نوزدهم اطلاع داشت و به تقدیر و قضاء حتمی الوهی مستحضر و با علم به کشته شدن خود و دانستن اینکه همان شب، شب ضربت خوردن اوست به شمشیر ابن ملجم، و اینکه تقدیر تبدیل نمی‌شود، با علمی که داشت به حسن اختیار مبادرت به رفتن به مسجد فرمود.

و در علم ازلی حق معلوم بود که ابن ملجم بسوء اختیار آن حضرت را شهید می‌نماید، مضافاً به اینکه قرائن و امارات و جهات دیگر هم در کار بود که حکایت می‌کرد که آن شب همان شب موعود مخصوص است، لذا دارد که حضرت امیر در آن شب فراوان از خانه بیرون می‌شد و در آسمان نظاره می‌کرد و به خانه آمده می‌فرمود: امشب همان شب موعود است **يَقُولُ: وَ إِنَّهَا**

النَّيْلَةُ الَّتِي وُعِدْتُ أَنْ أَلْقِيَ اللَّهُ ۱۳۸.

امّ کلثوم عرض کرد: مگر امشب چه شبی است، علی علیه‌السلام فرمود: ای فرزند! صبح امشب من شهید خواهم شد. در تواریخ معتبر آمده هنگامی که حضرت امیر خواست از خانه بیرون آید چون میان سرای آمد مرغابیانی که در آن خانه بودند صیحه کشیدند و بانگ دردادند و بال همی افشانند و از آشیان خود پریده، جلو مولا علی علیه‌السلام را گرفته، مانع بیرون شدن آن حضرت از منزل گردیدند. بعضی از اهل خانه آمدند که آن مرغابیان را از دور آن حضرت دور گردانند، علی علیه‌السلام فرمود: لا اله الا الله دَعَوْهُنَّ فَإِنَّهُنَّ صَوَائِحُ تَتَّبِعُهَا نَوَائِحُ، حضرت فرمود: متعرض آنها مشوید (و آنها را به حال خود بگذارید) این مرغابیان احساساتی با من دارند و دست باز دارید از ایشان که اینها صیحه زندگانند که از پی، نوحه‌کنندگان دارند. مؤلف گوید عجیب است به اینکه علی علیه‌السلام هر شب به مسجد می‌رفت، چرا تا آن شب که شب نوزدهم ماه رمضان بود آن مرغابیان جلو مولای خود را نگرفتند، گویی آنها احساس می‌کردند که می‌خواهند بی‌مولی و بی‌آقا شوند، گویی زبان حال آنان این بوده است.

ای امیر مومنان مولای انس و جان مرو   خانه اسلام زین رفتن شود ویران مرو
بی‌پدر گردد حسین و خون جگر گردد حسن   ای پناه اهل بیت بی‌سروسامان مرو

و نیز در کتاب ناسخ‌التواریخ دارد که چون علی علیه‌السلام خواست از در سرای بیرون شود قلب در به کمر آن حضرت افتاد و کمر از میان مبارکش باز شد. علی کمر را دیگر باره محکم کرد و فرمود: اللَّهُمَّ بَارِكْ لِي فِي الْمَوْتِ وَ بَارِكْ لِي فِي لِقَائِكَ، الهی مرگ را بر من مبارک کن و لقای خود را بر من خجسته فرمای. (چه من عاشق وصال تو و مشتاق لقای توام). بالاخره حضرتش به مسجد رفته خفتگان را از خواب بیدار فرمود. مخصوصاً ابن‌ملجم را که در میان خفتگان به روی درافتاده بود و شم شیرش را در زیر جامه‌اش پنهان داشته، او را نیز از خواب بیدار فرمود و گفت: برخیز برای نماز، و به روی درمخواب که این خواب شیاطین است، و بر دست راست بخواب که خواب مؤمنان است، یا به طرف چپ بخواب که خواب حکماء است، و بر پشت بخواب که خواب پیغمبران است. آنگاه فرمود: من قصد تو را می‌دانم و از آنچه زیر جامه داری می‌توانم خبر بدهم، این را گفت و از او درگذشت و به محراب آمد و به نماز ایستاد. در همین هنگام بود که اشقی الاشقیای امت شمشیر زهرآلود

خود را بر فرق امیرالمؤمنین علی علیه السلام فرود آورد و ضربت او تا موضع سجده را بشکافت. حضرت فرمود: بِسْمِ اللَّهِ وَ بِاللَّهِ وَ عَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ، فُزْتُ وَ رَبِّ الْكَعْبَةِ^{۱۳۹} یعنی سوگند به خدای کعبه رستگار شدم.

دوش وقت سدحر از غصّه نجّاتم دادند و اندر آن ظلمت شب آب حیاتم دادند
بیخود از شعشعه پرتو ذاتم کردند باده از جام تجلّی صفا تم دادند
چه مبارک سحری بود و چه فرخنده شبی آن شب قدر که این تازه براتم دادند

علی علیه السلام پس از ضربت خوردن فرمود: لا یفوتنکم الرّجل یعنی زننده این ضرب را بگیرید. مردم از اطراف هجوم آوردند و ابن ملجم شقی را دستگیر نموده و تسلیم حضرت امام حسن کردند. در آن هنگام که علی علیه السلام ضربت خورد زمین بلرزید و آسمان متزلزل گشت و درهای مسجد متصادم شد و بادی سخت بوزید که جهان را تاریک ساخت و جبرئیل در میان آسمان و زمین ندا داد. چنانکه مردم بشنیدند و همی گفت:

تَهَدَّمَتْ وَ اللَّهُ أَرْكَانُ الْهُدَى وَ انْطَمَسَتْ أَعْلَامُ التَّقَى وَ انْفَصَمَتِ الْعُرْوَةُ الْوُثْقَى، قُتِلَ ابْنُ عَمِّ مُحَمَّدٍ الْمُصْطَفَى، قُتِلَ الْوَصِيُّ الْمُجْتَبَى، قُتِلَ عَلِيُّ الْمُرْتَضَى، قُتِلَ وَ اللَّهُ سَيِّدُ الْأَوْصِيَاءِ، قَتَلَهُ أَشَقَى الْأَشْقِيَاءِ^{۱۴۰}.

خاندان جلیل علی ندای جبرئیل را شنیدند که می گوید کشته شد علی مرتضی، فریاد به وا ابتاه، وا علیاه، وا محمداه برداشته و طریق مسجد گرفتند و همی شنیدند که مردمان وا اماماه گویند.

بالجمله آن حضرت را از محراب به میان مسجد آوردند و امام حسن علیه السلام سر پدر را در دامن داشت و همچنان خون سیلان می نمود تا با ردای امیرالمؤمنین علیه السلام جراحت سر را محکم ببستند. در این موقع بود که مردم بر روی ابن ملجم ملعون خدو افکندند و بدو گفتند: وَيْحَكَ! مَا حَمَلَكَ عَلِي مَا فَعَلْتَ؟ قَتَلْتَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ هَدَمْتَ رُكْنَ الْإِسْلَامِ. وای بر تو، تو را چه بر این داشت که امیرالمؤمنین را کشتی و رکن اسلام را درهم شکستی، و او خاموش بود و پاسخ نمی داد. و دارد که چون او را نزد علی علیه السلام آوردند دیده باز کرد و به جانب او نگران شد و با صدای ضعیف فرمود:

يَا هَذَا لَقَدْ جُنْتُ شَيْئًا عَظِيمًا وَ ارْتَكَبْتُ أَمْرًا جَسِيمًا أَيْسَرَ الْإِمَامِ كُنْتُ لَكَ حَتَّى جَارَيْتَنِي بِهَذَا الْجَزَاءِ؟ أَلَمْ أَكُنْ شَفِيفًا عَلَيْكَ وَ أَثَرْتُكَ عَلَى غَيْرِكَ وَ أَحْسَنْتُ إِلَيْكَ وَ زِدْتُ فِي إِعْطَائِكَ وَ قَدْ كُنْتُ أَعْلَمُ أَنَّكَ قَاتِلِي لَا مَحَالَةَ وَ لَكِنْ رَجَوْتُ

۱۳۹ - بحار الانوار محمد باقر مجلسی: ج ۴۲/ص ۲۸۲، ۲۸۵ - الانوارالعلویة: ۳۷۷، ۳۷۹
۱۴۰ - بحار الانوار محمد باقر مجلسی: ج ۴۲/ص ۲۸۲، ۲۸۵ - الانوارالعلویة: ۳۷۷، ۳۷۹

بِذَلِكَ الْإِسْنِظَهَارِ عَلَيْكَ يَا شَقِي الْأَشْقِيَاءِ.

علی علیه السلام فرمود: ای ابن ملجم! امری بزرگ آوردی و مرتکب کاری عظیم گشتی! آیا من از بهر تو بد امامی بودم که مرا بدینگونه پاداش دادی؟ آیا من تو را مورد اشفاق نکردم و از دیگران برنگزیدم و عطای تو را افزون نکردم؟ و حال اینکه می دانستم که مرا می کشی، دست باز داشتم تا حجّت بر تو تمام شود و خواستم از این عقیدت باز گردی! ولی شقاوت بر تو چیره گشت تا مرا بکشی، ای شقی ترین اشقیاء، ابن ملجم اینوقت بگریست و گفت: یا امیرالمؤمنین آیا تو کسی را که از بهر جهنّم است خاصّ بهشت کنی، امیرالمؤمنین فرمود: سخن به صدق کردی.

آنوقت علی علیه السلام روی به امام حسن علیه السلام کرد،

و قَالَ: يَا بَنِيَّ اِرْفُقْ بِاَسِيرِكَ وَ اِرْحَمْهُ وَ اَشْفِقْ عَلَيْهِ، اَلَا تَرَى اِلَى عَيْنَيْهِ قَدْ طَارَتَا فِي اُمِّ رَاسِهِ وَ قَلْبُهُ يَرْجُفُ مِنَ الْخَوْفِ؟ فَقَالَ لَهُ الْحَسَنُ: يَا اَبَاهُ قَدْ قَتَلَكَ هَذَا اللَّعِينُ وَ اَفْجَعَنَا فِيكَ وَ اَنْتَ تَأْمُرُنَا بِالرَّفْقِ بِهِ! فَقَالَ: يَا بَنِيَّ نَحْنُ اَهْلُ بَيْتِ الرَّحْمَةِ وَ الْمَغْفَرَةِ، فَاطْعِمْنَاهُ مِمَّا تَاْكُلُهُ وَ اسْقِهِ مِمَّا تَشْرَبُ، فَاِنْ اَنَا مِتُّ فَاَقْتَصَّ مِنْهُ بِاَنْ تَقْتُلَهُ ثُمَّ لَا تُحْرِقُهُ بِالنَّارِ وَ لَا يَمِثَّلَ بِالرَّجْلِ، فَاِنِّي سَمِعْتُ جَدَّكَ رَسُولَ اللهِ يَقُولُ اِيَاكُمْ وَ الْمَثَلَةَ وَ لَوْ بِالْكَلْبِ الْعَقُورِ وَ اِنْ اَنَا عِشْتُ فَاَنَا اَعْلَمُ بِمَا اَفْعَلُ بِهِ وَ اَنَا اَوْلَى بِالْعَفْوِ، فَنَحْنُ اَهْلُ بَيْتٍ لَانزِدَادُ عَلَي الْمَذْنِبِ اِلَيْنَا اِلَّا عَفْوًا وَ كَرَمًا.

فرمود: ای پسر با اسیر خود مدارا کن، و با او طریق رحمت و شفقت پیش دار، آیا نمی بینی چشم های او را که از خوف چگونه گردش می کند، و دلش چگونه مضطرب می باشد؟ امام حسن علیه السلام عرض کرد: ای پدر این ملعون تو را بکشته است و دل ما را به درد آورده است و فرمان می کنی به او کار به مدارا کنم! فرمود: ای فرزند، ما اهل بیت رحمت و مغفرتیم، پس بخوران او را از آنچه خود می خوری، و بیاشامان او را از آنچه خود می آشامی، اگر من مردم او را قصاص کن، لکن به آتش مسوز و مثله مکن، که من از جدّ تو رسول خدای صلی الله علیه و آله شنیدم که فرمود: مثله مکنید اگرچه سگ گزنده باشد. اگر زنده ماندم من داناتریم بدانچه او را پاداش باید کرد، من اولی باشم به عفو، چه ما اهل بیتی هستیم که با گناهکار جز به عفو و کرم ملاقات نمی کنیم.

در این وقت آن حضرت را از مسجد حمل داده به سرای آوردند و ابن ملجم را در خانه محبوس داشتند. ولی بر طبق سفارش آن حضرت به هیچ وجه او را زجر و شکنجه نکرده و به کسی اجازه ندادند که متعرض او شود، بلکه دستور خوشرفتاری و ملاحظت با او از هر جهت و هر بابت، از جانب علی علیه السلام نسبت او صادر، و رعایت فرمان آن حضرت را درباره آن بزهکار

جنکایتکار نمودند. جان‌های عالمیان فدای همچو مولایی باد که مظهر رحمت و رأفت خدا است، و اینها همه درس است که بر شیعیانش می‌دهد. علی علیه‌السلام با قاتلش اینچنین رفتاری کریمانه و مشفقانه دارد، و عقیده این نگارنده این است که اگر علی علیه‌السلام زنده می‌ماند ابن ملجم را مورد عفو قرار می‌داد، چه آن بزرگوار مظهر عفو پروردگار است.

وضع حال امیرالمومنین علی علیه‌السلام در شب بیستم شهر رمضان

از محمد بن حنفیه روایت شده که چون شب بیستم ماه مبارک رمضان شد اثر زهر به قدم‌های مبارک پدرم رسید، و در آن شب نشسته نماز می‌کرد، و به ما و صیّت‌ها می‌کرد و تسلی می‌داد، تا اینکه صبح طالع شد. پس مردم را رخصت داد که به خدمتش برسند. مردم می‌آمدند و سلام می‌کردند و جواب می‌فرمود، حضرت ولی‌الله اعظم علی علیه‌السلام برای آخرین بار فرمود: **أَيُّهَا النَّاسُ سَلُونِي قَبْلَ أَنْ تَفْقِدُونِي**، سؤال کنید و بپرسید از من پیش از آنکه مرا نیابید و سؤال‌های خود را سبک و مختصر کنید. برای مصیبت امام خود، مردم خروش برآوردند و سخت بنالیدند.

آنگاه شربتی از شیر طلبید و اندکی بیا شامید و فرمود که این آخر روزی من است از دنیا، اهل بیت به‌های‌های بگریستند. حضرت بقیه شیر را برای ابن‌ملجم فرستاد و درباره اکل و شرب او سفارش نمود. نقل شده که مردی ابن‌ملجم را گفت: ای دشمن خدای خود شدل مباش که امیرالمومنین علیه‌السلام را بهبودی حاصل شود. آن ملعون گفت: پس ام‌کلثوم بر چه کس می‌گیرید؟ سوگند به خدای که این شمشیر را با هزار درهم خریدم، و با هزار درهم آن را به زهر سیراب ساختم، و هر نقصان که داشت به اصلاح آوردم، و با چنان شمشیر ضربتی بر علی زدم که اگر قسمت کنند آن ضربت را بر اهل مشرق و مغرب همگان بمیرند.

ابوالفرج نقل کرده که به جهت معالجه زخم آن حضرت اطباء کوفه را جمع کردند، ولی چون ضربت شمشیر زهرآلود به مغز سر آن حضرت رسیده بود از معالجه مأیوس شدند و گفتند دیگر کار از تدبیر بیرون شده و این جراحی درمان‌پذیر نیست و امیرالمومنین باید وصیّت خود را بفرماید^{۱۴۱}.

و هو علیّ فی وصیّته و او در وصیّتش هم بلند مرتبه است

وصیّت حضرت امیرالمؤمنین و امام المتّقین علی علیه السلام در شب بیست و یکم شهر رمضان به فرزندانش^{۱۴۲}.

بسم الله الرحمن الرحيم

هَذَا مَا أَوْصَى بِهِ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ أَوْصَى بِاتِهِ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ أَرْسَلَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ، ثُمَّ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ. أَوْصِيكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ وَ أَنْ لَا تَبْغِيَ الدُّنْيَا وَ إِنْ بَغْتُمْهَا وَ لَا تَأْسَفُوا عَلَى شَيْءٍ مِنْهَا زُوي عَنْكُمْ وَ قُولُوا بِالْحَقِّ وَ اِعْمَلُوا لِلْأَجْرِ وَ كُونُوا لِلظَّالِمِينَ خَصْمًا وَ لِلْمَظْلُومِ عَوْنًا.

امیر اهل ایمان فرزندان گرامی اش حسن و حسین علیهما السلام را در این وصیت مورد خطاب قرار داده می فرماید: شما را وصیت می کنم به تقوا و پرهیزکاری و اینکه همیشه تقوی را پیشه خود سازید و هیچگاه خدا را فراموش نکنید و به دنیا نظر نداشته باشید و هرچند وسائلش فراهم باشد دنبالش نروید و لو دنیا شما را طلب کند و دنبال شما آید، بر شما است که دنیا طلب نباشید، بلکه از دنیا پرهیز نمایید و اگر به دنیای شما ضرری رسید تأسف نخورید.

غم دین خور که دنیا غم ندارد عروس یک شبه ماتم ندارد

واقعاً چقدر این وصیت قابل اهمیت است، بر ماست که این وصیت را نصب العین قرار داده دین خود را به دنیای موقت فناپذیر نفروشیم، و هرکس خویشتن را به دنیای دنی بفروشد ضرر و زیان جبران ناپذیر خواهد نمود، و به حق سخن بگویید، و کار از برای ثواب ابدی نمایید. همیشه بدخواه ظالم و یاور مظلوم باشید.

ثُمَّ إِنِّي أَوْصِيكَ يَا حَسَنُ وَجَمِيعَ أَهْلِ بَيْتِي وَوَالِدِي وَمَنْ بَدَعَهُ كِتَابِي هَذَا بِتَقْوَى اللَّهِ رَبَّنَا وَرَبِّكُمْ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا فإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "صَلَاخُ ذَاتِ الْبَيْنِ أَفْضَلُ مِنْ عَامَةِ الصَّلَاةِ وَالصِّيَامِ" وَ إِنَّ الْمُبِيرَةَ الْحَالِقَةَ لِلدِّينِ فَسَادُ ذَاتِ الْبَيْنِ، وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ.

آنگاه روی به امام حسن علیه السلام کرد و فرمود: ای حسن تو را و همه اهل بیتم و عموم فرزندان خود و آن کس را که این

کتاب و وصیّت من به او برسد، سفارش می‌کنم باز به تقوی و پرهیزگاری، و از جهان بیرون مشوید جز با دین اسلام، و چنگ بزیند به عروۃ‌الوثقای توحید و ایمان، و طریق تشتّت و تفرّق نگیرید، بلکه همیشه با هم متّفق و متّحد و یار و یاور و مددکار هم باشید، چه من از رسول خدا شنیدم که فرمود "اصلاح ذات البین و سازش کردن با هم و متّحد شدن با یکدیگر از کلّیه نماز و روزه‌شان افضل و بهتر است" و افساد در میان مردم دین را براندازد و مردم را هلاک سازد.

مؤلف گوید: ای کاش این توصیه علی علیه‌السلام همیشه به آن عمل می‌شد. واقعاً چه نصیحت سودمند و خیرخواهانه‌ایست که حضرت امیر اهل ایمان به اهل بیت و همه فرزندان و آن کسان که وصیّت آن حضرت به آنان برسد همه را به اتّحاد و سازش با هم فرا خوانده، پس بر قاطبه مسلمین و جمیع ملل اسلامی لازم و واجب است که به وصیّت پدر خود عمل نمایند، زیرا پیغمبر و علی به منزله پدر امت اسلامیّه‌اند، چنانکه حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و اله و سلّم فرموده است: **أَنَا وَ عَلِيٌّ أَبَوَا هَذِهِ الْأُمَّةِ**، بنابراین عموم مسلمین بایست همه به عروۃ‌الوثقای دین و توحید و ولایت چنگ بزنند. حافظ قرآن وصیّت علی علیه‌السلام را گوشزد مسلمین عالم می‌کند که گوید:

مصلحت دید من آن است که یاران همه کار بگذارند و خم طره یاری گیرند

مرادش از طره یار طره توحید و وحدت است.

استاد عالی‌مقام حکیم الهی قمشه‌ای رضوان‌الله تعالی (در غزل اتّحاد و وحدت) عالی و نیکو سروده است.

بی‌تا دلبر هم یار هم جانان هم باشیم

وفادار هم آرام‌دل هم جان هم باشیم

صفای باغ هم باد بهار هم به کار هم

نواای عندلیب هم، گل بستان هم باشیم

غم هم، شادی هم، قبض و بسط قلب هم گردیم

نگهبان حیات هم رگ و شریان هم باشیم

به روز هوشیاری آفتاب هم، شب مستی

چراغ محفل هم کوکب رخشان هم باشیم

به صحرای محبّت صید هم صیّاد هم گردیم

به میدان مروت گوی هم چوگان هم باشیم

شبان تیره را روشن کنیم از مهر یکدیگر
 در این تاریک محفل شمع گلرخسار هم باشیم
 ز یگرنگی به هم آینه‌وار اوصاف هم گوئیم
 به یکتایی دل هم، دیده‌ی بیدار هم باشیم
 به جان سوزی رفیق شعله‌های اشتیاق هم
 به دلداری حریف خصم آتشبار هم باشیم
 چو یاران نبی در صفّه توحید بنشینیم
 صفای هم، گل هم، باغ هم، گلزار هم باشیم
 اویس و بوذر و مقداد و سلمان و حبیب هم
 کمیل و زید و حجر و میثم و عمار هم باشیم
 گروهی بی سرو سامان سر اندر راه هم بازیم
 سپاهی گمشده سلطان، سپهسالار هم باشیم
 رقیب ار آتش افروزد که ما را آشیان سوزد
 پناه هم ز آب دیده خون بار هم باشیم
 متاع جان پاک ما رقیب ار قدر شناسد
 بهای گوهر هم رونق بازار هم باشیم
 شب ظلمت چراغ شادی از صحبت برافروزیم
 به روز هوشیاری رهبر افکار هم باشیم
 حریفان مست و تیرانداز و ما پروای هم داریم
 رقیبان رند و غافل‌گیر، ما هشیار هم باشیم
 (الهی) دشمنان دادند دست دوستی با هم
 چرا ما دوستان پیوسته در پیکار هم باشیم

أَنْظُرُوا ذَوِي أَرْحَامِكُمْ فَصَلُّوهُمْ يَهْوَنَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ الْحِسَابُ.

فرمود: نظر بکنید همیشه به سوی ذوی الارحام خودتان و صلّه رحم را انجام بدهید. مؤلف گوید نوع انسان را با عالم لاهوت و جبروت و ملکوت و ناسوت قرابت است و به لحاظ قرابت، صلّه رحم بایست با عوالم اربعه رعایت شود.

عالم لاهوت عالم اسماء و صفات الوهی و لوازم آن از اعیان ثابته است، رعایت صلّه رحم نسبت به عالم لاهوت آن است که

انسان همیشه با اسماء الله اتّصال و ارتباط داشته و هیچگاه از یاد خدا غافل نشود.

عالم جبروت عالم عقول و ملائکه است، انسان بایست همیشه رعایت صله رحم را نسبت به عالم جبروت بنماید و همیشه اتّصال با عقول مجرّده و ملائکه داشته باشد.

عالم ملکوت عالم ارواح و نفوس قدسیّه است، انسان باید رعایت صله رحم را با این عالم نموده و اتّصال با عالم ارواح و نفوس داشته باشد.

عالم ناسوت عالمی است که اقربا و خویشاوندان جسمانی در آن زندگی می نمایند. رعایت صله رحم ناسوتی آن است که انسان به ذوی الارحام خود همیشه احسان نماید و ثمره انجام صله ارحام آن است که خداوند منّان حساب روز جزا را آسان می فرماید.

قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: اللَّهُ اللَّهُ فِي الْإِيْتَامِ فَلَا تَبْغُوا أَفْوَاهَهُمْ وَ لَا يَضِيعُوا بِحَضْرَتِكُمْ، فَقَدْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ يَقُولُ مَنْ عَالَ يَتِيمًا حَتَّى يَسْتَعْنِي عَنْهُ أُوجِبَ اللَّهُ تَعَالَى بِذَلِكَ لَهُ الْجَنَّةَ كَمَا أُوجِبَ اللَّهُ لِأَكْلِ مَالِ الْيَتِيمِ النَّارَ.

فرمود: خدای را در حق یتیمان منظور داشته باشید و یتیمان را به یاد داشته، و هیچگاه آنان را فراموش نکنید، مبدا شکم‌های یتیمان گرسنه و تنشان برهنه بماند و حقوق آنان در نزد شما تضييع گردد. چه شنیدم از رسول خدا که فرمود آنکه یتیمی را عیال خویش شمارد و او را مستغنی و بی نیاز سازد، خدا بر خود واجب کرده که در ازای این یتیم‌نوازی و رعایت حال او آن کس را به بهشت فرستد و نعمت بی نهایت بهشت را به او عطا و مرحمت نماید، چنانکه خورنده مال یتیم را در نار و آتش دوزخ افکند.

اللَّهُ اللَّهُ فِي الْقُرْآنِ فَلَا يَسْبِقْتُمْ إِلَى الْعَمَلِ بِهِ غَيْرُكُمْ. فرمود: خدا را منظور داشته باشید درباره قرآن، و مگذارید در اطاعت و پیروی از احکام قرآن دیگران بر شما سبقت گیرند.

مؤلف گوید این تذکر در وصیت حضرت امیر اهل ایمان بسیار قابل اهمّیت است و باید همیشه نصب‌العین مسلمین باشد، زیرا قرآن حکیم کتاب حکمت است و شعارش فیه تبیاناً لكلّ شیئی است، اگر در قرآن بنگریم و طبق آن عمل نماییم عالم و دانا به تمام حقایق می شویم. متأسّفانه مسلمانان قدر قرآن را ندانسته و چنانکه باید و شاید از آن استفاده نکردند، ولی بیگانه از حکمت آن استفاده کرد و در برخی از علوم با استفاده از قرآن بر ما سبقت گرفت و ما را نیازمند به علوم و صنایع خود گردانید، گرچه بحمدالله فعلاً مسلمین مخصوصاً مسلمانان ایران از خواب غفلت بیدار گردیده و قدردان قرآن شده‌اند و این بیداری و هوشیاری از برکت نهضت صوری و معنوی حضرت امام خمینی رضوان الله تعالی علیه می باشد.

باش تا صبح دولتش بدمد کاین هنوز از نسائم سحر است

امیدواریم طولی نکشد که با تجلی و ظهور و قیام حضرت بقیه‌الله مهدی ولی‌عصر روحی و ارواح العالمین له الفدا به مصادق **لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ** ۱۴۳، که تحقق آن در زمان ظهور آن بزرگوار است تمام علوم قرآن در آن دوران برای مسلمین و اتباع امام زمان بروز نموده جهان به نور قرآن روشن و منور گردد. و این وعده خداست که تخلف ندارد.

و در زیارت حضرت بقیه‌الله ولی عصر عجل الله فرجه الشریف می‌خوانیم:

السَّلَامُ عَلَى الْمَهْدِيِّ الَّذِي وَعَدَ اللَّهُ بِهِ الْأُمَّةَ أَنْ يَجْمَعَ بِهِ الْكَلِمَ وَيَلْمَ بِهِ الشَّعْتَ وَيَمْلَأَ بِهِ الْأَرْضَ عَدْلًا وَ قِسْطًا وَ يُمَكِّنَ لَهُ وَ يُنْجِزَ بِهِ وَعْدَ الْمُؤْمِنِينَ ۱۴۴.

آنکه داد خواه از جان بهر آل یاسین است در کرامت و معجز وارث النبیین است
در زمان او موقوف از ملل قوانین است نی هزار گون مذهب نی هزار آئین است
یک خدا و یک ملت یک کتاب و یک دین است زان یگانگی گردد عالم خراب آباد

اللَّهُ اللَّهُ فِي جِيرَانِكُمْ فَإِنَّ النَّبِيَّ أَوْصِيَ بِهِمْ وَ مَا زَالَ رَسُولُ اللَّهِ أَوْصِيَ بِهِمْ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُورِثُهُمْ، خدای را منظور داشته باشید در حق همسایگان، چه رسول خدا چندان درباره ایشان به نیکویی وصیت و سفارش کرد که گمان کردیم برای آنها حق ارث قرار خواهد داد.

اللَّهُ اللَّهُ فِي بَيْتِ رَبِّكُمْ فَلَا يَخْلُو مِنْكُمْ مَا بَقِيْتُمْ فَإِنَّهُ إِنْ تَرَكَ لَمْ تَنْظُرُوا وَ أَدْنَى مَا يَرْجِعُ بِهِ مِنَ اللَّهِ إِنْ يَغْفِرَ لَهُ مَا سَلَفَ، اللَّهُ اللَّهُ فِي الصَّلَاةِ، فَإِنَّهَا خَيْرُ الْعَمَلِ وَ إِنَّهَا عِمَادُ دِينِكُمْ، اللَّهُ اللَّهُ فِي الزَّكَاةِ، فَإِنَّهَا تُطْفِئُ غَضَبَ رَبِّكُمْ، اللَّهُ اللَّهُ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فَإِنَّ صِيَامَهُ جُنَّةٌ مِنَ النَّارِ.

خدا را منظور داشته باشید در مورد خانه خدا و زیارت حج و آن را خالی نگذارید، چه اگر خانه خدا متروک بماند دیگر به شما در این جهان مهلت داده نخواهد شد، و کمتر ثوابی که حج راست آمرزش گناهان سلف است. حج را اسرار و حکمت‌های بسیار است هم از نظر عبادی و هم از نظر سیاسی که بیان آن اسرار و حکم را مؤلف در کتاب (حج ربّانی) تشریح و به فلسفه آن اشاره نموده است. در واقع حج مظهر محشر و قیامت است، خوشا به حال کسی که عارفانه خانه خدا را زیارت و مناسک حج را

۱۴۳ - از آیه ۲۸، سوره فتح

۱۴۴ - از کتاب مفاتیح الجنان محدث قمی ره

انجام دهد.

حج زیارت کردن خانه بود   حجّ ربّ البیت مردانه بود

***

لمؤلفه:

مظاهر محشر بود حج ای رفیق   هست رمزی از قیامت این طریق
 روبرو با مرگ و محشر گشتن است   رفع هر گونه تعین کردن است
 غسل احرام است خود، آن شستنت   همچون آن تغسیل وقت مردنت
 جامه احرام حاج اندر مثال   شد مشابه با کفن اندر رحال
 تلبیه گفتن ز حاج از راه دور   شد مشابه با قیامت وقت صور
 در قیامت زنده گرداند تو را   آن منادی سوی حق خواند تو را
 می رود لبیک گوین سوی دوست   دعوت حق است اندر کوی دوست
 گفتن لبیک را از حاجیان   رمزی از هنگامه محشر بدان
 ای خوشا آن کو به حق لبیک گفت   غیر مؤمن بر زبان این در نسفت
 وه چه خوش گفت آن جناب مولوی   در کتاب مستطاب مثنوی
 اذکر الله کار هر اوباش نیست   ارجعی بر پای هر قلّاش نیست

و نیز فرمود: خدا را منظور داشته باشید در مورد نماز، چه نماز افضل اعمال و استوانه دین است، (نماز معراج مؤمن است) اگر نماز که بهترین اعمال است مورد قبول خدا واقع شود باقی اعمال مورد قبول واقع شود، و اگر نماز رد شود، سایر اعمال نیز رد شده است و این مضمون روایت است^{۱۴۵}. مؤلف را محور اسرار صلوة رساله مستقلّه ایست که به تفصیل درباره صلوة و حکمت آن در نظام تشریح توضیح داده شده است. نماز گزار اگر عارفانه نماز را انجام دهد به شهود حق نائل آید و خم ابروی جمال و جلال ربّ متعال را ببیند.

۱۴۵ - بحار الانوار، محمد باقر مجلسی، ج ۸۳، ص ۲۵، ح ۴۶

در نماز خم ابروی تو در یاد آمد حالتی رفت که محراب به فریاد آمد

متأسفانه نمازگزاران عارفانه مبادرت به انجام این عمل با این اهمّیت نمی‌نمایند، عبادت را معرفت لازم است. عمل بدون معرفت مانند جسد بدون جان است. میزان اعمال برای مسلمین حضرت علی مرتضی علیه‌السلام است. علی در نماز چنان مستغرق در حق می‌شد که پیکان که بر پای آن بزرگوار فرو می‌رفت احساس نمی‌کرد، آن چه نمازی از او بود و این چه نمازی است که ما انجام می‌دهیم، ابدأ حضور قلب نداریم. در عین اینکه در محضر خدا هستیم هیچ توجه به خدا نداریم، ما در حال نماز در یاد همه چیز هستیم جز یاد خدا، و حال اینکه باید در هنگام نماز توجه به غیر خدا نداشته باشیم. دستور است که **إِذَا كُنْتَ فِي الصَّلَاةِ فَاحْفَظْ قَلْبَكَ**. از خدای متعال خواهانیم که ما را در عداد نمازگزاران حقیقی محسوب فرماید و بما حال خشوع و خضوع در حال نماز عطا فرماید، **قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ* الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ** ۱۴۶.

فرمود: خدا را منظور داشته باشید در مورد زکات، چه زکات آتش خشم خدا را فرو نشانند و خاموش گردانند.

زکوة را انواع و اقسامی است، مال زکات دارد، علم زکات دارد، انسان باید از آنچه خدا به او عطا فرمود زکات آن را بدهد و در قرآن **وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ** ۱۴۷ اشاره به این واقعیت است.

و نیز فرمود: خدا را منظور داشته باشید در مورد شهر رمضان، چه صیام آن شما را سپری ست از آتش جهنم. در حدیث نبوی آمده: **الصَّوْمُ جُنَّةٌ مِنَ النَّارِ** ۱۴۸، و آتش تنها آتش صوری نیست، بلکه آتش معنوی در درون آدم طبیعی همی‌شه مشتعل و شعله‌ور است، و صوم را خاصیت آن است که نمی‌گذارد آتش شهوانی نفسانی گزندگی به جان انسانی برساند، و سپر است از برای آن، و مانع است از شعله‌وری آتش درونی، همین طور در عالم آخرت مجسم شده سپر از آتش دوزخ می‌گردد و مانع از گزند آتش اخروی است.

مؤلف را در حکمت صوم ر ساله‌ای است به نام (صوم ربّانی) که اقسام صوم از صوم العموم و صوم الخصوص و صوم اخصّ الخصوص در آن مندرج است و ضمن آن رساله بیان صوم اللسان، و صوم السمع، و صوم العین، و صوم الیدین، و صوم الرجلین، و صوم النفس، و صوم القلب، و صوم العقل، و صوم السرّ، و صوم الخفی، و صوم الاخفی شده و رساله نامبرده به خط خود نگارنده

۱۴۶ - آیه ۱ و ۲ سوره مومنون

۱۴۷ - از آیه ۳ سوره بقره

۱۴۸ - الکافی، ج ۴، ص ۱۶۲

نگاشته و منتشر گردیده است و نیز ثابت کرده‌ایم که دین اسلام انسان ساز است (و صوم خاصیت انسان سازی دارد) مراجعه فرمایید به رساله نامبرده.

و نیز امیر اهل ایمان فرمود:

اللّٰهُ فِي الْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ، فَشَارِكُوهُمْ فِي مَعَايِشِكُمْ، اللَّهُ فِي الْجِهَادِ بِأَمْوَالِكُمْ وَ أَنْفُسِكُمْ وَ أَلْسِنَتِكُمْ، فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ رَجُلَانِ: إِمَامٌ هُدًى، وَ مُطِيعٌ لَهُ مُقْتَدٍ بِهِدَاهُ، اللَّهُ فِي ذُرِّيَّةِ نَبِيِّكُمْ، فَلَا يَظْلَمُونَ بِحَضْرَتِكُمْ وَ بَيْنَ أَظْهَرِكُمْ وَ أَنْتُمْ تَقْدِرُونَ عَلَى الدَّفْعِ عَنْهُمْ، اللَّهُ فِي أَصْحَابِ نَبِيِّكُمْ، اللَّهُ فِي النِّسَاءِ وَ فِيمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ. الصَّلَاةُ الصَّلَاةُ الصَّلَاةُ لَا تَخَافُونَ فِي اللَّهِ لَوْمَةً لَّانِمَ يَكْفُكُمُ اللَّهُ مَنْ آذَاكُمْ وَ بَعَى عَلَيْكُمْ، فُؤَلُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا كَمَا أَمَرَكُمُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ، وَ لَا تَتْرَكُوا الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ فَيُؤَلِّيَ اللَّهُ أَمْرَكُمْ شِرَارَكُمْ ثُمَّ تَدْعُونَ فَلَا يُسْتَجَابُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ.

فرمود: خدا را منظور داشته باشید در مورد فقراء و مستمندان، پس ایشان را در معاش خویش شریک و سهیم سازید، خدا را منظور داشته باشید در مورد جهاد، و جهاد کنید با مال و جان و زبانتان (و جهاد شما در راه خدا و برای إعلاء کلمه حق و حفظ حقوق اسلام و مسلمین باشد) و جهاد نتوان کرد جز در خدمت امام هدی یا آن کس که از جانب امام، مقتدا به هدایت و رهبری او با شد، خدا را منظور داشته باشید در مورد ذریه و فرزندان پیغمبر و مگذارید ایشان را ستم کنند و حال آنکه دفع ستمکاره را توانا باشید، خدا را منظور داشته باشید در مورد اصحاب و یاران پیغمبر خودتان، خدا را منظور داشته باشید در رعایت حال زنان و کنیزان، آنگاه سه مرتبه بپا داشتن نماز را تأکید می‌کند. می‌فرماید خوف و بیمی از سرزنش ملامتگران نداشته باشید، چه خداوند ستم و آزار ایشان را از شما دفع می‌کند، با مردم سخن به نیکویی کنید، و جانب رفیق را فرو مگذارید که خداوند عزوجل چنین فرمان کرده و امر نموده است، هیچ‌گاه از امر به معروف و نهی از منکر دست باز مدارید و آن را ترک نکنید، چه اگر از امر به معروف و نهی از منکر خودداری کردید خداوند متعال بدان شما را بر شما مسلط خواهد کرد، آنگاه دعا و نفرین خواهید کرد و مستجاب نخواهد شد.

وَ يَا بَنِيَّ عَلَيْكُمْ بِالتَّوَّاصِلِ وَ التَّبَادُلِ وَ إِيَّاكُمْ وَ التَّقَاتِعِ وَ التَّدَابُرِ وَ التَّفَرُّقِ. "وَ تَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَ التَّقْوَى وَ لَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَ الْعُدْوَانِ وَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ". ثُمَّ قَالَ يَا بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ لَا أُلْفِيَنَّكُمْ تَخَوُّضُونَ فِي دِمَاءِ الْمُسْلِمِينَ خَوْضًا تَقُولُونَ قَتَلَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ أَلَا لَا يَقْتُلَنَّ بِي إِلَّا قَاتِلِي انظُرُوا إِذَا أَنَا مِتُّ مِنْ ضَرْبَتِهِ هَذِهِ فَاضْرِبُوهُ ضَرْبَةً بِضَرْبَةٍ وَ لَا تُمَثِّلُوا بِالرَّجُلِ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ يَقُولُ: "إِيَّاكُمْ وَ الْمُثَلَّةَ وَ لَوْ بِالْكَأْبِ الْعُقُورِ"، حَفِظَكُمْ اللَّهُ مِنْ أَهْلِ بَيْتٍ وَ حَفِظْ فِيكُمْ نَبِيَّكُمْ أَسْتَوْدِعُكُمْ اللَّهُ وَ أَفْرَأُ عَلَيْكُمْ السَّلَامَ وَ رَحْمَةَ اللَّهِ وَ بَرَكَاتِهِ.

فرمود در پایان وصیتش: ای فرزندان من بر شماسست که پیوستگی جویدید، و از یکدیگر جدا نشوید، و از تفرّق و تشّتت بپرهیزید، و یکدیگر را از بذل مال و مهربانی دریغ مدارید، و بر نیکویی و پرهیزکاری اعانت یکدیگر کنید، و بر خصومت و عداوت و جریرت یاری مدهید، و بترسید از خدای که عذاب و عقاب خداوند سخت است.

آنگاه فرمود: ای فرزندان عبدالمطلب من اگر درگذشتم بجان مردم نیفتید، و به بهانه اینکه امیرالمؤمنین کشته شد خون مردم را نریزید، در عوض من فقط باید شخص قاتل کشته شود و بس، و اگر من مردم و خواستید قصاص کنید، او به من یک ضربت زده شما هم یک ضربت به او بیشتر نزنید، او را مثله (و بدن او را ریزرین) نکنید، بندهایش را از هم جدا نکنید که از رسول الله شنیدم که فرمود از مثله بپرهیزید و این عمل را حتّی درباره سگ گزنده نهی فرمود.

خداوند حفظ کند شما اهل بیت من را، و حفظ کند در میان شما حشمت پیغمبر شما را، اکنون به خدا می سپارم شما را و بر شما باد سلام خدا و برکات و رحمت خداوند.

این بود و وصیت حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام در شب آخر عمرش که محتوی نصایح و مواعظ سودمند و درفشانی بسیار است و خداوند توفیق عمل به آن به قاطبه مسلمانان که همه فرزندان آن بزرگوارند به حکم فرموده پیغمبر: **أَنَا وَ عَلِيٌّ أَبَوَا هَذِهِ الْأُمَّةِ** مرحمت فرماید، زیرا عمل کردن به این وصیت، سعادت دنیا و آخرت کافه مسلمین را تأمین می نماید، متن این وصیت از کتاب تاریخ که از کتب معتبره است متّخذ است، و نگارنده به لحاظ اهمّیت آن عیناً آن را در این اشراق مرقوم داشت. فهو علیّ فی وصیّته، چه وصیّت آن حضرت اعلی الوصایا است.

پس از اینکه وصیّت آن حضرت خاتمه یافت بر جبین مبارکش عرق نشست و چشمهای مبارکش را بر هم گذاشت و دست و پای را به جانب قبله کشیده و گفت **أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ**، این بگفت و طائر لاهوتی روح پرفتوحش به سوی جنّت اللّقای ربّش خرامید، صلوات الله علیه ازلاً و ابداً و سرمداً، شهادت و رحلت آن حضرت در شب جمعه بیست و یکم شهر رمضان سال چهلم از هجرت واقع شده است.

هو علیّ فی تشییعه و مشایعته

بیان تغسیل و تکفین و تدفین امیرالمؤمنین علی علیه السلام

محمدبن الحنفیه روایت کرده که چون برادرانم مشغول غسل شدند، امام حسین علیه السلام آب می ریخت، و امام حسن

علیه‌السلام غسل می‌داد، و احتیاج نداشتند به کسی که جسد آن حضرت را بگرداند، و بدن هنگام غسل خود از این سوی بدان سوی می‌شد، و بویی خوشتر از مشک و عنبر از جسد مطهرش شنیده می‌شد و می‌وزید و می‌دمید.

پس آن حضرت را در پنج جامه کفن کردند و در تابوت نهادند و به حکم وصیت امیرالمؤمنین علیه‌السلام دنبال سریر را حسنین علیهما السلام برداشتند و مقدّم آن را جبرئیل و میکائیل حمل دادند و به جانب نجف که ظهر کوفه است روانه شدند، و بعضی از مردم خواستند که به مشایعت بیرون شوند، اما امام حسن علیه‌السلام ایشان را به مراجعت فرمان کرد.

محمدبن حنفیه گفته به خدا سوگند که من می‌دیدم که جنازه آن حضرت بر هر دیوار و عمارت و درختی که می‌گذشت آنها خم می‌شدند و خشوع می‌کردند نزد جنازه آن حضرت، (نقل از منتهی الآمال محدث قمی) و نیز در ناسخ التواریخ دارد که به حکم وصیت امیرالمؤمنین علیه‌السلام دنبال نعش را حسنین علیهما السلام برداشتند و مقدّم نعش را جبرئیل و میکائیل حمل دادند و مرئی نبودند، گروهی خواستند به مشایعت نعش بیرون شوند. امام حسن علیه‌السلام ایشان را به مراجعت فرمان کرد و

چون از شهر بیرون شدند چنانکه در کتاب درالمطالب مسطور است سواری را بر فرسی نگریستند که بوی فرشتگان از وی بردمید و ایشان را سلام داد. آنگاه به امام حسن فرمود: **أنت الحسن بن علي رضي الوحي و التنزيل و خليفة أبيه**، یعنی

تویی حسن پسر علی که شیرخواره‌ی وحی و تنزیل و خلیفه‌ی پدرت امیرالمؤمنین هستی، گفت: چنین است، پس روی به امام حسین علیه‌السلام کرد، **ثم قال: و هذا الحسين بن علي سبط الرحمة و فطيم النبوة و ربيب العصمة**. یعنی این است که

حسین بن علی که فرزند رحمت و شیر باز کرده‌ی نبوت و تربیت یافته‌ی صمت است، گفت: چنین است، آنگاه روی با نعش مبارک کرد و فرمود: **هذا امير المؤمنين و سيد الوصيين و خليفة رب العالمين**، امام حسن علیه‌السلام فرمود: چنین است،

آنگاه فرمود: این نعش را به من بگذارید و بگذرید، امام حسن فرمود: ما را امیرالمؤمنین فرمان کرده است که جز بر جبرئیل و اگر نه بر خضر به کسی تسلیم نکنیم، اکنون بگوی تو کدامی؟ آن سوار نقاب بر گرفت، امام حسن نگریست که

امیرالمؤمنین علیه‌السلام است، امام حسن از این شگفتی در عجب رفت و تبسم فرمود، **فقال له: أتعجب يا أبا محمد انّ أباك لاتموت نفس في شرق الأرض و غربها إلاّ و يحضر فيها شخصه**. فرمود: آیا عجب می‌کنی ای حسن؟ همانا هیچ کس در

مشرق و مغرب نمیرد الا آنکه پدر تو در بالین او حاضر است، بالجمله تا به موضع غری طیّ مسافت کرد، پس پیش روی نعش بر زمین فرود آمد، لاجرم نعش را فرو نهادند، و امام حسن به جماعت بر آن جنازه نماز کرد و هفت تکبیر بگفت و نماز را بپای

برد، و نیز در کتاب ناسخ التواریخ دارد که چون امام حسن علیه‌السلام جسد مبارک امیرالمؤمنین علیه‌السلام را در ارض نجف

به خاک سپرد، به کوفه مراجعت کرد، و در میان شیعیان علی علیه السلام بر منبر صعود فرمود و خطبه‌ای خواند متضمّن حمد و ستایش حق تعالی و بیان وحدانیّت او، و این خطبه مفصّل است. مؤلّف این خطبه عرشیه را در اشراق دوم از کتاب جلوات ربّانی که مربوط به دومین نیر برج امامت، حضرت امام حسن مجتبی علیه آلاف التّحیّة و الثّناء است عیناً آورده است و عشاق مقام ولایت ضمن آن رساله مربوطه خطبه شریفه را مورد مطالعه قرار خواهند داد، و در اینجا پایان اشراق اوّل از کتاب (جلوات ربّانی) اعلام می‌شود و الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد و وصیّه و خلیفته علی امیرالمؤمنین.

بسم الله الرحمن الرحيم

متمّم (اشراق اول) از کتاب جلوات ربّانی

در بیان حدیث شریف منقول از مقام عصمت و معدن حکمت معلّم الملک و الملکوت، سلطان العارفين، رئیس الموحّدين، ولی الله اعظم مولانا امیرالمؤمنین و امام المتّقین علی علیه السلام.

إِنَّ جَمِيعَ مَا فِي الْقُرْآنِ فِي سُورَةِ الْفَاتِحَةِ، وَ جَمِيعَ مَا فِي سُورَةِ الْفَاتِحَةِ فِي بَسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، وَ جَمِيعَ مَا فِي الْبَسْمَلَةِ فِي بَاءِ بَسْمَلَةِ، وَ اَنَا النَّقْطَةُ تَحْتَ الْبَاءِ.

تحقیق نیر عرشی

بدانکه این حدیث شریف مشتمل بر چند جمله مهمّه علمیّه و حکمیّه و عرفانیّه می باشد.

جمله اولی اشتمال فاتحه الكتاب بر جمیع قرآن است، و بیان این مطلب آن است که اولاً ببايد دانست که حقیقت قرآن از لحاظ جامعیت آن جمیع حقایق را، مظهر کلمه مقدّسه الله است، زیرا همچنانکه الله اسمی حاکی از مقام جمعیت اطلاقیه حق تعالی و مشتمل بر تمام اسماء حسنی و صفات علیای الهی است، همینطور قرآن مشتمل بر اسماء جمالیّه و جلالیه و احکام و آثار آنها از بسط و قبض و مهر و غضب و بهشت و درجات آن و دوزخ و درکات آن و مظاهر رحمت و عذاب و مظاهر خشم و عقاب الهی و بیان نشأت و اطوار کلّیه عالم کبیر وجود از عقل و نفس و مثال اکبر و برزخ و محشر و قیامت کبری و هم بیان مراتب و تطوّرات عالم صغیر که نشأه‌ی انسانی است می باشد، و اصول مقاصد قرآن به سه امر منتهی می شود:

اول ذکر مبدء و صفات و افعال او و این مقصد به طور بساطت در سوره حمد از **أَوَّلِ الْحَمْدِ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ * الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ** منطوی است، زیرا الله مشتمل بر اشاره به ذات و صفات، و کلمه **رَبِّ الْعَالَمِينَ** اشاره به افعال حق و تمام عوالم غیب و شهود است.

مقصد دوم ذکر معاد و آخرت و جزا و پاداش اعمال است، و در سوره حمد **مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ** محتوی این مقصد است.

مقصد سوم دستورهای دینیّه از اعمال صالحه و عادات فاضله و اخلاق مرضیه و تهذیب نفس از ردائل و تحلیه به فضائل که مال همه عبادات و افعال ستوده و اخلاق مرضیه استوار بر صراط مستقیم است، و چون صراط مستقیم به حسب باطن رئیس الاولیاء و الموحّدين علی علیه السلام است، پس پیوستگی به اولیاء خدا که در آیات کثیره مورد ترغیب قرار گرفته در ضمن

ذکر **أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ * صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ** منظور و مطوی است و هم دوری و اجتناب از اعداء الهی و جمیع طبقات کفر و نفاق در ضمن **غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَ لَا الضَّالِّينَ** مذکور است.

تنبيه

بدانکه صراط مستقیم طریق سعادت مطلقه عالم انسانی است، پس طلب هدایت به صراط مستقیم بر می‌گردد به طلب راهی که سعادت بشری را در دنیا و آخرت تأمین نماید از علوم الهیه و ریاضیه و طبیعیه و صناعات و اختراعات و تهیه قوا برای دفاع دشمنان، پس از هر جهت در کلمه جامع **صراط مستقیم** اشاره به طریق سعادت دنیویّه و اخرویّه گردیده است.

اگر بگویند: در قرآن مجید به جز مقاصد سه گانه امور دیگر نیز مسطور است از ذکر قصص و حکایات اقوام گذشته از انبیاء کرام و مشقات آنان و مردمان متمرّد که گرفتار نزول عذاب‌ها شده‌اند، می‌گوییم: این امور مقصد مستقل نیستند، بلکه از توابع سوق به آخرت و بیدار کردن غافلین و از مهیجات اعتقاد به انبیاء کرام است که از تتمه معارف الهیه است که مقصد اول بود.

جمله دوم حدیث شریف این است که: **جميع ما في الفاتحة في بسم الله الرحمن الرحيم.**

بیان مطلب این است که کلمه **الله** به طوری که اشاره شد مقام جمعیت اطلاقیه حق است.

و **رحمن** اشاره به مقام بسط وجود و ظهور اسم مقدّس **باسط** است که در اثر این تجلّی تمام عوالم ایجاد شد و هم آنچه مکمل عوالم بود از هدایت و رزق و حوائج موجودات هر عالمی پدید شد، و **رحیم** اشاره به مقام قبض و حرکت به آخرت و رجوع کل الی الحق است، یعنی **رحمن** اشاره به قوس نزول و جمال است و **رحیم** اشاره به قوس صعود و جلال است و **الله** مقام جمع بین جمال و جلال است و مراتب واقع و جمیع مقامات وجود از حق تعالی و ممکنات بشرها از احاطه **بسم الله الرحمن الرحيم** خارج نیست و آنچه که در سوره حمد مذکور است به طوری که دانستی از احاطه **بسم الله** بیرون نیست، پس آنچه در حمد است در این کلمه مبارک بسمله متحقّق است.

جمله سوم حدیث این است که جمیع آنچه در بسمله است در (باء بسم) است.

بدانکه باء در علم حروف کنایه از عقل اول و صادر نخستین است، زیرا که در مرتبه دوم وجود قرار دارد، چنانکه الف اشاره و کنایه از ذات واجب است که مقام نخستین و رتبه اولیّت وجود را داراست، و چون دانستی که **بسم الله الرحمن الرحيم** مشتمل بود بر جمیع مقامات حقّیه و خلقیه و صادر اول، چون مرآت اعظم و مظهر تامّ حق است. پس حق در آئینه وجود او نمایان، و

چون واسطه در صدور ما بعد خود از مظاهر و مراتب وجود است پس مشتمل بر جمیع مراتب ممکنات و وجودات آنان است به نحو جمع و انطواء. پس درست است که حق و قوس نزول و صعود در عقل اول است، نهایت کینونت حق در عقل اول به طور ظهور قوی در ضعیف، و کینونت مراتب امکانیه که در قوسین است به نحو ظهور ضعیف در قوی، و چون وجود عقل اول نسبت به حق چنین است پس عبد اوست، و چون نسبت عقل اول بما بعد خود چنان است پس رئیس و مولی و قبله و واجب الطّاعه نسبت به سایر وجودات بعد از مرتبه‌ی او می‌باشد.

جمله چهارم که علی علیه‌السلام فرموده: **انا النقطة تحت الباء** بیانش این است که چون حقیقت علویّه مظهر بسیط الحقیقه است و به وحدت وجودیّه و بساطت حقیقیّه مشتمل بر جمیع آیات و کتب الهیّه اعم از تکوینیّه و تدوینیّه و جامع سور قرآنیّه و فرقانیّه و مشتمل بر تمام کلمات و ارقام و حروف آن به نحو بساطت می‌باشد، و ظهور این نقطه احدیّه بسیطه ظلّیه است که در عالم علم و نظام اسمائی ربّانی راسم اعیان ثابتّه و در عالم عین و نظام کیانی مبدء ظهور تمام حقایق و اشیاء خارجیّه است، و از ظهور انبساطی و امتداد فیض مقدّس و منبسط همین نقطه است که تمام موجودات پدیدار شده است، و به همین جهت قرآن و جمیع صحف الهیّه اعم از تکوینیّه و تشریحیّه بلکه جمیع موجودات از مبدعات و منشآت و مخترعات و مکونات و به یک کلام کافه اشیاء و قاطبه‌ی مخلوقات و م صنوعات علی الاطلاق همه تحت همین نقطه بسیطه است، و لذا قطب عالم امکان، وجود مقدّس حضرت مولی الموالی علی علیه‌السلام فرموده: **انا النقطة**.

و اما اینکه فرمود: **تحت الباء**، ای باطن‌ها و راسم‌ها به اعتبار روح الأعظم و نفس‌ها الکلیّیه اللّاهوتیّه، چه ولایت کلیّه مطلقه باطن نبوت است.

یا مراد از تحتیّت، خلافت نفس کلّ است از عقل کلّ، یعنی حقیقت علویّه (ع) از حقیقت محمدیّه (ص). یا مراد از تحتیّت فناء نفس کلّ است در عقل کلّ.

و یا سرّ آن این است که تا نقطه در زیر باء نباشد باء ظهور ندارد و تمیز از تا و ثا پیدا نمی‌کند، و دانستی که باء اشاره به مقام عقل اول است که حقیقت محمدیّه (ص) می‌باشد و مقام علی (ع) مقام نفس کلیّه است، و نفس مبین و تفصیل دهنده احکام و مدرکات عقل است، و امام علیه‌السلام شارح و موضح اسرار نبی و پیغمبر صلوات الله علیه است.

پس علی علیه‌السلام مثل نقطه است که باء را ظهور می‌دهد و نمایان می‌کند، عقل کلی به نفس کلیّه یک باب از علم مثلاً

تعلیم می فرماید و نفس کلّیه هزار باب از او منشعب و مفتوح می فرماید **عَلَّمَنِي رَسُولُ اللَّهِ بِأَبَا مِنْ الْعِلْمِ يَفْتَحُ مِنْهُ أَلْفَ بَابٍ**.

از حق چو رسد به عقل کل راز از عقل به نفس کل رسد باز

صَلَّى عَلَيْهِمَا وَ عَلِيَّ آلِهِمَا وَ أَوْلَادِهِمَا الطَّاهِرِينَ صَلَوةً لَا يَحْصِي عِدَدَهَا وَ لَا يَنْقُضِي أَمْدَهَا وَ حَشَرْنَا مَعَهُمُ انْشَاءً اللَّهُ تَعَالَى.

ناگفته نماند هرچند این بنده نگارنده پایان اشراق اول از کتاب (جلوات ربّانی) را اعلام نموده، ولی مرا حیف آمد که حدیث شریف نورانی فوق الذّکر را که صادر از لسان خود آن معدن حکمت است به عنوان **خِتَامُهُ مِسْكَ** در خاتمه این اشراق نیاورم.

مدح و ستایش امیر اهل ایمان

در ستایش کلام الله ناطق، ولی الله اعظم، که مظهر اتمّ جمال و جلال ربّ متعال است، و کتاب آسمانی قرآن از باء بسم الله در اول و سین والناس در آخر آن جز شرح جمال و بیان شئون و کمال ولی ذوالجلال حضرت علی مرتضی علیه آلاف التّحیّة و الثّناء نیست و فی الواقع کلام الله ناطق و کتاب الله تکوینی مصداق **ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ** وجود آن مظهر **اللّهِ الصّمد** است، اشعار درربار استادناالعارف حکیم مهدی الهی قمشه‌ای رضوان الله علیه را برای عشاق مقام ولایت و سرمستان باده محبت آن حضرت ذیلاً ذکر می نماییم:

جبرئیل آمد به وحی عشق و بر خواند آفرینم

گفت بر گو مدح شاه دین، امیرالمؤمنینم

آفتاب از آسمان بر شد که بوسد آستینم

دید چون یک ذره در دل مهر آن سلطان دینم

بنده عشقم که بر شاهان عالم تاج بخشم

تا گدای درگه آن خسرو ملک یقینم

عاشق روی نگارم، مسست آن چشم خمارم

وز فراقش اشکبارم، عاشقم، زار و حزینم

چون زعشق یار مستم سرخوش از جام الستم

ساقیا جامی دگر زان طرفه آب آتشینم

تا به مستی فاش سازم سرّ هشپاران عالم
 عالمی شیرین دهان گردد زکلمک شکرینم
 چون نی ام کز آن لب قدسی بر آید های و هویم
 در مدیحش باشد آن سلطان قدوسی معینم
 با ملایک هم نوا هم نغمه مرغان عرشم
 تا ثنا خوان شه عالم امام متّقینم
 سرور امکان شه خوبان امیر اهل ایمان
 مظهر یزدان علی شاهنشاه دنیا و دینم
 آنکه بر اسرار قرآن گفت من یکتا علیم
 آنکه بر عرش سلونی گفت من تنها مکینم

***

انبیا را مقتدایم اولیا را مبتدایم
 اتقیا را پیشوایم رهنمای مهتدینم
 شاهد یکتای عالم مظهر غیب الغیوبیم
 پای تا سر آینه اوصاف ربّاً لعالمینم
 در دریای وجودم گوهر گنج شهودم
 نیست جز حق هستی مطلق به چشم پاک بینم
 راز عالم سرّ آدم نفس قدوسیّ خاتم
 باب علم احمد آن سلطان اقلیم یقینم
 کاشف سرّ وجودم واقف غیب و شهودم
 ساقی بزم خلودم مصطفی را جانشینم

در غدیر (الیوم اکملت) آمد از حیّ قد یرم
 در احد (لاسیف الاّ) از دم روح الامینم
 بهر فرعونان عالم ذوالفقار ازدها دم
 بی‌گمان در دستم و دست خدا در آستینم
 آیت اللّاهم به قهر و لطف مرآت صفاتم
 کافران را جان‌ستان و مؤمنان را دلنشینم
 من کتاب‌الله ناطق نسخ تورات و زبورم
 منزل انجیل عیسی روح قرآن مبینم
 نقطه‌ام در باء بسم‌الله و مجموع الکلامم
 حرف با در اوّل قرآن در آخر حرف سینم
 سوره سبع المثانی فاتح امّ‌الکتابم
 دردمندان را شفا از لطف حق در آستینم
 در الف لامیم اوّل شاهد لاریب فیهم
 در الف لامیم ثانی آل عمران را معینم
 امر اتوالنساء، ان فضل الله المجاهد
 بهترین برهان ربّ روشن‌ترین نور مبینم
 مائده انعام انعامم زالطاف الهی
 مالک اعراف و انفالم جهانی خوشه چینم
 چون برائت تیغ آتش بار من شد کافران را
 بر کف قهر خدا شمشیر حـق بر مشرکینم
 یونس و هودم که رحمت یا غضب بر قوم عادم
 یوسفم، آئینه پیش حسن یوسف آفرینم

صیحه ر عدم، هراسد دل زبـرق ذوالفقارم
 صدر ابراهیم خلت روشن از نور جبینم
 حجر و نحل و سوره اسرای معراج رسولم
 سرّ سبحان الّذی اسرای احمد را امینم
 کھف خوبان جهانم ملجاء روحانیانم
 کعبه کربویانم قبله اهل زمینم
 سرّ عیسایم دم روح القدس در جیب مریـم
 عین طاهایم روان پاک ختم المرسلینم
 انبیا را یاورم حج را مطاف و قبله گاهم
 مؤمنون را نور ایمان تا بخیر الرّاحمینم
 مطلع الّله نورم، نور فرقان و زبورم
 وز جمال خود فروزنده بهشت و حور عینم
 پرتو مشکوٰۃ و مصباح و زجاجم در تجلّی
 کوکب درّی عشقم عشق یار نازنینم
 شاعران اهل ایمان را سخن آرا کلامم
 مظهر طاسین و میم و ملهم شعر متینم
 رمز طاسینم به نمل و رهبر (هم یوقنونم)
 و آن قیامت قامت (کلّ اتوه داخرینم)
 در قصص برخوان (نرید ان نمـن) را تا بیابی
 در (ونجعلهم ائمه) باب کلّ الوارثینم
 سرّ اول در الف لامیم سوره عنکبوتم
 کشف آخر، آیت سبحان، قرین با محسنینم

هم الف لاميم روم آن مجرى فرمان حقم
 لآله الامرم كه قبل و بعد و فى بضع سنينم
 حكمت لقمان نهانم، سجده حق آشكارم
 هر دو را اوّل الف لاميم و آخر مستبينم
 مير احزابم به ملك دين، سليمان سبايم
 آسمان را فاطر از فرمان ربّ العالمينم
 سرّ ياسينم كه بر جنّ و ملك مالک رقابم
 كنه انسانم، دو عالم منطوى در ياء و سينم
 در علوم اهل دانش كلّ شىء فى امامم
 در شهود اهل دل ذكر و قرآن مبینم
 هم صف آراى ملك در سوره والصفّاتم
 صاد والقرآن ذى الذكـرم، بشير مؤمنينم
 در زمر نعمت الا لله دين الخالص آمد
 كز دو چشم وحدت آئين غير آن يكتا نبينم
 حا و ميم مؤمن و مقصد زتنزيل الكتابم
 فصّلت را و اسجدوا لله بد نقش جبينم
 نظم شورای جهان حاميم و عين و سين و قافم
 در عدد قطب الحروفم، محور چرخ و زمينم
 هم به زخرف سرّ حاميم و لدينا للعليمم
 هم دخان را نصّ آتيكم بسالمطان مبینم
 جاثيه احقاف را در هر دو تنزيل الكتابم
 با محمد هم نخستين يار و اوّل جانشينم

بیرق انا فتحنا بر فراز برق تیغم
 والی نصر من الله فاتح فتح مبینم
 هم به حجرات از ندای اهل ایمانم مخاطب
 هم به سوره قاف و القرآن بهشت متّینم
 ذاریات عشق و نور طور و والنجم که بر من
 گشت واجب سجده و تسبیح یار نازنینم
 آیت شقّ القمر رخ رحمت رحمان من کفّ
 واقعه در صفّ هیجا بر سپاه کافرینم
 در حدید از سبّح لله تا ذات الصّدورم
 در مجادل انّ حزب الله هم من مفلحینم
 سبّح لله حشرم مظأهر آیات سبحان
 وز هو الله خالق الباری المصوّر مستتعینم
 ممتحن را تقسطوا شأنم ز مجد و عدل و احسان
 مقصد ایزد ز الله حبّ المقسطینم
 در صغفم نور متم در جمعه قدّوس عزیزم
 در اذا جاء المنافق عزّ حق بر مؤمنینم
 در تغابن در طلاق إن تقرضوا من یتق الله
 واقف تحریم از یا ایها تا قانتینم
 در تبارک ملک جان را معطی موت و حیاتم
 در قلم نون نخستین ذکر ربّ العالمینم
 معنی الحاقه احقاق حقّم در قیامت
 در معارج خود عذاب واقع للکافرینم

منجی نوحم به بحر عشق و کشتی نجاتم
 جن پذیرد دعوتم، شیطان گریزد از طنینم
 در مزمل با مدثر باطن صاحب خطابم
 در قیامت یحیی الموتی دم جان آفرینم
 هل اتی در شأن ذات پاک بی مثل و نظیرم
 مرسلات آیات قهر حق برای منکرینم
 هم نباء سرّ قیامت قامت و شأن عظیمم
 نازعات است و عبس قهر و غضب بر حاسدینم
 سوره تکویر و سرّ انفطار آسمانی
 حادثه نظوی السّماء غوغای روز واپسینم
 قهر ویل للمطفّف بر حسودان کمالم
 انشقاق امکان بروج و طارق و اعلی مکینم
 غاشیه سوزان شرار قهر حق بر دشمنانم
 فجر فرزند شهیدم، شفع زین العابدینم
 در بلد من شاهد حق از خطاب انت حلّم
 شمس واللیل آیتی از روی و موی عنبرینم
 والضّحی اشراق انوارم به قلب اهل ایمان
 انشراح الصّدر و فانصب منصب و تاج و نگینم
 در نهان والتّین و زیتونم چراغ طور سینین
 در عیان فی احسن تقویم و البلد الأمینم
 باز پنهان در علق مأمور اقراء باسم ربّک
 لیلةالقدر عیان در مطلع فجر بینم

بیّنه بر مشرکان چون آتش قهر و عذابم
 مخلصان را رحمت جنّات عدن خالدینم
 در تکاثر قهر سوف یعلمون بر اهل دنیا
 گر همه لطف و صفا و مرحمت بر اهل دینم
 بر بد اندیشان غم زلزال بیم عادیاتم
 قارعه هنگام مرگ دشمن از ششمیر کینم
 روشن از عصر و همزه التفات لطف و قهرم
 باز در فیل و قریش، آن قهر باشد، مهر اینم
 باز در ماعون و کوثر آشکار این هر دو وصفم
 کافرون و نصر را نعمت بر آن، رحمت بر اینم
 در لهب بر بولهب کیشان شرار جانگدازم
 نار ظاهر نور باطن رحمة للعالمینم
 سوره اخلاص خاص من شد از نصّ پیمبر
 زآنکه در توحید حق بعد از پیمبر بی قرینم
 در هوالله احد مستغرقم چون ذات احمد
 هم به الله الصمد مستغنی از حصن حصینم
 شام تاریک جهان را فیض تابان آفتابم
 آیت ربّ الفلق پیدا ز رخسار و جبینم
 ربّ ناس و مالک ناسم پناه بی پناهان
 چون ولی الله و سرّ الله ربّ العالمینم
 در کتاب عشق؛ قرآن، نیست جز شرح جمالم
 باء بسم الله اوّل آخر والناس سینم

نقش پیدا راز پنهان کنز مخفی سرّ سبحان
 پیشوای اهل ایمان حافظ شرع مبینم
 یک تجلی در دو عالم با سه مولود و چهارم
 پنج گوهر، شش جهت، هفت آسمان، در ماء و طینم
 در تجلای جلال دوست حیرانم ولیکن
 در تماشای جمال یار با عین الیقینم
 واله اندر ذات حق مستغرق بحر صفاتم
 در کمون غیب اسما، با مسمیٰ همنشینم
 در سمایم فجر طالع در ولایم نور ساطع
 عقل را برهان قاطع شرع را حبل المتینم
 سرور لاهوتیانم رهبر ناسوتیانم
 میرو سالار جهانم شافع للمذنبینم
 من (الهی) بنده سلطنت ای وجه کریمم
 من (الهی) زنده احسانت ای نعم المعینم
 رحمتی کن وز می الله نورم بخش جامی
 ساقی کوثر توئی من تشنه ماء معینم
 ای ولی الله اعظم شاهد خوبان عالم
 لطف کن کز خرمن حسنت گدای خوشه چینم
 گر پذیری این ثنا ای شاه ایمان از (الهی)
 لطف یزدان جایگه بخشد به فردوس برینم

از خداوند متعال خواهانیم که به حقّ ولی ذوالجلال علی(ع) و اوصیای قدّیسین او علیهم السّلام بالأخص به مظهر جمال و جلال حق، ولی عصر، بقیّة الله، حضرت مهدی، **الَّذِي بِيَمِينِهِ رِزْقُ الْوَرَى وَ بِوُجُودِهِ ثَبَّتَتِ الْأَرْضُ وَ السَّمَاءُ رُوحِي وَ ارواح**

العالمین له الفداء سایه مبارک او را بر سر ما و قاطبه اهل عالم امکان مستدام بدارد و نظام مقدّس جمهوری اسلامی را که بنیان گذار آن نابغه دهر حضرت امام خمینی رضوان الله تعالی علیه است به ظهور باهرالنور، مظهر اللّٰه نور، اعلیحضرت، قطب عالم امکان، امام زمان متّصل و چشمهای ما را به جمالش روشن سازد، آمین.

اللّٰهُمَّ ارِنِي الطَّلْعَةَ الرَّشِيدَةَ وَالْغُرَّةَ الْحَمِيدَةَ.

تهران - محمدرضا ربّانی